

KAINUUN ELY-KESKUS

KAINUUN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN 2014-2020 ARVIOINTI

Loppuraportti 1.10.2020

Sinikukka Pyykkönen • Benjamin Heikkinen • Sari Rannanpää • Aleksi Koivisto • Iida Mäkelä

MDI

Aluekehittämisen konsulttitoimisto

SISÄLTÖ

1	TIIVISTELMÄ	3
2	JOHDANTO	6
2.1	Arvioinnin tarkoitus ja tavoitteet	6
2.2	Arviointiprosessi ja käytetyt menetelmät	7
3	TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOS OHJELMAKAUDEN AIKANA	9
3.1	Väestö ja ennusteet	9
3.2	Työllisyys, työpaikat ja aluetalous	14
3.3	Maatalouden rakenne	21
4	KAINUUN ALUEELLISEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN KUVAUS	29
4.1	Suunnitelman esittely	29
4.2	Suunnitelman toimenpiteiden kuvaus	32
5	KAINUUN ALUEELLISEN MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN TOTEUTUS	33
5.1	Suunnitelman toimeenpano	33
5.2	Suunnitelman tavoitteiden saavuttaminen	43
5.2.1	<i>Alueellisiin erityispiirteisiin vastaaminen</i>	43
5.2.2	<i>Teemastrategiat</i>	44
5.2.3	<i>Hanketuet</i>	46
5.2.4	<i>Yleishyödylliset kehittämishankkeet</i>	49
5.2.5	<i>Alueiden väliset hankkeet</i>	51
5.2.6	<i>Yritystuet</i>	52
5.3	Tukihallinto ja viestintä	58
5.3.1	<i>Hallinto</i>	58
5.3.2	<i>Viestintä</i>	59
5.4	Eväitä tulevalle ohjelmakaudelle: sisällöt, menetelmät ja toimintatavat	59
5.5	Vastaukset arviointikysymyksiin	61
6	ARVIOINNIN PÄÄTELMÄT JA SUOSITUKSET	67
7	LIITTEET	75
	Liite 1. Tilastotarkastelu kuntatasolla	75
	Liite 2. Kysely hanketuen saajille, Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020	79
	Liite 3. Kysely yritystuen saajille, Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020	91
	Liite 4. Kainuun ELY-keskuksen rahoittamat alueiden väliset hankkeet	101
8	LÄHTEET	103

1 Tiivistelmä

Kainuun alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma toteuttaa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaa alueellisesti. Kehittämissuunnitelman 2014-2020 tavoitteena on ylläpitää maa- ja puutarhatalouden olemassa olevaa tuotantopotentiaalia, lisätä pysyvästi Kainuun metsien hakkuumäärää, kaksinkertaistaa bioenergiatoimialan liikevaihto sekä kolminkertaistaa Kainuun luontomatkailun liikevaihto.

Tämän arvioinnin tarkoituksena on tarkastella suunnitelman toteutumista ja vaikuttavuutta sekä ohjelman vastaavuutta asetettuihin tavoitteisiin nähden. Lisäksi siinä tunnistetaan hanke- ja yritystukien hyviä käytäntöjä. Tämä työ kattaa ELY-keskuksen hallinnoimat hanke- ja yritystukien alatoimenpiteet toimenpiteistä M01 koulutus ja tiedonvälitys, M04 investoinnit fyysiseen omaisuuteen, M06 tila- ja yritystoiminnan kehittäminen, M07 peruspalvelut ja kylien kehittäminen ja M16 yhteistyö. Väliarvioinnin tuloksia käytetään nykyisen ohjelmakauden toimien kehittämiseen sekä maaseuturahaston ohjelmakauden 2021-2027 toimien ja toimeenpanon suunnitteluun. Arvioinnin tilasi Kainuun ELY-keskus ja sen toteutti Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI. Arviointi tehtiin huhti-syyskuussa 2020. Arviointi on toteutettu dokumentti- ja indikaattorianalyysin, tuensaajakyselyiden, asiantuntijahaastatteluiden ja validointityöpajan aineistoon pohjautuen.

ARVIOINNIN TÄRKEIMMÄT HAVAINNOT JA PÄÄTELMÄT

Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman alueelliset tavoitteet on määritelty laveasti ja yhden tavoitteen alla on voinut olla useita ala- tai rinnakkaistavoitteita. Lisäksi Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelmalla on teemakohtaiset tavoitteet, jotka osittain tukevat tai ovat yhdenmukaisia alueellisten tavoitteiden kanssa. Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman rakenne on monitasoinen: siihen kirjatut tavoitteet pohjautuvat Manner-Suomen kehittämisohjelmaan, minkä lisäksi suunnitelmaan on kirjattu viisi keskeistä kehittämisen teemaa. Seurantalogiikka ja ohjausvaikutus suunnitelman ja teematoteutusten välillä on jossakin määrin epäselvä.

Osa alueellisista tavoitteista on toteutunut toisia paremmin, kun taas osa tavoiteindikaattoreista on kehittynyt negatiiviseen suuntaan. Tavoitteiden toteutumista on edistänyt sekä teemaohjelmien toteuttaminen, hanke- ja yritystuet sekä toimintaympäristön yleinen kehittyminen. Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelmalle varatuista varoista 19,6 miljoonaa euroa, eli n. 90 % suunnitelman toteutukseen kaavaillusta 21,6 miljoonan euron rahoituskehiksestä on hyväksytty (v. 2019 loppuun mennessä). Ohjelman toteutukseen myönnetystä siirtymäkaudesta eli toteutuksen lisävuosista johtuen rahoitus tullaan mitä todennäköisimmin käyttämään.

Kainuun alueellisia erityispiirteitä ovat muun muassa maakunnan harva asutus, suuri pinta-ala, maaseutualueiden laajuus, metsä- ja maatalouden merkitys, maakunnan heikentynyt liikenteellinen saavutettavuus, nuorten ikäluokkien poismuutto ja väestön ikääntyminen. Suunnitelma on pystynyt kohtalaisesti vastaamaan alueellisiin erityispiirteisiin (mm. harva asutus, pinta-alaltaan laaja maakunta) esimerkiksi kohdentamalla yritystukia harvaan asutuille seuduille ja rahoittamalla yleishyödyllisiä laajakaista- ja reitistöhankkeita. Rakennemuutoksesta johtuen tilamäärä on vähentynyt, mutta jäljelle jääneet tilat (esimerkiksi maitotilat) ovat kehittäneet toimintaansa.

Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma on teemapohjainen. Teemoista on kuluvalle kaudella toteutettu kahta: maa- ja elintarviketalouden sekä metsä- ja biotalouden teemaa. Teemastrategiasateenvarjon alla toimiminen on lisännyt hankkeiden toimijoiden välistä yhteistyötä ja

näkyvyyttä, parantanut tiedonkulkua ja tietoisuutta muusta kehittämisestä, vähentänyt päällekkäistä toimintaa ja vahvistanut kainuulaisia maaseudun kehittäjäverkostoja.

Kainuun ELY-keskuksen rahoituskehys kaudelle 2014-2020 on 21,6 miljoonaa euroa. Yritystukea on myönnetty yhteensä 102 hankkeelle 7,6 miljoonalla eurolla ja hanketukea 64 hankkeelle 9,5 miljoonalla eurolla. Yritystukien puolella eniten rahoitusta on myönnetty maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamisinvestointeihin ja hanketukien puolella maaseudun palvelujen ja kylien kehittämiseen sekä yhteistyöhankkeisiin. Indikaattorituotoksien toteumat vaikuttavat olevan hankkeiden asettamiin tavoitetasoihin nähden pääosin hyvällä tasolla.

Tuensaajat pitävät yritystukien vaikuttavuutta merkittävänä. Tuen avulla käynnistetty liiketoiminta on monilta osin edelleen toiminnassa, yritykset ovat päässeet kasvu-uralle ja toimintaan on investoitu suunniteltua enemmän. Tuella on ollut myös suunnittelemattomia vaikutuksia: yrityksen näkyvyys ja kannattavuus ovat lisääntyneet ja yritykset ovat verkostoituneet keskenään. Yritystuilla on merkittävä nettovaikutus: 40 %:a kehittämistoimenpiteistä ei olisi toteutettu lainkaan ilman saatua rahoitusta. Hankkeet ovat vaikuttaneet uusien tuotteiden tai palveluiden kehittämiseen, liiketoimintaosaamisen parantumiseen, investointien lisääntymiseen ja liiketoimintamallien kehittämiseen.

Maaseuturahastosta rahoitetuilla kehittämishankkeilla on lisätty ja levitetty tietoa sekä yrittäjille että asukkaille, parannettu maaseudun infrastruktuuria sekä verkotettu toimijoita. Ennalta suunnittelemattomia vaikutuksia tunnistettiin muun muassa kuntien välisen yhteistyön lisääntymisessä ja uusien kohderyhmien kiinnostumisessa. Maaseutuohjelman hanketuilla on oma paikkansa: tuella rahoitetaan sellaisia toimia, joita ei rahoiteta muista lähteistä. Suunnitelmasta rahoitetut yleishyödylliset investoinnit ovat kestäviä ja positiivisia hankkeita, jotka lisäävät viihtyvyyttä, elämänlaatua ja hyvinvointia.

Kehittämishankkeiden ja yritystoiminnan tukemisen näkökulmasta maaseudun kehittämissuunnitelman nähdään pääosin onnistuneen kaudella 2014-2020 Kainuussa. Toisaalta Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteet on määritelty laveiksi ja mahdollistaviksi. Arvioinnin näkökulmasta on todettava, että osan tavoitteista osalta on epäselvää, missä määrin niihin voidaan vaikuttaa kehittämissuunnitelmalla.

Alueiden välisiä hankkeita on toteutettu yhteensä 27 kappaletta. Alueiden välisten hankkeiden lisäarvo syntyy skaalasta: alueiden väliset hankkeet ovat suurempia kuin alueelliset hankkeet, ja niissä on tarpeeksi suuri määrä relevantteja osallistujia. Skaalaetuja syntyy myös materiaalien laadinnassa ja hallintokustannusten kohdistumisessa. Lisäksi lisäarvoa on saatu valtakunnallisen huippuosaamisen saamisesta Kainuuseen, uusien ideoiden ja esimerkkien sekä verkostojen kehittämisestä.

Kainuun maatalous ja maaseudun kehittäminen keskittyvät yhä harvempien toimijoiden käsiin. Alue- ja maaseudun kehittäjien toimijoiden, kuten ELY-keskuksen, Kainuun liiton, kuntien ja KAMK:n, yhteistyö on Kainuussa tiivistä ja toimivaa. Myös niiden hallinnoimien rahastojen, esimerkiksi EAKR:n, ESR:n ja maaseuturahaston, välinen yhteistyö ja synergia toimivat hyvin. Siiloutuminen on kuitenkin tulevaisuuden haasteena pienessäkin maakunnassa. Yritysten motivoimisessa ja osallistamisessa hanketoimintaan on havaittavissa laajemminkin tunnistettuja haasteita. Yritykset odottavat kehittämistoiminnasta suurempia liiketoiminnallisia hyötyjä, ja kehittämishankkeiden tuomat hyödyt voidaan kokea kaukaisiksi ja liian hitaalla syklillä toteutuviksi.

TÄRKEIMMÄT SUOSITUKSET

Kainuun alueellisen maaseutusuunnitelman intervention logiikkaa eli tarpeiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden jatkumoa tulee vahvistaa. Mikäli teemapohjaista kehittämistä jatketaan tulevalla ohjelmakaudella, teemojen ja koordinoivien hankkeiden rooli alueellisen suunnitelman toteuttajina tulisi ilmetä selkeästi myös interventiologiikassa. Strategisen ohjauksen parantamisen lisäksi interventiologiikan selkeyttäminen tukee myös viestintää ja helpottaa suunnitelman seuranta- ja arviointia. Tulevalla ohjelmakaudella Kainuussa tulee vahvistaa alueellisen suunnitelman seuranta- ja arviointijärjestelmää, jossa säännöllisillä tarkastuspisteillä tunnistetaan mahdollisesti tarvittavat aktivointitoimet. Laatomalla joustava maaseudun kehittämissuunnitelma voidaan tarvittaessa reagoida eläviin ja vaihteleviin maaseudun kehittämisen tarpeisiin.

Kainuulaisten kehittäjien sujuvia yhteistyön tapoja kannattaa vaalia. Maaseuturyhmän toimintaa tulee jatkaa ja kehittää strategisempaan suuntaan muun muassa säännöllisillä kokouksilla, ohjelmien ja suunnitelmien toteutumisen systemaattisemmalla seurannalla ja tarvittavilla aktivointitoimilla. Maaseudun kehittämisen yhteyttä muuhun aluekehittämiseen Kainuussa tulee vahvistaa tulevaisuudessa. Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman valmisteluun ja toimeenpanoon tulee ottaa ja houkuttaa mukaan uusia toimijoita. Uusia toimintatapoja tulee kehittää erityisesti nuorten ikäryhmien houkutteluun maaseudun kehittämiseen. Valmisteluvaiheessa avoin keskustelu strategisista painopisteistä ja alueellisen kehittämissuunnitelman sisällöistä on olennaisessa asemassa. Lisäksi suunnitelman tulee olla kunnianhimoinen, ja siinä tulee korostaa uudistumiskykyä ja vaikuttavuutta.

Teemapohjaisuus kokoaa kehittämistä, mutta jos teemaohjelmapohjaista kehittämistä jatketaan tulevaisuudessa, tulisi sen olla nykyistä strategisempaa ja teemaohjelmien tulisi olla aidosti koordinoivia ja selkeästi roolitettu alueellisten tavoitteiden toteuttamisen suhteen. Myös teemaohjelmajaisen kehittämisen riskit tulisi huomioida, ja eri teemoihin liittyviä aktivointitoimia tulisi miettiä huolella. Teemapohjaisen kehittämisen meriiteistä ja haasteista pitäisi keskustella avoimesti. Jos teemapohjaista kehittämistä päätetään jatkaa, tulevalla kaudella teemojen valintaan on kiinnitettävä enemmän huomiota ja tehtävä valinta avoimesti keskustellen. Teemojen tulee olla tarpeeseen pohjautuvia ja uusiutumista korostavia.

2 Johdanto

Kainuun alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma on alueellisen toteutuksen osuus Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta. Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014 - 2020¹ tavoitteena on ylläpitää maa- ja puutarhatalouden olemassa olevaa tuotantopotentiaalia, lisätä pysyvästi Kainuun metsien hakkuumäärää, kaksinkertaistaa bioenergiatoimialan liikevaihto sekä kolminkertaistaa Kainuun luontomatkailun liikevaihto. Tavoitteiden toteutumista seurataan indikaattorien ja arviointien avulla. Kainuun alueellisessa maaseudun kehittämissuunnitelmassa toimia ohjaavat maaseutuohjelman prioriteettien 1-6 lisäksi teemapohjaiset kehittämisstrategiat (maatalous, metsä- ja puutalous, bioenergia, luontomatkailu ja kylät), joita toteutetaan Manner-Suomen maaseutuohjelman toimenpiteillä.

Alueellista maaseudun kehittämissuunnitelmaa hallinnoiva Kainuun ELY-keskus tilasi Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:ltä suunnitelman arvioinnin, jossa tarkasteltiin suunnitelman toteutumista ja vaikuttavuutta sekä ohjelman vastaavuutta asetettuihin tavoitteisiin nähden. Lisäksi siinä tunnistetaan hanke- ja yritystukien hyviä käytäntöjä. Väliarvioinnin tuloksia käytetään nykyisen ohjelmakauden toimien kehittämiseen sekä maaseuturahaston ohjelmakauden 2021-2027 toimien ja toimeenpanon suunnitteluun. Arviointi on toteutettu dokumentti- ja indikaattorianalyysiin, tuensaajakyselyihin, asiantuntijahaastatteluihin ja validointityöpajan aineistoon pohjautuen.

Tämä loppuraportti esittelee arvioinnin havainnot, vastaukset arviointikysymyksiin, johtopäätökset ja suositukset.

2.1 Arvioinnin tarkoitus ja tavoitteet

Työn tavoitteena oli arvioida Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman mukaisen Kainuun alueellisen suunnitelman toteutumista ja vaikuttavuutta sekä suunnitelman vastaavuutta asetettuihin tavoitteisiin. Lisäksi tavoitteena on löytää hanke- ja yritystukien hyviä käytäntöjä. Väliarvioinnin tuloksia käytetään nykyisen ohjelmakauden toimien kehittämiseen sekä maaseuturahaston ohjelmakauden 2021-2027 toimien ja toimeenpanon suunnitteluun.

Arviointi kattaa ELY-keskuksen hallinnoimat hanke- ja yritystukien alatoimenpiteet toimenpiteistä M01 koulutus ja tiedonvälitys, M04 investoinnit fyysiseen omaisuuteen, M06 tila- ja yritystoiminnan kehittäminen, M07 peruspalvelut ja kylien kehittäminen ja M16 yhteistyö. Arviointi ei kata Leader-toimenpidettä, Leader-ryhmien toimia eikä Ruokaviraston keskitetysti hallinnoimia maatalouden tukia. Sen sijaan arvioinnissa tarkastellaan tukien hallintoa ja viestintää, Kainuun ELY-keskuksen rahoittamia alueiden välisiä hankkeita sekä teemaohjelmien toimintaa.

Arvioinnin kysymykset on luokiteltu seitsemään teemaan:

1. Alueen erityispiirteet, tavoitteiden toteutuminen ja hyöty kehittämistoiminnasta

- Miten alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma ja rahoitetut toimet ovat vastanneet alueellisiin erityispiirteisiin?

¹ Kainuun alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020, Kainuun ELY-keskus (2015), https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103546/Nakymia_02_2015.pdf?sequence=2

- Miten alueen elinkeinollinen kehittäminen on toteutunut suhteessa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman painopisteisiin ja alueelliseen suunnitelmaan perustuen?
- Miten eri kohderyhmät ovat hyötynet kehittämistoimista?

2. Yleisarvio maaseudun kehittämissuunnitelman toteutumisesta Kainuun alueella

- Kuinka kehittämissuunnitelma vastaa maaseutuohjelman 2014-2020 kolmeen strategiaan painopisteeseen?
- Miten kehittämistoimia on kohdentunut erilaisille maaseutualueille?
- Miten toimenpiteet ovat edistäneet elinkeinotoiminnan kehittymistä?

3. Yritystukien vaikuttavuus maaseudun yrityksiin

- Miten maaseutuohjelmien toimenpiteet ovat vaikuttaneet alueen yrityksiin?
- Millainen työllisyysvaikutus toimenpiteillä on ollut?

4. Alueiden välisten hankkeiden onnistuminen ja tarpeellisuus

- Mitä lisäarvoa alueiden välisistä hankkeista on saatu kehittämistoimintaan?
- Miten alueiden väliset hankkeet ovat onnistuneet kohderyhmien tavoittamisessa ja toimenpiteiden kohdentamisessa?

5. Yleishyödyllisen kehittämisen vaikuttavuus maaseudun toimintamahdollisuuksien kehittymiseen

- Miten yleishyödylliset investoinnit (laajakaista-, reitistö- ja vesihuoltohankkeet) ovat edistäneet maaseudun yhteisöllisyyttä ja parantaneet palveluita?
- Vastaavatko toimenpiteet alueiden erityispiirteisiin?
- Miten yleishyödylliset investoinnit ovat vaikuttaneet maaseutuun asuinympäristönä ja ovatko ne tuoneet sosiaalista pääomaa? Mikä on niiden vaikuttavuus?

6. Havainnot ja huomioit tulevan ohjelmakauden 2021-2027 valmisteluun liittyen

- Miten Kainuussa on mahdollista aikaansaada nykyistä vaikuttavampaa kehittämistoimintaa?
- Mihin asioihin tulisi kiinnittää jatkossa enemmän huomiota?
- Mitkä ovat niitä hyviä käytäntöjä tai toimintatapoja, joiden säilymisestä tulee jatkossa huolehtia?

7. Erilliset arviointiteemat

- Miten erilliseen teemastrategiaan pohjautuvat alkutuotannon kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet maatalouden kannattavuuteen ja kilpailukykyyn?
- Miten muiden teemastrategioiden toteutuksessa on onnistuttu?
- Miten kehittämishankkeiden keskinäinen yhteistyö toimii hankkeiden suunnitteluvaiheessa ja toteutuksessa? Mitä lisäarvoa se tuottaa?
- Miten hanketuilla on edistetty maaseudun elinkeinojen kehittymistä?

2.2 Arviointiprosessi ja käytetyt menetelmät

Arviointi toteutettiin huhti-syyskuussa 2020. MDI:stä arvioinnin toteuttamiseen osallistuivat HTM Benjamin Heikkinen, HTM Aleksi Koivisto, VTK Iida Mäkelä, HTM Sinikukka Pyykkönen, MPhil Sari Rannanpää (vastuullinen arvioitsija) ja KTT Tommi Ranta.

Arvioinnissa on sovellettu vaikuttavuusarvioinnin viitekehystä, jossa tarkastellaan toiminnan tarkoituksenmukaisuutta, johdonmukaisuutta, tehokkuutta ja mahdollista vaikuttavuutta. Viitekehys rakentuu toimenpiteen tavoitehierarkiasta, panoksista ja indikaattorihierarkiasta. Menetelmällisesti arviointi toteutettiin laadullisen arvioinnin ja kehittävän arvioinnin menetelmiä hyödyntäen. Laadullisilla

arviointimenetelmillä pyritään ohjaamaan toimenpiteitä oikeaan suuntaan, jotta asetetut tavoitteet tulevat saavutetuiksi. Kehittävän arvioinnin tavoitteena on tarjota selkeitä, konkreettisia ja käytännönläheisiä suosituksia toiminnan kehittämiseksi jatkossa. Kehittävässä arvioinnissa korostuvat konsultatiivinen lähestymistapa sekä arvioitsijoiden ja arvioitavan tahon tiivis vuoropuhelu arvioinnin aikana. Tyypillistä kehittävälle arvioinnille on laaja sidosryhmien ja toimijoiden kuuleminen arvioinnin toteutuksen aikana sekä raportoinnin, johtopäätösten ja suositusten selkeys ja hyödynnettävyys.

Arvioinnissa hyödynnettiin arviointiaineiston triangulaatiota, mikä tarkoittaa, että aineistojen ja tiedonkeruun, analyysin ja metodologian sekä toimijoiden suhteen käytetään useita eri menetelmiä, ja arviointikysymyksiä tarkastellaan useiden eri osallisten näkökulmasta. Monimenetelmäisyydellä (mixed methods) ja triangulaatiolla on tarkoitus parantaa arvioinnin luotettavuutta, kun johtopäätökset muotoillaan useilla eri lähestymistavoilla kerätyn aineiston pohjalta.

Selvityksen aineisto koostui laadullisesta ja määrällisestä tutkimusaineistosta eli olemassa olevasta dokumentti- ja seuranta-aineistosta, jota on täydennetty arvioinnin omalla aineistonkeruulla. Aineistonkeruussa pidetään erityisesti huolta siitä, että tärkeimpien edunsaaja- ja kohderyhmien ja laajan toimijakentän ääni tulee kuulluksi. Tämä varmistettiin haastatteluilla ja sähköisellä kyselyllä.

Dokumenttiaineistoihin kuuluivat muun muassa Kainuun ELY-keskuksen laatimat vuosiraportit, teemastrategiat, seurantatiedot, muu asiakirja-aineisto ja arviointia varten kerättävä aineisto sekä aikaisemmat selvitykset ja arvioinnit. Indikaattorien tarkastelu on tehty Ruokaviraston toimittamien tilastoaineistojen pohjalta. Aineisto sisälsi maaseutuohjelman tietojärjestelmän (Hyrrä) tiedot hanke- ja yritystuista sekä hankkeiden seuranta- ja tulosindikaattoreista. Tilastot pohjautuivat 31.12.2019 tietoon. Toimintaympäristön muutosta ohjelmakauden aikana on tarkasteltu Tilastokeskuksen tilastoaineistojen pohjalta.

Arvioitsijan itse keräämiin aineistoihin kuuluvat haastattelut sekä sähköiset kyselyt tuensaaajille. Arvioinnin alkuhaastattelut (4 kpl) toteutettiin touko-kesäkuussa 2020 ja syventäviä haastatteluja toteutettiin kesällä ja syksyllä 2020. Haastatteluissa käytiin läpi ohjelman tavoitteita, onnistumisia ja haasteita, yritys- ja hanketukeen liittyviä kysymyksiä sekä tulevan ohjelmakauden valmisteluun liittyviä kysymyksiä. Lisäksi on haastateltu alueiden välisten hankkeiden vetäjiä (sekä Kainuusta että muilta alueilta hallinnoituja hankkeita) alueiden välisen toiminnan hyödyistä, toimivuudesta ja lisäarvosta. Tuensaaajien kyselyitä toteutettiin yhteensä kaksi: hanketukea saaneille ja yritystukea saaneille. Hanketukea saaneiden kysely lähetettiin 58 henkilölle, joista 15 vastasi. Vastausprosentti on 26 %. Kysely oli avoinna 20.5. -8.6.2020. Vastaajia muistutettiin yhteensä kaksi kertaa. Yritystukea saaneiden kysely lähetettiin 87 henkilölle, joista 22 vastasi. Vastausprosentti on 25 %. Kysely oli avoinna 20.5. -8.6.2020. Myös näitä vastaajia muistutettiin kaksi kertaa. Lisäksi toteutettiin kysely yritysryhmähankkeiden osallistujille. Kyselyä välitettiin yritysryhmähankkeiden vetäjien kautta ja siihen vastasi yhteensä 4 henkilöä. Hanke- ja yritystuensaaajien kyselyiden tulokset on esitetty raportin lopussa (Liitteet, Liite 2 ja Liite 3).

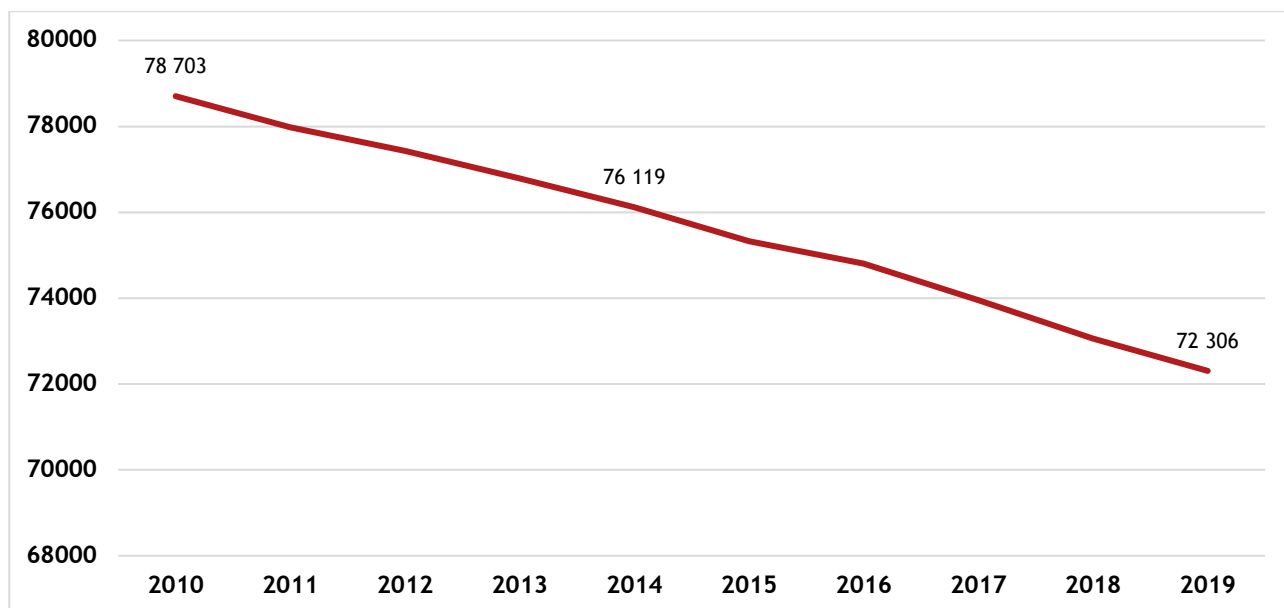
Arvioinnin validointityöpaja järjestettiin 8.9.2020. Työpaja järjestettiin etäyhteydellä. Työpajaan kutsuttiin Kainuun maaseuturyhmän jäsenet ja siihen osallistui 19 ryhmän jäsentä tai sijaista. Työpajassa validoitiin arviointihavaintoja ja keskusteltiin niistä. Pienryhmäkeskustelussa käytiin läpi arvioinnin keskeisiä noston, kehittämistarpeita ja suosituksia sekä tulevalle kaudella jatkettavia hyviä käytäntöjä.

3 Toimintaympäristön muutos ohjelmakauden aikana

3.1 Väestö ja ennusteet

Kainuu on Manner-Suomen maakunnista toiseksi pienin ja siihen kuuluu kahdeksan kuntaa. Kainuun maakunnan väestön tila on ollut haastava jo pitkään, ja maakunnan väkiluku onkin supistunut voimakkaasti varsinkin viime vuosikymmenenä. Kainuussa asui vuonna 2019 yhteensä noin 72 300 asukasta, joista hieman yli puolet asui maakunnan keskustaajamassa Kajaanissa. Kainuun pienimmät kunnat vuoden 2019 väkiluvun mukaan olivat Ristijärvi (1 272), Hyrynsalmi (2 271) ja Puolanka (2 528).

Lisähuomiona tässä alaluvussa nostetaan esille Vaalan kunta, joka kuului Kainuun maakuntaan vuoden 2015 loppuun asti ja siirtyi vuoden 2016 alusta alkaen osaksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntaa. Tilastokeskus huomioi tilastoissaan kaikki alueliitokset siten, että tilastot on päivitetty myös ennen liitosvuotta olevalta ajalta. Tämän myötä Vaalan kunnan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta on huomioitu kaikissa tämän alaluvun väestötilastoissa myös takautuvasti ennen vuotta 2016. Kainuun maakunnan tilastot eivät siis tässä alaluvussa sisällä enää Vaalan kuntaa.

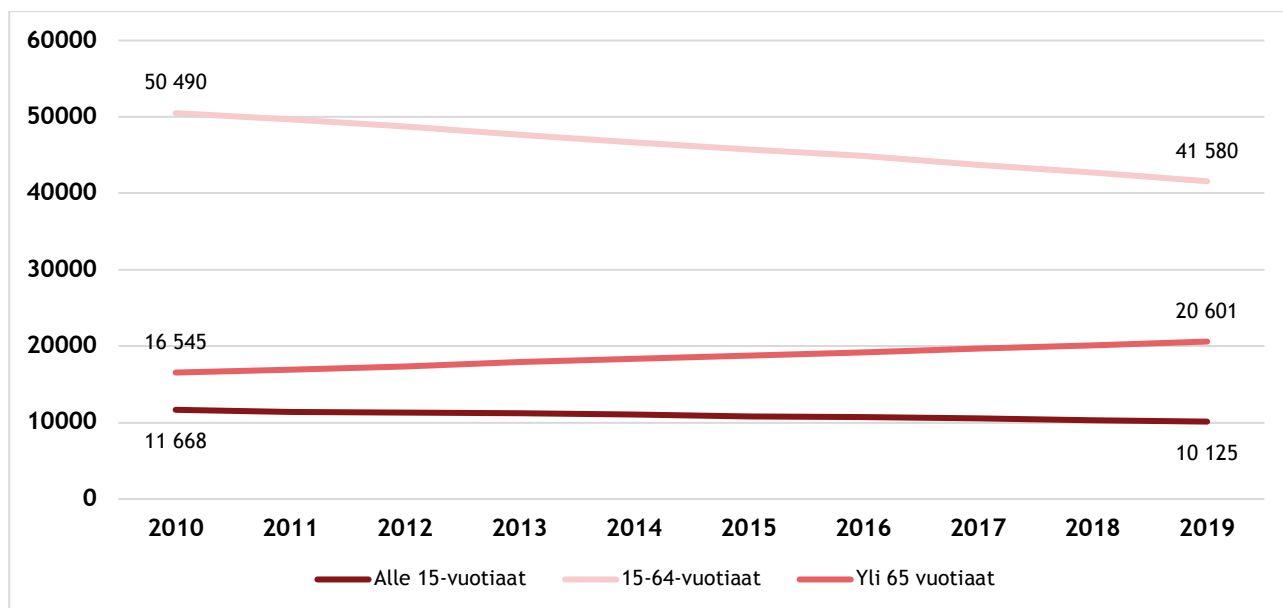

Kuvio 1 Kainuun maakunnan absoluuttinen väestönkehitys vuosina 2010-2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

Väestö supistui sekä vuosien 2014-2019 välillä että koko 2010-luvulla kaikissa Kainuun kunnissa, mutta supistumisen voimakkuudessa oli eroja. 2010-luvulla Kajaanin (-3,8 %) ja Sotkamon (-3,4 %) väestön supistuminen pysyi maltillisena, kun taas muissa kunnissa se oli hyvinkin voimakasta. Sotkamon hieman positiivisemmän väestönkehityksen taustalla vaikuttavat Terrafamen kaivoksen avaaminen ja Kajaanilla muita Kainuun kuntia nuorempi ikärakenne sekä muuttovoitto maakunnasta. Eniten väestö pieneni Puolangalla (-17,5 %) ja Hyrynsalmella (-17,0 %) vuosien 2010-2019 välillä. Väestö supistui Kainuun maakunnassa 5,0 prosentilla vuosina 2014-2019 ja koko 2010-luvulla 8,1 prosentilla. Koko maassa väestönmuutos oli lievästi positiivinen sekä vuosina 2014-2019 (+1,0 %) että 2010-2019 (+2,8 %).

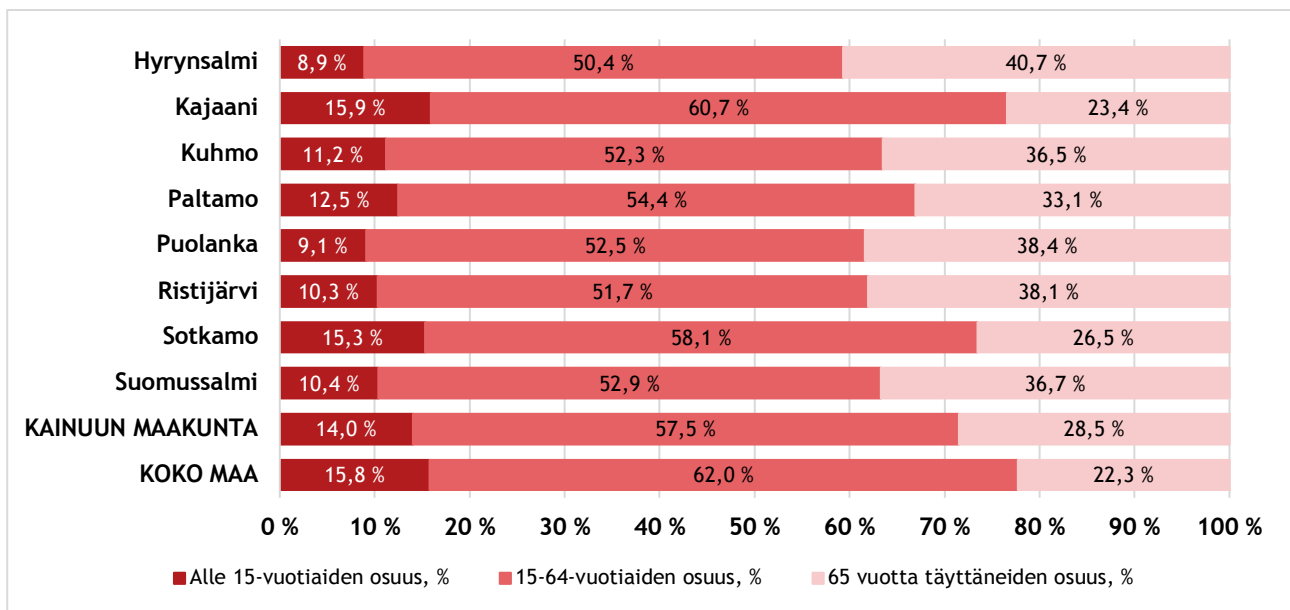
Kainuun väestön haasteena on maakunnan ikärakenne. Kainuun maakunnan ja sen monen kunnan väestö painottuu selvästi enemmän vanhempiin ikäluokkiin kuin koko maassa keskimäärin. Maakunnassa ei ole

yliopistoa, minkä vuoksi nuoret ikäluokat muuttavat muualle maahan, ja lisäksi Kainuun työllisyystilanne on ollut pitkään heikko. Positiivisia muutoksia on kuitenkin tapahtunut viime aikoina, mikä on synnyttänyt Kainuussa tietyille toimialoille pulaa työvoimasta. Kainuun maakunnan väestönkehityksessä tämä positiivinen muutos ei kuitenkaan ole vielä näkynyt. Kainuun maakunnassa työikäisen väestön osuus oli koko maahan verrattuna alhainen; 57,5 % vuonna 2019. Alle 15-vuotiaiden osuus oli 14,0 % ja yli 65-vuotiaiden osuus 28,5 %. 2010-luvulla työikäisten 15-64-vuotiaiden määrä on ollut voimakkaassa ja alle 15-vuotiaiden määrä lievässä laskussa, sekä yli 65-vuotiaiden määrä taas voimakkaassa nousussa kaikissa Kainuun kunnissa. Nämä samat muutokset huomataan myös koko maan luvuista, mutta muutokset ovat olleet Kainuussa hieman koko maata voimakkaampia. Kainuun maakunnassa 15-64-vuotiaiden osuus laski keskimäärin 6,7 prosenttiyksikköä (koko maa: -4,0 %-yks.), alle 15-vuotiaiden 0,8 prosenttiyksikköä (koko maa: -0,7 %-yks.) ja yli 65-vuotiaiden osuus nousi keskimäärin 7,5 prosenttiyksikköä (koko maa: +4,8 %-yks.) 2010-luvulla.

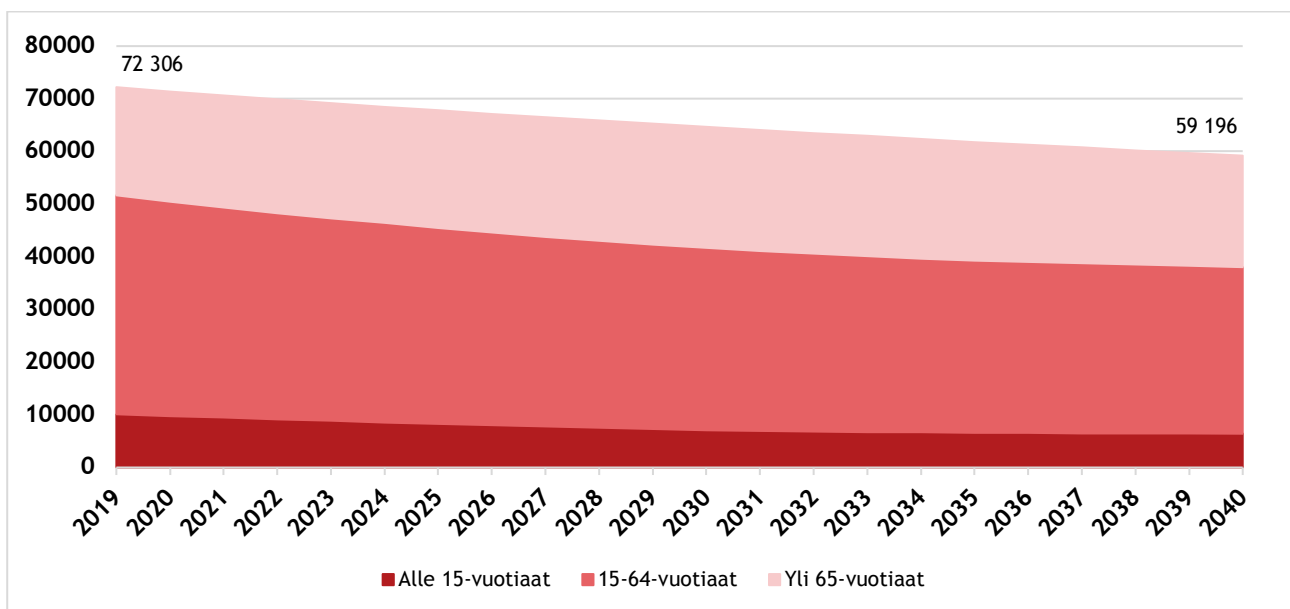
Kuvio 2 Kainuun maakunnan absoluuttinen väestönkehitys ikäluokittain vuosina 2010-2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

Kainuun kunnista ainoastaan Kajaanin alle 15-vuotiaiden osuus (15,9 %) oli koko maan tasoa korkeampi ja Sotkamon (15,3 %) lähes yhtä korkea kuin koko maan taso vuonna 2019. Pienin osuus alle 15-vuotiaita oli Hyrynsalmella (8,9 %) ja Puolangalla (9,1 %). Työikäisten 15-64-vuotiaiden osuudet vaihtelevat Kajaanin 60,7 prosentin ja Hyrynsalmen 50,4 prosentin välillä. Selvästi suurin yli 65-vuotiaiden osuus oli Hyrynsalmella (40,7 %) ja selvästi pienin taas Kajaanissa (23,4 %) vuonna 2019. Kainuun kunnista suurimmat muutokset alle 15-vuotiaiden osuuksissa 2010-luvulla tapahtuivat Puolangalla, jossa osuus pieneni 2,9 prosenttiyksikköä. Sekä 15-64-vuotiaiden (-11,2 %-yks.) että yli 65-vuotiaiden osuudet (+12,6 %-yks.) muuttuivat eniten Hyrynsalmella vuosien 2010-2019 välillä.

Kuvio 3 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan ikärakenne vuonna 2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

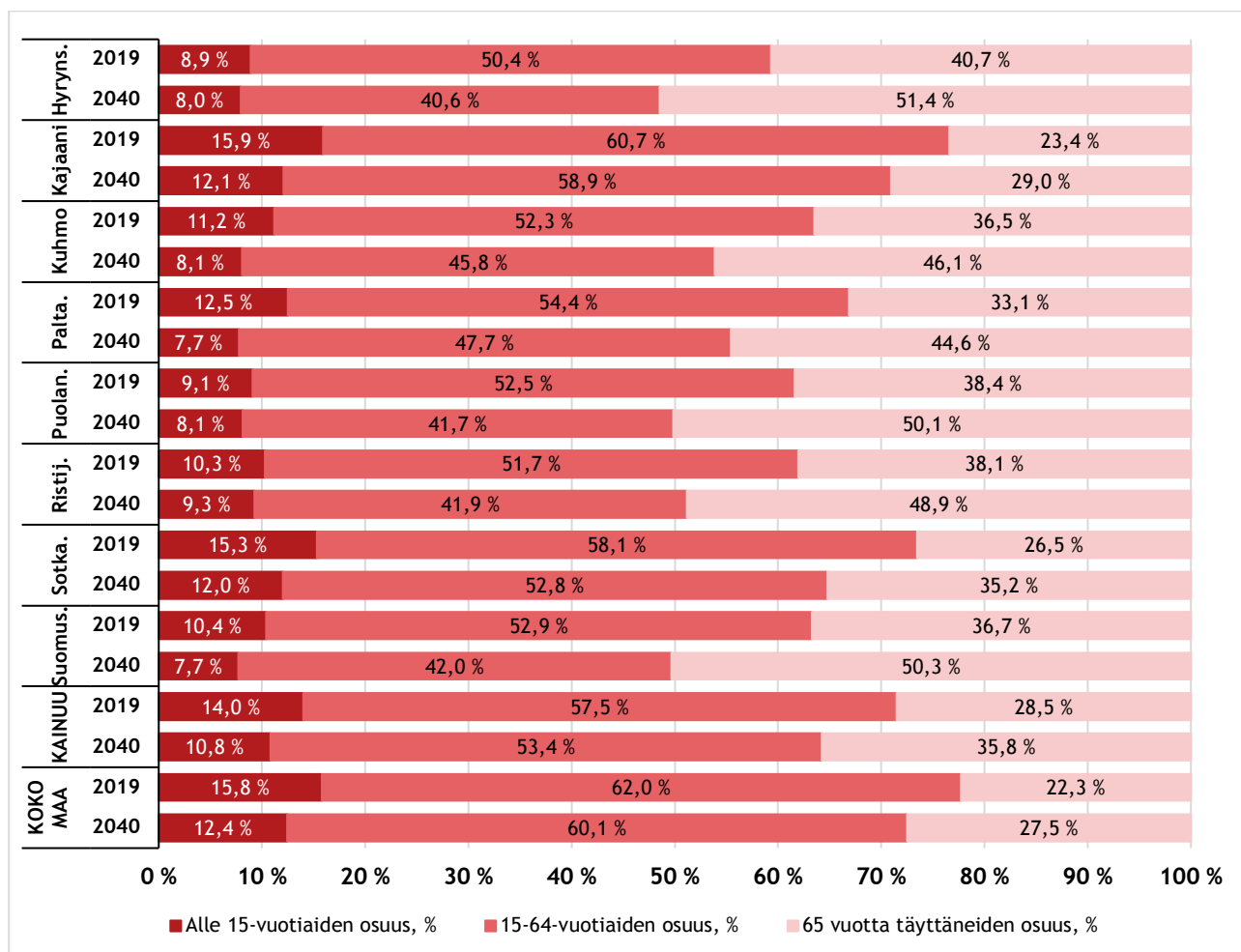
Kainuun maakunnan väkiluku laskee Tilastokeskuksen ennusteen mukaan voimakkaasti vuosien 2019-2040 välillä. Väestön ennustetaan vähenevän Kainuussa hieman yli 13 000 asukkaalla (-18,0 %) tuolla ajanjaksolla, väkiluvun ollessa hieman yli 59 000 vuonna 2040. Ennusteessa alle 15-vuotiaiden määrä supistuisi noin 3 600 henkilöllä (-36,2 %) ja 15-64-vuotiaiden määrä noin 10 000 henkilöllä (-24,0 %) vuosina 2019-2040 Kainuun maakunnassa. Yli 65-vuotiaiden määrä taas kasvaisi matillisesti hieman yli 600 henkilöllä (+3,1 %). Väestön supistuminen Kainuussa perustuu muuttotappioihin sekä merkittävimpana tekijänä väestön ikääntymiseen.

Kuvio 4 Kainuun maakunnan väestöennuste ikäluokittain (lkm) vuosina 2019-2040 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestöennuste)

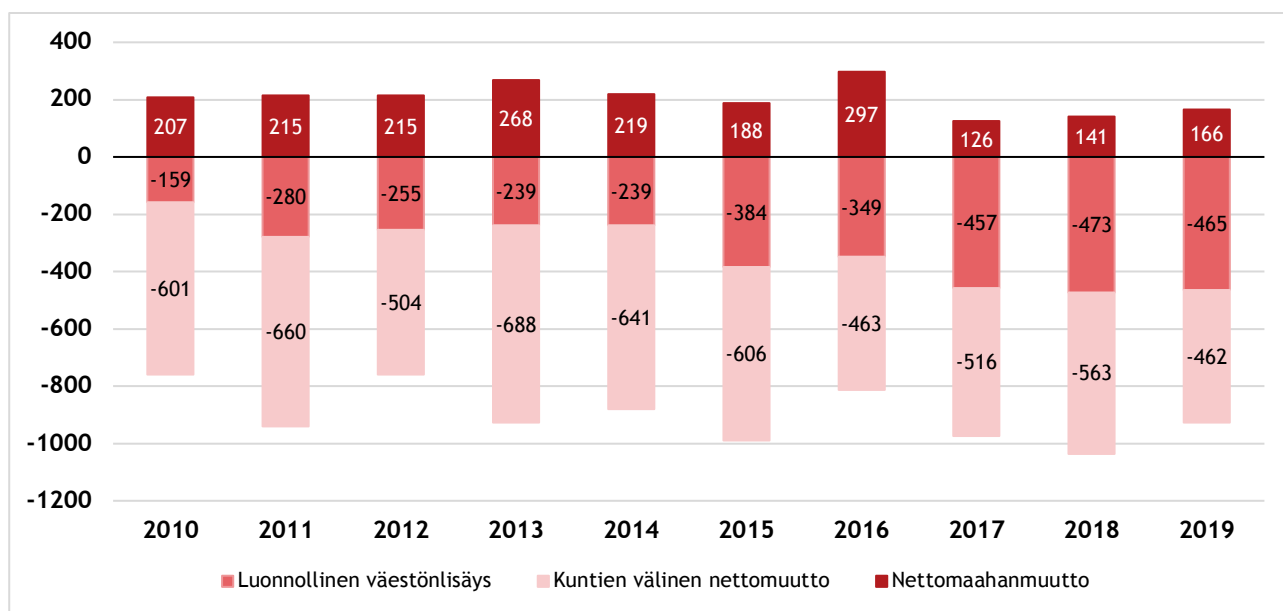
Vuoden 2040 ennusteen perusteella Kainuun maakunnassa alle 15-vuotiaiden osuus on 10,8 %, 15-64-vuotiaiden osuus 53,4 % ja yli 65-vuotiaiden osuus 35,8 %. Kaikki osuudet ovat ennusteen mukaan Kainuussa heikompia kuin koko maassa keskimäärin, eli alle 15-vuotiaiden ja 15-64-vuotiaiden osuudet ovat pienempiä sekä yli 65-vuotiaiden osuus suurempi kuin koko maassa. Työikäinen 15-64-vuotias väestö supistuu kaikissa Kainuun kunnissa varsin voimakkaasti vuosina 2019-2040. Maltillisinta kehitys on

Kajaanissa (-1,8 %-yks.) ja Sotkamossa (-5,3 %-yks. %), joiden kehitystä auttavat muuttovoitot omasta maakunnasta sekä ulkomailta. Eniten työikäisten osuus laskee Suomussalmella (-10,9 %-yks.) ja Puolangalla (-10,8 %-yks.). Myös alle 15-vuotiaiden osuus pienenee ennusteen mukaan kaikissa Kainuun kunnissa; vähiten Hyrynsalmella (-0,9 %-yks.) sekä eniten Paltamossa (-4,6 %-yks.). Yli 65-vuotiaiden määrässä tapahtuu Kainuussa huomattavin muutos; kaikissa kunnissa osuus kasvaa enemmän kuin koko maassa keskimäärin. Vuosien 2019-2040 välillä yli 65-vuotiaiden osuus kasvaa eniten Suomussalmella (+13,6 %-yks.) ja vähiten Kajaanissa (+5,6 %-yks.).

Kuvio 5 Toteutunut ikärakenne vuonna 2019 sekä väestöennusteen ikärakenne vuonna 2040 Kainuun maakunnassa, sen kunnissa ja koko maassa (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne/väestöennuste)

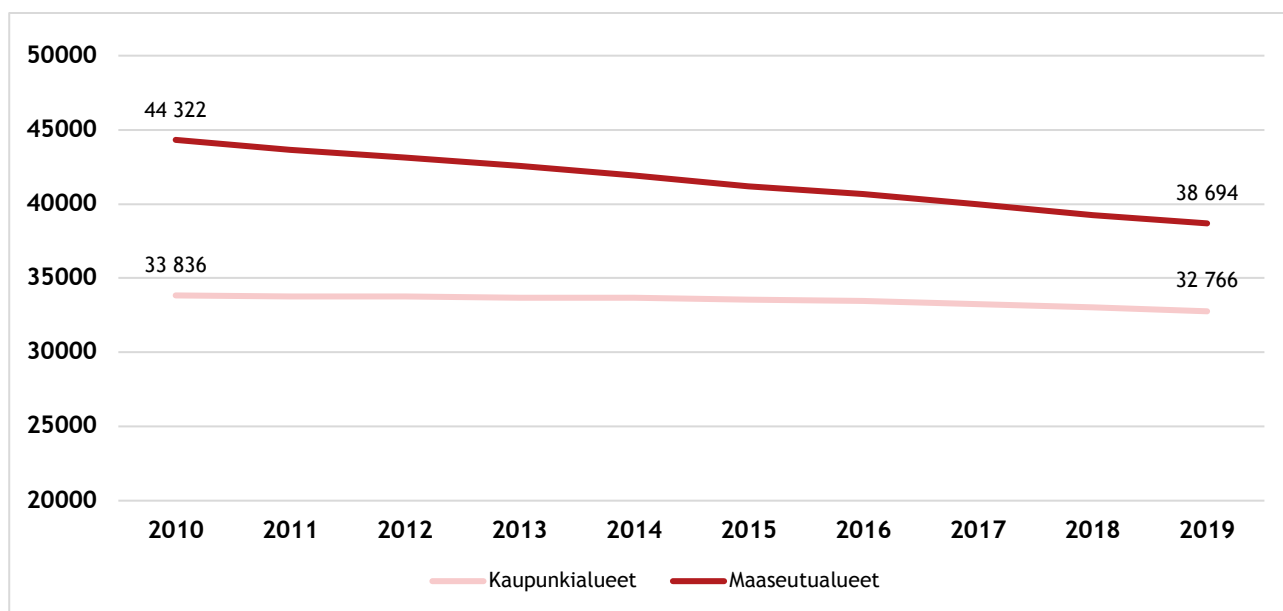
Kainuun maakunnassa väestönkehitykseen ovat vaikuttaneet muuttotappiot kuntien välisestä muutosta sekä ikärakenteen seurauksena heikko luonnollinen väestönlisäys. 2010-luvun alussa kuntien välinen nettomuutto oli selvästi merkittävin väestöä supistava osatekijä, mutta syntyvyyden lasku on kasvattanut luonnollisen väestönlisäyksen vaikutusta vuosittain, kun taas muuttotappioiden määrä on hieman pienentynyt. Vuonna 2019 luonnollinen väestönlisäys oli jo hieman muuttotappioita suurempi väestöä vähentävä tekijä. Kainuun maakunta kärsi yhteensä noin 3300 henkilöä muuttotappiota kuntien välisestä muutosta vuosien 2014-2019 välillä ja noin 5 700 henkilöä muuttotappiota koko 2010-luvulla. Muuttajat olivat pääsääntöisesti nuoria opiskelijoita sekä työllisiä aikuisia, ja muutot suuntautuivat varsinkin suurille kaupunkiseuduille, etenkin Oulun ja Helsingin seuduille. Maahanmuutto oli 2010-luvulla ainoa Kainuun maakunnan väestöä kasvattanut tekijä; Kainuu sai muuttovoittoa nettomaahanmuutosta yhteensä hieman yli 1 100 henkilöä vuosina 2014-2019 ja hieman yli 2 000 henkilöä vuosina 2010-2019.

Kuvio 6 Kainuun maakunnan väestönkehitys osatekijöittäin (lkm) vuosina 2010-2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, muuttoliike)

Kajaanin positiivisempi väestönkehitys pohjautuu nuorempaan ikärakenteeseen sekä suuriin muuttovoittoihin, etenkin muualta Kainuun maakunnasta. Nuoremman ikärakenteen ansiosta Kajaani oli Kainuun kunnista ainoa, jonka luonnollinen väestönlisäys oli 2010-luvun alussa positiivista, mutta on kääntynyt myös laskuun muiden kuntien tavoin viimeisimpinä vuosina. Tästä kertoo se, että Kajaanin yhteenlaskettu luonnollinen väestönlisäys vuosilta 2010-2019 on hieman positiivinen, mutta vuosien 2014-2019 välillä jo huomattavasti negatiivinen. Eniten väestö supistui luonnollisen väestönlisäyksen vuoksi Suomussalmella; yhteensä 561 henkilöä vuosina 2014-2019 ja 916 henkilöä 2010-2019. Kuntien välinen nettomuutto oli Kajaanissa, Kuhmossa, Puolangalla ja Suomussalmella koko tarkasteluajanjakson ajan negatiivista. Muissa kunnissa oli yksittäisiä vuosia, jolloin ne saivat muuttovoittoa, mutta voitot olivat kuitenkin varsin minimaalisia, ja kaikkien kuntien yhteenlaskettu nettomuutto oli sekä vuosina 2014-2019 että 2010-2019 selvästi negatiivista. Etenkin Kajaani sai suuria muuttotappioita kuntien välisestä muutosta. Kaikki kunnat saivat yhteenlaskettuna muuttovoittoa maahanmuutosta vuosina 2014-2019 ja 2010-2019.

Aluetyypeittäin tarkasteltuna Kainuun maakunnan väestön sijoittuminen eroaa varsin paljon koko maan keskimääräisistä luvuista. Kainuun maakunnan väestöstä suurin osa asuu maaseutualueilla. Vuonna 2019 maaseutualueella asuvien osuus oli 53,5 % ja kaupunkialueella asuvien osuus 45,3 % (puuttuvan osan aluetyyppi on luokiteltu ”tuntemattomaksi”). Koko maan väestöstä maaseutualueella asui vain 27,0 % ja kaupunkialueella 71,7 %. Kainuun väestön vähenemisen myötä maaseutualueilla asuvien määrä on supistunut kuitenkin yli 5 600 henkilöllä 2010-luvun aikana. Myös kaupunkialueilla asuvien määrä on laskenut, mutta vain hieman yli 1 000 henkilöllä. Suhteellisesti maaseutualueilla asuvien osuus on pienentynyt 2,8 prosenttiyksikköä vuosien 2010-2019 välillä. Kuitenkin vaikka kaupunkialueella asuvienkin määrä on Kainuussa laskenut, suhteellinen osuus on kasvanut 2,3 prosenttiyksikköä.

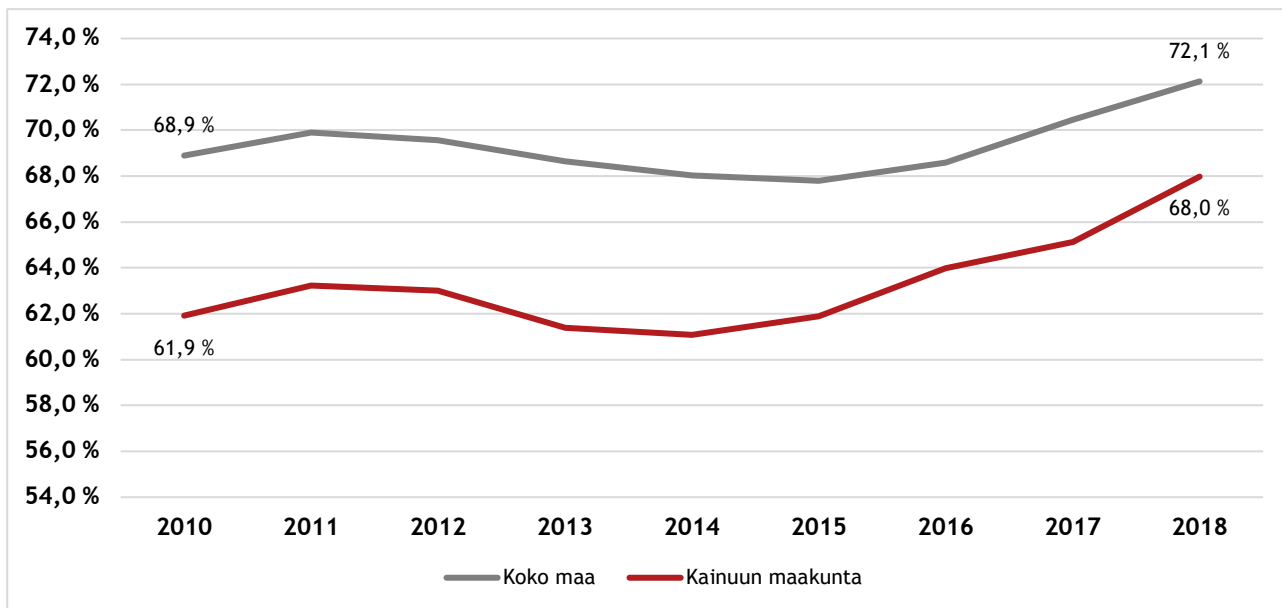
Kuvio 7 Kainuun maakunnan väkiluku (lkm) aluetyypeittäin vuosina 2010–2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

Kainuun maakunnan kunnista Kajaani erottuu hyvin paljon muista, kun tarkastellaan väestöä aluetyypeittäin. Kajaani on ainoa kunta, jonka väestöstä hyvin suuri osa asui kaupunkialueella (88,7 %) vuonna 2019. Kajaanissa väestö painottuu kaupunkialueiden alatyypeistä sisemmälle kaupunkialueelle (42,9 %). Muista Kainuun kunnista vain Sotkamossa väestöä asuu kaupunkialueella, tarkemmin kaupungin kehysalueella, mutta vain hyvin pieni osa (1,4 %). Kaikkien muiden kuntien väestö asui kokonaan maaseutualueella vuonna 2019. Sotkamossa (59,8 %) ja Kuhmossa (63,4 %) suurin osa väestöstä asui maaseudun paikalliskeskuksissa sekä Paltamossa (58,1 %) suurin osa ydinmaaseudulla. Toisessa ääripäässä Hyrynsalmen (98,2 %), Puolangan (98,3 %), Ristijärven (98,6 %) ja Suomussalmen (98,8 %) väestö painottuu taas lähes kokonaan harvaan asutulle maaseudulle. Sekä Kainuun maakunnan keskimääräiset että kunnittaiset luvut ovat pysyneet varsin samanlaisina koko 2010-luvun ajan.

3.2 Työllisyys, työpaikat ja aluetalous

Myös tässä alaluvussa on otettu huomioon Vaalan kunnan siirtyminen Kainuun maakunnasta osaksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntaa vuoden 2016 alusta alkaen. Tilastokeskus huomioi tilastoissaan kaikki alueliitokset siten, että tilastot on päivitetty myös ennen liitosvuotta olevalta ajalta. Tämän myötä Vaalan kunnan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta on huomioitu kaikissa tämän alaluvun työllisyys-, työpaikka- ja aluetaloustilastoissa myös takautuvasti ennen vuotta 2016. Kainuun maakunnan tilastot eivät siis tässä alaluvussa sisällä enää Vaalan kuntaa.

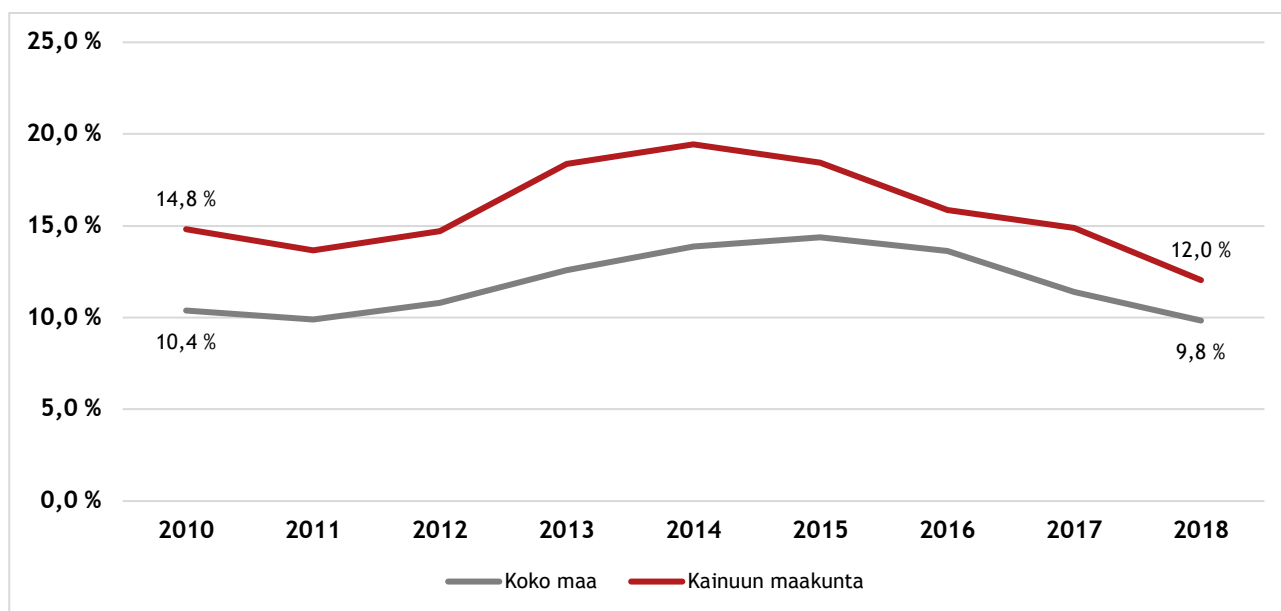
Ikärakenne ja ennen kaikkea työikäisen väestön supistuminen on ollut Kainuussa pitkään haasteena. Työikäisten osuus väestöstä on alhainen, ja heistä merkittävä määrä tulee lisäksi eläköitymään lähivuosina. Kainuussa työmarkkinoille saapuva ikäluokka onkin ollut jo pitkään huomattavasti pienempi kuin sieltä poistuva ikäluokka. Kainuun maakunnan työllisyysaste, tässä laskettuna 18-64-vuotiaiden työllisten osuus saman ikäisestä väestöstä, on koko maan lukuihin verrattuna huomattavasti matalampi. Varsinkin 2010-luvun alkupuolella ero Kainuun ja koko maan välillä oli suuri, mutta vuodesta 2014 lähtien, jolloin työllisyysaste oli Kainuussa tarkasteluajanjaksolla alimmillaan, työllisyysaste on ollut nousussa. Vuosien 2014-2018 välillä työllisyysaste nousi Kainuussa 6,9 prosenttiyksikköä ja vuosien 2010-2018 välillä 6,1 prosenttiyksikköä. Maakunnan työllisyysaste oli selvästi korkeimmillaan viimeisimpänä tilastovuotena 2018, jolloin se oli 68,0 %.

Kuvio 8 Kainuun maakunnan ja koko maan 18-64-vuotiaiden työllisyysaste (%), 18-64-vuotiaiden työllisten osuus saman ikäisestä väestöstä) vuosina 2010-2018 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Sotkamon työllisyysaste (73,2 %) oli ainoana kuntana suurempi kuin koko maassa keskimäärin (72,1 %) vuonna 2018. Lisäksi työllisyysaste oli Ristijärvellä (71,4 %) yli 70 %. Vuonna 2018 selvästi alhaisin työllisyysaste oli Puolangalla (57,2 %). Kainuun työllisyysasteen parantumisesta kertoo se, että vuosien 2014-2018 välillä kaikkien kuntien työllisyysaste parantui, ja kaikkien muiden paitsi Puolangan työllisyysaste suureni lisäksi enemmän kuin koko maassa keskimäärin.

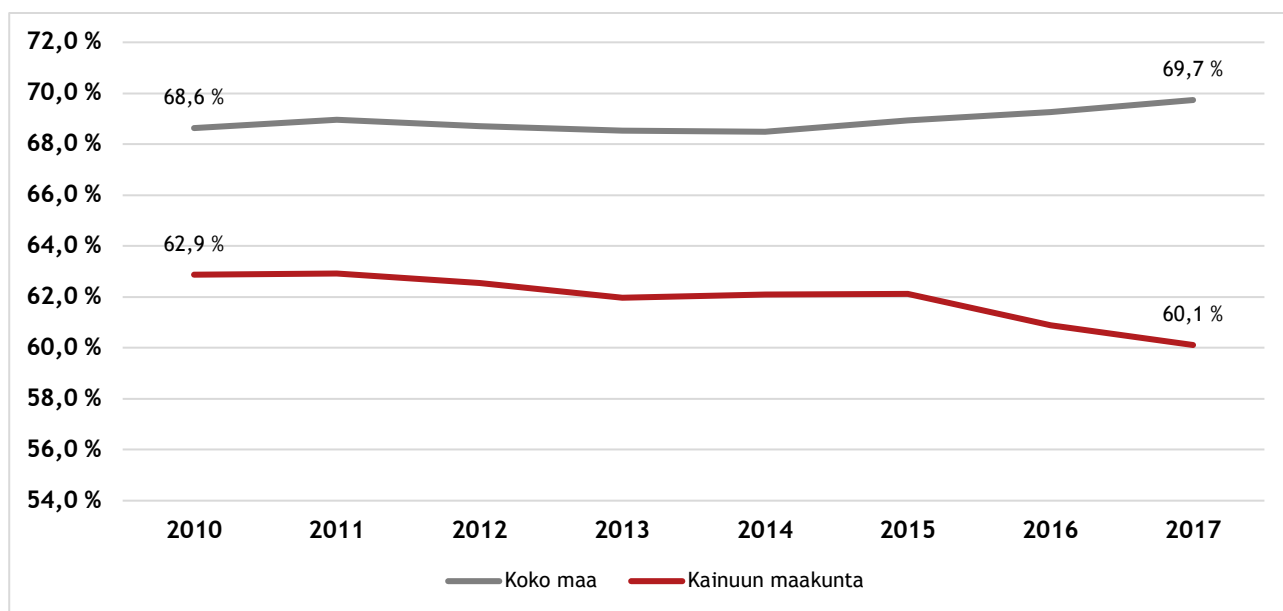
Työttömyysaste on ollut Kainuun maakunnassa maan heikoimpia. Työttömien osuus työvoimasta on ollut kuitenkin selvässä laskussa maakunnassa vuodesta 2014 lähtien. Kainuun työttömien osuus työvoimasta on ollut koko 2010-luvun korkeampi kuin koko maassa keskimäärin, mutta ero on pienentynyt hieman 2010-luvun loppupuolella. Vuonna 2018 Kainuun maakunnan työttömien osuus työvoimasta oli 12,0 % ja koko maassa keskimäärin 9,8 %. Työttömien osuus työvoimasta pieneni maakunnassa 2,8 prosenttiyksikköä koko tarkasteluajanjakson, vuosien 2010-2018 välillä (koko maa: -0,6 %yks.), mutta lyhyemmällä aikavälillä vuosien 2014-2018 välillä jo 7,4 prosenttiyksikköä (koko maa: -4,0 %yks.).

Kuvio 9 Kainuun maakunnan ja koko maan 18-64-vuotiaiden työttömien osuus työvoimasta (%) vuosina 2010-2018 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Vuonna 2018 työttömien osuus työvoimasta oli ainoastaan Sotkamossa (8,7 %) pienempi ja Ristijärvellä (9,8 %) yhtä suuri kuin koko maassa keskimäärin (9,8 %). Selvästi korkein työttömien osuus työvoimasta vuonna 2018 oli Puolangalla, peräti 18,9 %. Työttömien osuus työvoimasta on ollut kuitenkin jokaisessa kunnassa varsin voimakkaassa laskussa; ainoastaan Puolangalla (-3,9 %-yks.) osuus pieneni hivenen vähemmän kuin koko maassa keskimäärin (-4,0 %-yks.) vuosien 2014-2018 välillä. Koko 2010-luvulla osuudet pienenevät myös kaikissa muissa kunnissa koko maan keskimäärää enemmän, paitsi Paltamossa (+8,5 %-yks.) ja Puolangalla (+0,2 %-yks.), jossa osuudet kasvoivat tuona ajanjaksolla.

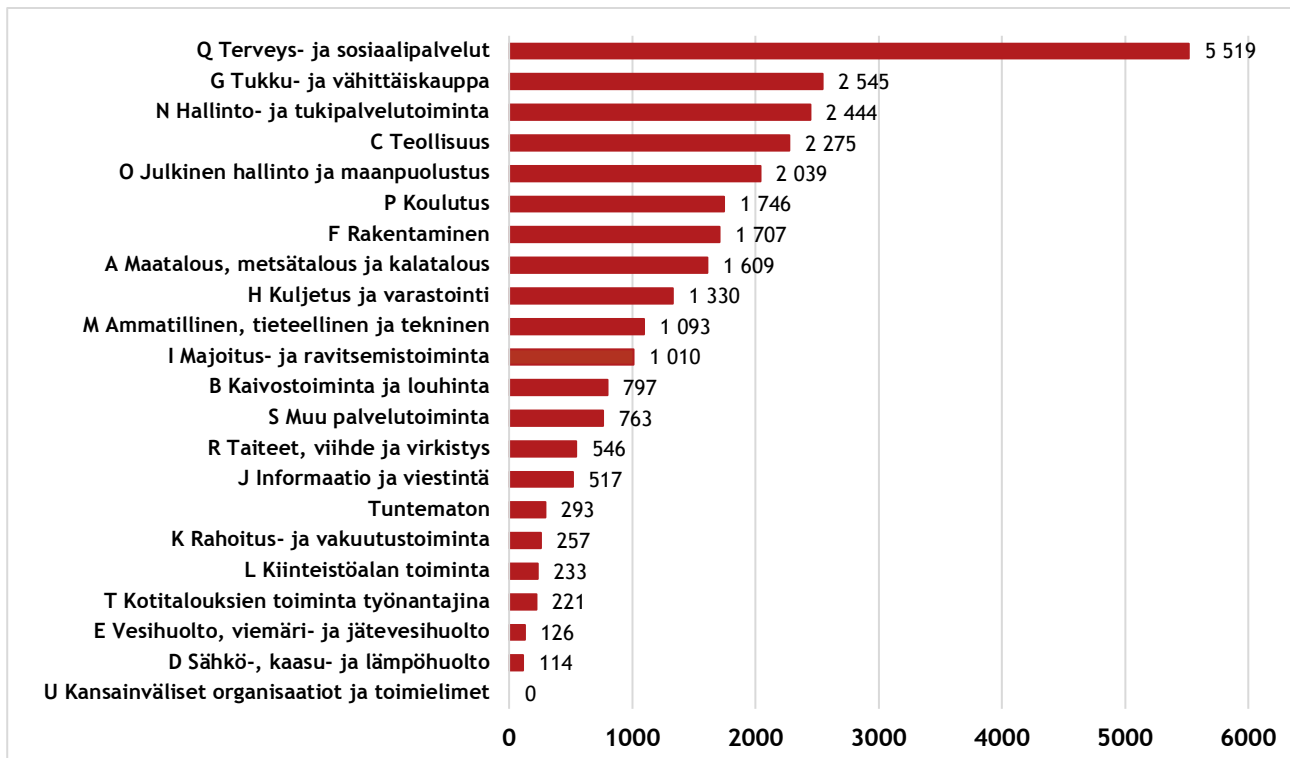
Avoimen sektorin eli yksityisen sektorin ja yrittäjien yhteenlaskettu osuus alueen työpaikoista oli Kainuussa koko maata matalampi koko 2010-luvun ajan. Kainuun maakunnan ja koko maan avoimen sektorin osuus vaihteli saman suuntaisesti vuosien 2010-2015 välillä, mutta tämän jälkeen koko maan avoimen sektorin osuus on kasvanut, kun taas Kainuussa pienentynyt. Viimeisimpänä tilastovuonna 2017 Kainuun avoimen sektorin osuus oli 60,1 % ja koko maassa keskimäärin 69,7 %. Kun koko maassa avoimen sektorin osuus kasvoi sekä vuosien 2014-2017 (1,2 %-yks.) että vuosien 2010-2017 välillä (1,1 %-yks.), Kainuussa osuus pieneni kummallakin aikavälillä: -2,0 prosenttiyksikköä vuosina 2014-2017 ja -2,8 prosenttiyksikköä vuosina 2010-2017.

Kuvio 10 Kainuun maakunnan ja koko maan avoimen sektorin osuus (%) alueen työpaikoista vuosina 2010-2017 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Koko 2010-luvulla kaikkien muiden Kainuun kuntien avoimen sektorin osuus pieneni, paitsi Paltamon (+8,0 %-yks.) ja Puolangan (+9,7 %-yks.), joiden osuudet kasvoivat varsin huomattavasti. Toisessa päässä Sotkamon avoimen sektorin osuus pieneni hyvin merkittävästi 15,2 prosenttiyksiköllä samalla ajanjaksolla. Vuosien 2014-2019 välillä positiiviset ja negatiiviset muutokset eri kunnissa olivat maltillisempia lukuun ottamatta jälleen Sotkamaa (-12,3 %-yks.), jonka avoimen sektorin osuus laski jälleen voimakkaammin. Vuonna 2017 Kainuun kunnista ainoastaan Puolangalla (74,1 %) avoimen sektorin osuus alueen työpaikoista oli suurempi kuin koko maassa keskimäärin (69,7 %) ja myös selvästi muita Kainuun kuntia suurempi. Matalimmat avoimen sektorin osuudet, kaikissa alle 60 %, olivat Kajaanilla (58,6 %), Hyrynsalmella (58,1 %) ja Paltamolla (57,1 %).

Kainuun maakunnan työpaikkojen määrä oli hieman yli 27 000 vuonna 2017. Työpaikkojen määrä laski lähes 2 000 työpaikalla vuodesta 2010. Vuosien 2014-2017 välillä työpaikkojen muutos oli kuitenkin hieman positiivinen (+426). Toimialoittain tarkasteltuna (TOL2008) merkittävin osa Kainuun maakunnan työpaikoista oli terveys- ja sosiaalipalveluiden alalla (5 519) vuonna 2017. Seuraavaksi suurimmat toimialat olivat tukku- ja vähittäiskauppa (2 545), hallinto ja tukipalvelutoiminta (2 444), teollisuus (2 275) sekä julkinen hallinto ja maanpuolustus (2 039). Pienimmät toimialat olivat sähkö-, kaasu- ja lämpöhuolto (114) sekä vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto (126). Vuosien 2014-2017 välillä noin puolessa toimialoista tapahtui kasvua ja puolessa laskua Kainuun maakunnassa. Suurin positiivinen muutos tällä aikavälillä tapahtui kaivostoiminnan ja louhinnan toimialalla (+35,8 %) sekä informaation ja viestinnän toimialalla (+29,3 %). Suurin negatiivinen muutos tapahtui puolestaan muussa palvelutoiminnassa (-24,8 %) sekä sähkö-, kaasu- ja lämpöhuollon toimialalla (-21,9 %). Koko 2010-luvulla työpaikat vähenivät useammilla toimialoilla kuin kasvoivat. Eniten kasvoi työpaikkojen määrä kaivostoiminnan ja louhinnan toimialalla (+44,1 %) sekä vähiten työpaikat vähenivät muun palvelutoiminnan toimialalla (-41,4 %) tänä aikana.

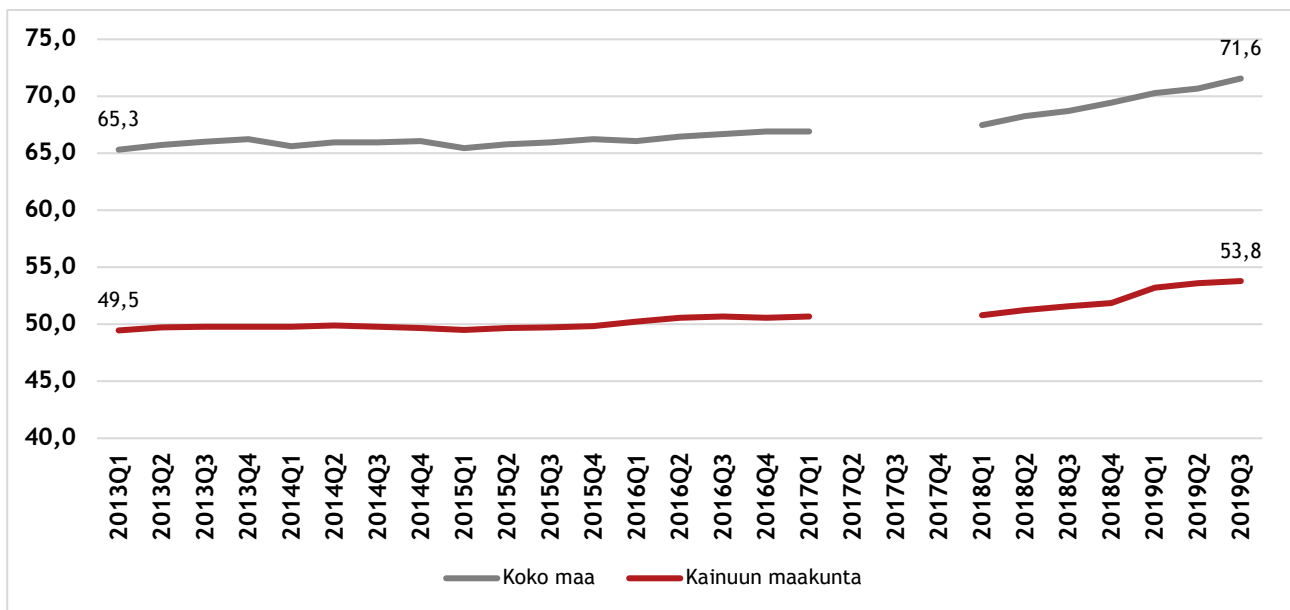

Kuvio 11 Kainuun maakunnan alueella työssäkäyvät (työpaikat) toimialoittain (TOL2008) vuonna 2017 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Kainuun kärkitoimialaklustereiden liikevaihdon ja henkilöstömäärän kehitys² on ollut positiivista vuosina 2015-2019. Kärkitoimialaklustereiden liikevaihto on kasvanut Kainuussa 72 % eli 534 miljoonaa euroa. Henkilöstömäärä on kasvanut 18 % eli 1190 henkilöllä. Erityisesti kaivannaistoiminnan, metalli- ja elintarvikeklusterin liikevaihdon kasvu on ollut nopeaa. Henkilöstömäärä on kasvanut eniten kaivannaistoimialalla, ICT- ja elektroniikkaklusterissa, biotaloudessa sekä metsä- ja puuklusterissa. Toimialaklustereiden suhteiden muutos on synnyttänyt pulan osaavasta työvoimasta, sillä aloilta eläköityminen on ollut nopeampaa kuin nuorten ikäluokkien tulo työmarkkinoille.

Yrityskanta kuvaa, kuinka monta toimivaa yritystä alueella on keskiluvun 1 000 asukasta kohden. Tilastokeskuksen lähdetiedoissa tapahtuneen menetelmämuutoksen takia yrityskannasta ei ole saatavilla vuoden 2017 kolmen viimeisen kvartaalin tietoja. Kainuun maakunnan yrityskanta on ollut koko ajanjakson 2013/Q1-2019/Q3 ajan selvästi ja varsin tasaisesti aina saman verran koko maan keskimääräistä arvoa alhaisempi. Yrityskanta on ollut Kainuussa koko ajan nousussa koko maan tavoin, mutta hieman koko maata lievemmin. Ajanjakson 2013/Q3-2019/Q3 välillä Kainuun yrityskanta nousi 4,0 prosenttiyksikköä ja koko maassa keskimäärin 5,5 prosenttiyksikköä. Vuoden 2019 kolmannella kvartaalilla Kainuun yrityskanta oli 53,8 yritystä 1000 asukasta kohden ja koko maan 71,6.

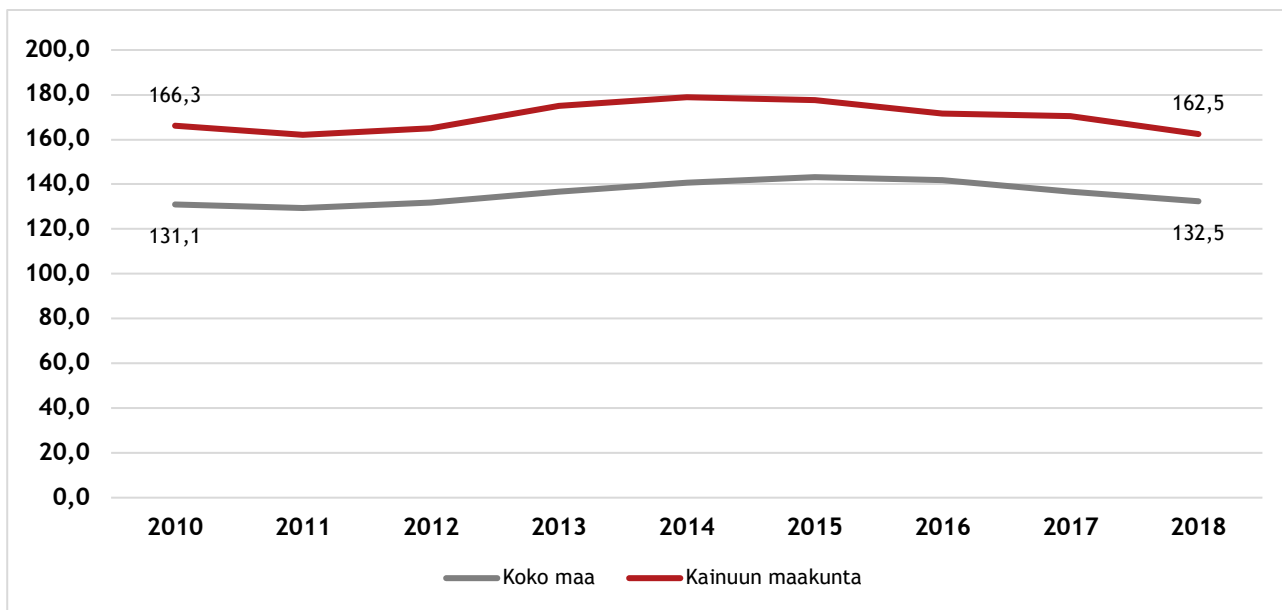
² Kainuun aluekehityksen tilannekuva (luonnos) 9.9.2020, Kainuun liitto. Lähde: Tilastokeskuksen asiakaskohtainen suhdannepalvelu.

Kuvio 12 Kainuun maakunnan ja koko maan toimivien yritysten määrä (lkm) eli yritysanta vuosina 2013/Q1-2019/Q3 (Tilastokeskus; StatFin, yritykset, aloittaneet ja lopettaneet yritykset)

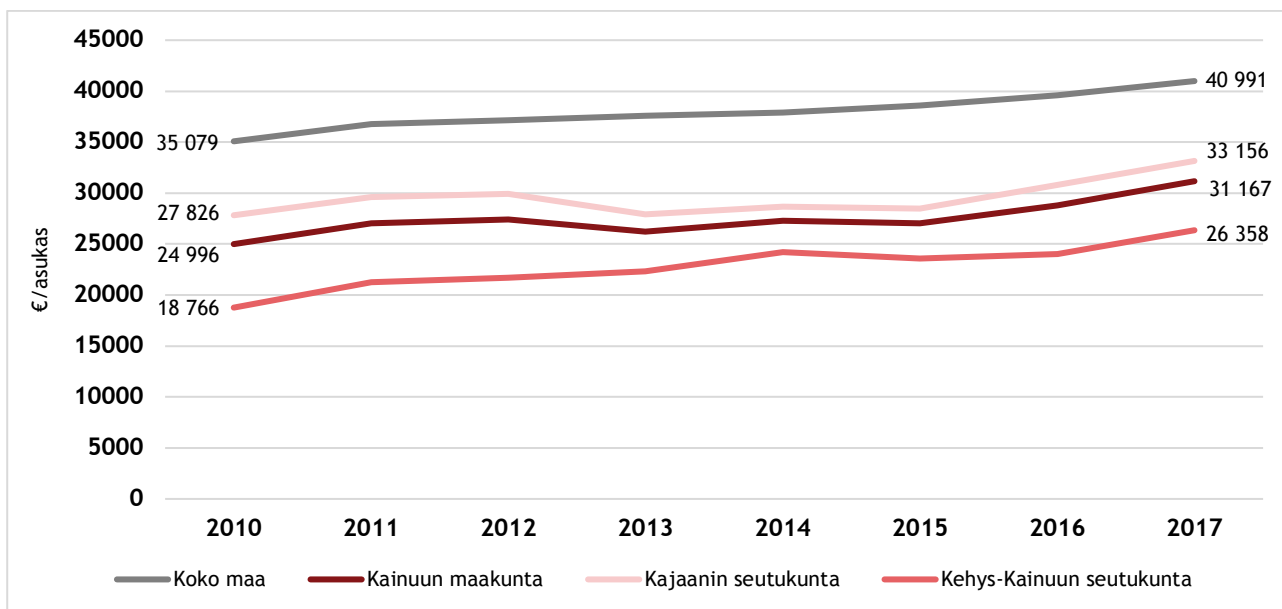
Kainuun maakunnan sisällä oli kuntien välillä suuret erot yrityskannan suuruudessa. Sotkamolla (76,8) oli selvästi suurin yritysanta ja ainoana yli koko maan keskimääräisen tason vuoden 2019 kolmannella kvartaalilla. Toisessa ääripäässä selvästi pienin yritysanta oli Kajaanilla; vain 44,5 yritystä 1000 asukasta kohden. Vuosien 2013 ja 2019 kolmansien kvartaaleiden välillä ainoastaan Puolangan yritysanta pieneni hieman (-0,9 %-yks.). Vain Ristijärven (1,3 %-yks.) ja Kajaanin (1,6 %-yks.) toimivien yritysten määrä kasvoi vähemmän kuin koko maassa keskimäärin. Hyrynsalmen yritysanta kasvoi vahvimmin 10,2 prosenttiyksiköllä.

Taloudellinen huoltosuhde, eli kuinka monta työvoiman ulkopuolella olevaa ja työtöntä on 100 työllistä kohden, on ollut Kainuussa pitkään hyvin korkea. 2010-luvulla taloudellinen huoltosuhde on ollut selvästi koko maan tason yläpuolella. Kainuun huoltosuhde on ollut laskussa vuodesta 2014 lähtien ja koko maan keskimääräinen huoltosuhde vuodesta 2015 lähtien. Niinpä vuosien 2014-2018 välillä Kainuun taloudellinen huoltosuhde on laskenut 9,2 % (koko maa: -5,8 %) ja koko 2010-luvulla 2,3 %. Koko maan taloudellisen huoltosuhteen muutos vuosien 2010 ja 2018 välillä oli hienoisesti positiivinen (+1,1 %).

Kuvio 13 Kainuun maakunnan ja koko maan taloudellinen huoltosuhte vuosina 2010-2018 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

Bruttokansantuote asukasta kohden (BKT/asukas) oli Kainuun maakunnassa huomattavasti koko maan keskitasoa alhaisempi. Koko maan BKT/asukas on ollut tasaisessa nousussa koko 2010-luvun. Kainuussa taas tapahtui pieni notkahdus vuonna 2013. Vuosien 2010-2017 välillä Kainuun maakunnan BKT/asukas (+24,7 %) nousi suhteellisesti enemmän kuin koko maassa keskimäärin (+16,9 %). Samoin oli vuosina 2014-2017. Viimeisenä tilastovuonna Kainuun BKT/asukas oli 31 166,9 euroa ja koko maassa 40 990,6 euroa.

Kuvio 14 Kainuun maakunnan, sen seutukuntien sekä koko maan bruttokansantuote (€/as.) vuosina 2010-2017 (Tilastokeskus; StatFin, kansantalous, aluetilinpito)

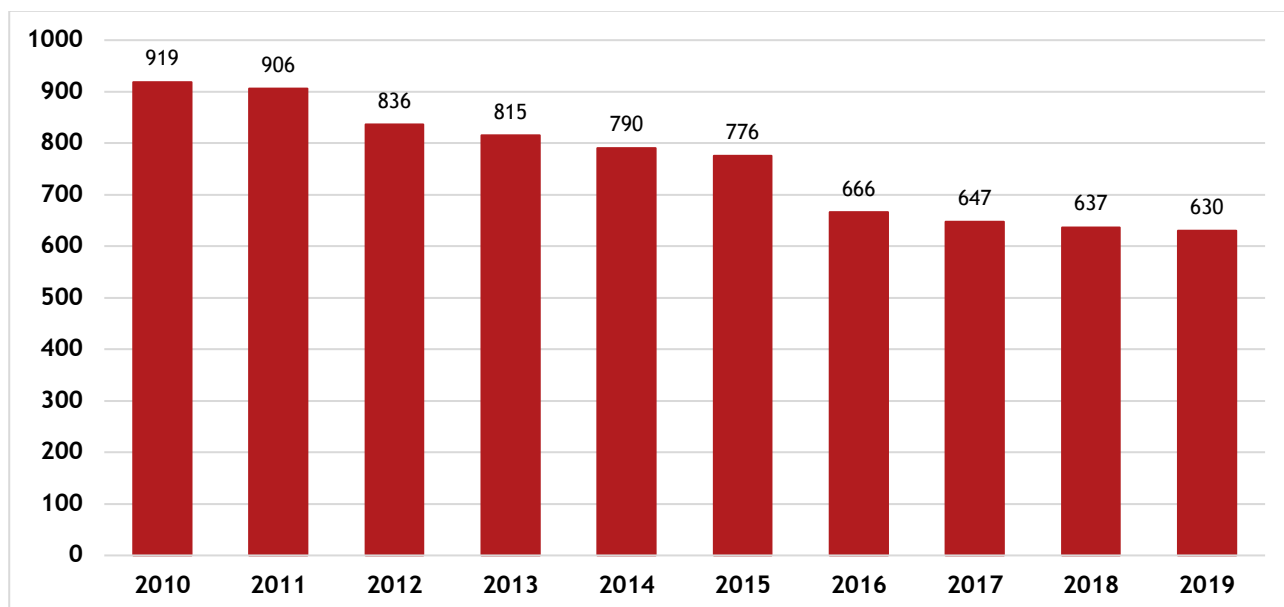
Kainuun kaksi seutukuntaa eroavat toisistaan niiden bruttokansantuotteita vertailtaessa. Kajaanin seutukunnan BKT/asukas oli selvästi korkeampi kuin Kehys-Kainuun koko 2010-luvun. Kajaanin seutukunnan BKT/asukas (+15,7 %) kasvoi vuosien 2014-2017 välillä Kehys-Kainuuta (+9,0 %) enemmän, mutta pidemmällä aikavälillä vuosina 2010-2017 Kehys-Kainuun (+40,5 %) BKT kasvoi paljon Kajaanin

seutukuntaa (+19,2 %) enemmän. Vuonna 2017 Kajaanin seutukunnan BKT/asukas oli 31 155,5 euroa ja Kehys-Kainuun seutukunnan 26 357,8 euroa.

3.3 Maatalouden rakenne

Kainuun maakunnan maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä on ollut laskussa joka vuosi koko 2010-luvun. Tällä ajanjaksolla vuosien 2011-2012 (-70) ja 2015-2016 (-110) välillä tapahtuivat suurimmat notkahdukset yritysten määrässä. Vuosien 2015-2016 välistä voimakasta supistumista selittää osittain Vaalan kunnan siirtyminen Kainuun maakunnasta osaksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntaa vuoden 2016 alusta alkaen. Tämän vuoksi Vaalan kunnan maatalous- ja puutarhayritysten määrä ei enää sisälly Kainuun maakunnan lukuihin vuodesta 2016 eteenpäin.

Kainuussa maatalous- ja puutarhayritysten määrä on laskenut voimakkaammin kuin koko maassa keskimäärin. Koko 2010-luvun aikana Kainuun maatalous- ja puutarhayritysten määrä laski lähes 300 yrityksellä, mikä vastaa 31,4 prosentin (koko maa: -21,3 %) suhteellista muutosta. Vuosien 2014-2019 välillä absoluuttinen yritysten lukumäärän muutos oli -160 yritystä eli -20,3 % (koko maa: -11,3 %). Kainuussa oli vuonna 2019 yhteensä 630 maatalous- ja puutarhayritystä.

Kuvio 15 Kainuun maakunnan (ELY-keskuksen) maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä vuosina 2010-2019 (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Luke; Tilastotietokanta maataloustilastot, rakenne)

Myös tukea hakeneiden aktiivitulojen määrän trendi on ollut laskeva.

Taulukko 1 Tukea hakeneiden aktiivitulojen määrä (Lähde: Ruokavirasto)

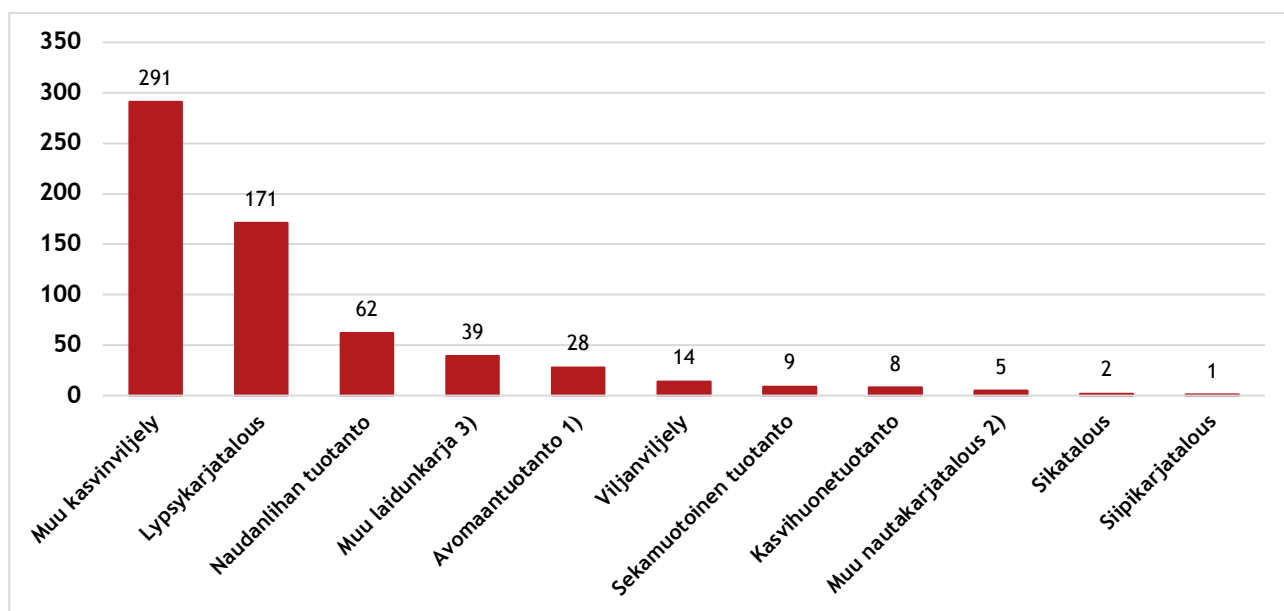
Vuosi	Aktiivitulojen määrä (tuenhakijat)
2014	683 kpl
2015	889 kpl
2016	761 kpl
2018	734 kpl
2019	725 kpl
2020	695 kpl

Maakunnan sisällä kaikkien muiden kuntien maatalous- ja puutarhayritysten määrä laski selvästi, paitsi Ristijärven, jonka yritysten määrä pysyi tasapainossa koko 2010-luvulla. Suhteellisesti suurinta lasku oli Suomussalmella, missä yritysten määrä pieneni jopa 48,7 % (-58 yritystä). Myös vuosina 2014-2019 yritysten määrä laski muualla paitsi Ristijärvellä, missä määrä kasvoi hieman tällä välillä (+6). Sotkamossa (186) oli Kainuun kunnista eniten ja Hyrynsalmella vähiten (37) maatalous- ja puutarhayrityksiä vuonna 2019.

Taulukko 2 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä vuosina 2010-2019 sekä vuosien 2014-2019 ja 2010-2019 väliset muutokset (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

Alue	2010	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019	Absoluuttinen muutos 2010-2019	Suhteellinen muutos 2010-2019
Hyrynsalmi	54	46	37	-9	-19,6 %	-17	-31,5 %
Kajaani	123	106	94	-12	-11,3 %	-29	-23,6 %
Kuhmo	148	127	115	-12	-9,4 %	-33	-22,3 %
Paltamo	70	62	53	-9	-14,5 %	-17	-24,3 %
Puolanka	52	49	43	-6	-12,2 %	-9	-17,3 %
Ristijärvi	41	35	41	6	17,1 %	0	0,0 %
Sotkamo	213	188	186	-2	-1,1 %	-27	-12,7 %
Suomussalmi	119	86	61	-25	-29,1 %	-58	-48,7 %
KAINUUN MAAKUNTA	919	790	630	-160	-20,3 %	-289	-31,4 %
KOKO MAA	59483	52775	46827	-5948	-11,3 %	-12656	-21,3 %

Tuotantosuunnittain maatalous- ja puutarhayrityksiä tarkasteltuna Kainuun maakunnassa oli eniten muuhun kasvinviljelyyn suuntautuneita yrityksiä (291 kpl) ja toiseksi eniten lypsykarjatalouden yrityksiä (171 kpl) vuonna 2019. Näiden jälkeen oli suurehko tiputus naudanlihan tuotantoon suuntautuneisiin yrityksiin (62). Vähiten oli siipikarjatalouteen (1 kpl) ja sikatalouteen (2 kpl) suuntautuneita yrityksiä.

Kuvio 16 Kainuun maakunnan maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä tuotantosuunnittain vuonna 2019. Avomaantuotanto 1) = avomaan puutarhatuotanto, muu nautakarjatalous 2) = yhdistetty lypsykarja ja naudanlihan tuotanto, muu laidunkarja 3) = lammas-, vuohi- ja hevostalous. (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

Kainuun maatalous- ja puutarhayritysten määrissä tapahtuneet muutokset vuosien 2014-2019 välillä vaihtelivat hieman tuotantosuunnittain, mutta muutokset olivat pääsääntöisesti negatiivisia. Määrällisesti eniten tuona ajanjaksona väheni lypsykarjatalouteen suuntautuneiden yritysten määrä (-105; -38,0 %). Suhteellisesti eniten väheni taas muuhun nautakarjatalouteen (-14; -73,7 %) sekä viljanviljelyyn (-31; -68,9 %) erikoistuneiden yritysten määrät vuosina 2014-2019. Tuotantosuunnista muun kasvinviljelyn tuotantosuunta (+51; 21,3 %) kasvoi selvästi eniten Kainuussa vuosina 2014-2019. Lisäksi pieni kasvu tapahtui myös sekamuotoisessa tuotannossa (+1; 12,5 %) sekä siipikarjatalous pysyi tasapainossa. Koko maan keskimääräisissä luvuissa tapahtui kaikkien muiden tuotantosuuntien kohdalla laskua paitsi Kainuun tavoin muuhun kasvinviljelyyn suuntautuneiden yritysten kohdalla, missä yritysten määrä nousi suhteellisesti jopa Kainuuta enemmän (+3 235; +25,8 %) vuosien 2014-2019 välillä. Suhteellisesti väheni eniten sikatalouteen erikoistuneiden yritysten määrä (-406; -43,6 %) koko maassa samalla ajanjaksolla. Lukuja tarkastellessa on hyvä huomioda Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuoden 2015 lopussa, jonka jälkeen Vaalan tilastotiedot eivät enää sisälly Kainuun tilastotietoihin.

Kainuussa on 6300 hehtaaria luomuviljeltyä³ peltoalaa. Luomuviljelyn alan osuus koko maakunnan peltoalasta on 24,5 %, mikä on maan toiseksi korkein osuus Pohjois-Karjalan 28,8 % jälkeen. Kainuussa on yhteensä 115 alkutuotannon luomutilaa, joista 17 on eläintiloja. Yhteensä 18,3 % kainuulaisista alkutuotannon maataloista on luomutoimijoita.⁴ Sekä luomuviljelyn peltoalan ja luomutilojen määrän että niiden osuuksien koko maakunnan peltoalasta ja alkutuotannon maataloista on vähentynyt vuodesta 2014. Vuonna 2014 Kainuun luomuviljelyn peltoalan määrä oli 7872 hehtaaria, eli 24,9 % Kainuun peltoalasta. Kainuussa oli 135 luomutoimijaa, joista 133 luomumaatilaa. Luomutilojen osuus kaikista Kainuun maataloista oli tuolloin 16,7 %.⁵

³ Luku sisältää sekä luomuviljelyn (6222 ha) että siirtymävaiheessa (78 ha) olevan peltoalan.

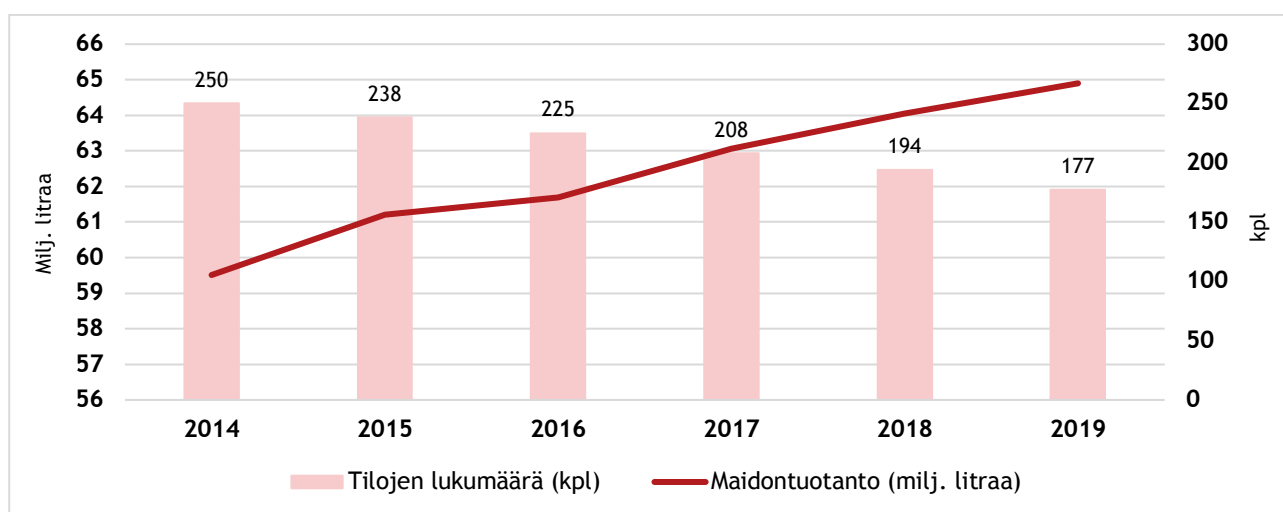
⁴ Ruokavirasto 2019. Luomutilat (kpl) ja luomutuotantoala (ha) 2019.

⁵ Evira 2014. Luomutilat (kpl) ja luomutuotantoala (ha) 2014.

Taulukko 3 Kainuun maakunnan sekä koko maan maatalous- ja puutarhayritysten lukumäärä tuotantosuunnittain vuosina 2014-2019 sekä muutokset. Avomaantuotanto 1) = avomaan puutarhatuotanto, muu nautakarjatalous 2) = yhdistetty lypsykarja ja naudanlihan tuotanto, muu laidunkarja 3) = lammas-, vuohi- ja hevostalous. (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

Alue	KAINUUN MAAKUNTA				KOKO MAA			
	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019
Viljanviljely	45	14	-31	-68,9 %	19216	14926	-4290	-22,3 %
Muu kasvinviljely	240	291	51	21,3 %	12553	15788	3235	25,8 %
Kasvihuonetuotanto	10	8	-2	-20,0 %	886	714	-172	-19,4 %
Avomaantuotanto 1)	29	28	-1	-3,4 %	1489	1346	-143	-9,6 %
Lypsykarjatalous	276	171	-105	-38,0 %	8084	5727	-2357	-29,2 %
Naudanlihan tuotanto	97	62	-35	-36,1 %	3040	2809	-231	-7,6 %
Muu nautakarjatalous 2)	19	5	-14	-73,7 %	763	450	-313	-41,0 %
Sikatalous	3	2	-1	-33,3 %	932	526	-406	-43,6 %
Siipikarjatalous	1	1	0	0,0 %	423	419	-4	-0,9 %
Muu laidunkarja 3)	62	39	-23	-37,1 %	3143	2107	-1036	-33,0 %
Sekamuotoinen tuotanto	8	9	1	12,5 %	2246	2015	-231	-10,3 %
YHTEENSÄ	790	630	-160	-20,3 %	52775	46827	-5948	-11,3 %

Maitoa meijereihin lähettävien tilojen lukumäärä on ollut Kainuun maakunnassa laskussa joka vuosi vuosien 2014-2019 välisenä aikana. Tuona ajanjaksolla tilojen määrä on supistunut 29,2 prosenttia. Vuonna 2019 Kainuussa lähetettiin maitoa meijeriin 177 tilalta yhteensä 64,9 miljoonaa litraa. Huomionarvoista on, että vaikka Kainuun tilojen määrä on laskenut huomattavasti, sen maidontuotanto on kasvanut. Vuosina 2014-2019 maidontuotanto kasvoi Kainuussa lähes 5,4 miljoonalla litralla eli 9,1 prosentilla. Koko maan tasolla maidontuotanto kuitenkin supistui 1,2 prosenttia. Maidontuotantoa koskevissa tilastoissa Vaalan kunnan osuus on poistettu kaikista Kainuun maakunnan luvuista.

Kuvio 17. Kainuun maakunnan tilojen lukumäärä (kpl) sekä maidontuotanto (milj. litraa) vuosina 2014-2019 (HUOM. Vaalan kunnan tilastoluvut on poistettu Kainuun maakunnan luvuista kaikilta vuosilta) (Kainuun ELY-keskus; maaseutupalvelut-yksikkö)

Kainuun kunnista sekä määrällisesti että suhteellisesti selvästi eniten kasvoi Puolangan maidontuotannon määrä vuosien 2014-2019 välillä. Puolangalta meijereihin lähetettiin vuonna 2019 noin 3,5 miljoonaa litraa eli jopa 31,7 prosenttia enemmän maitoa kuin vuonna 2014. Maidontuotanto lisääntyi samalla ajanjaksolla huomattavasti myös Ristijärvellä (+19,4 %) ja Sotkamossa (+15,8 %). Kajaanissa (+3,5 %) ja Suomussalmella (+9,6 %) tapahtui myös kasvua, mutta hieman maltillisempaa kuin muissa maidontuotantoa lisänneissä kunnissa. Muissa Kainuun kunnissa maidontuotanto heikkeni vuosina 2014-2019, ja selvästi eniten Hyrnsalmella, missä maidontuotanto tippui noin 1,2 miljoonalla litralla eli 30,8 prosentilla. Kuhmossa (-3,4 %) ja Paltamossa (-3,9 %) maidontuotanto tippui hillitymmin. Vuonna 2019 litramäärällisesti eniten maitoa meijereihin lähettivät Sotkamo (16,0 milj. l) ja vähiten taas Hyrnsalmi (2,8 milj. l).

Taulukko 4 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan maidontuotannon määrä (milj. litraa) vuosina 2014-2019 (HUOM. Vaalan kunnan tilastoluvut on poistettu Kainuun maakunnan luvuista kaikilta vuosilta) (Kainuun ELY-keskus; maaseutupalvelut-yksikkö)

Alue	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019
Hyrnsalmi	4,050	2,803	-1,247	-30,8 %
Kajaani	4,399	4,554	0,155	3,5 %
Kuhmo	12,481	12,056	-0,425	-3,4 %
Paltamo	3,160	3,037	-0,123	-3,9 %
Puolanka	11,197	14,741	3,544	31,7 %
Ristijärvi	3,172	3,786	0,614	19,4 %
Sotkamo	13,773	15,945	2,172	15,8 %
Suomussalmi	7,279	7,978	0,699	9,6 %
KAINUUN MAAKUNTA	59,511	64,900	5,389	9,1 %
KOKO MAA	2288,538	2261,809	-26,729	-1,2 %

Maitoa meijeriin lähetettävien tilojen määrä laski jokaisessa Kainuun kunnassa vuosina 2014-2019. Määrällisesti eniten laski Sotkamon ja Kuhmon tilojen määrä; kummassakin 15 tilalla. Suhteellisesti tarkasteltuna eniten kuitenkin supistui Hyrnsalmen tilojen määrä, jossa pudotusta oli 12 tilaa eli 42,9 prosenttia. Määrällisesti vähiten laski Puolangan ja Ristijärven tilojen määrä (-4 tilaa), ja Puolangalla supistuminen oli myös suhteellisesti pienintä, mutta silti kuitenkin 19,0 prosenttia. Vuonna 2019 suurin määrä tiloja oli Kuhmossa (47) ja pienin määrä Ristijärvellä ja Kajaanissa (13).

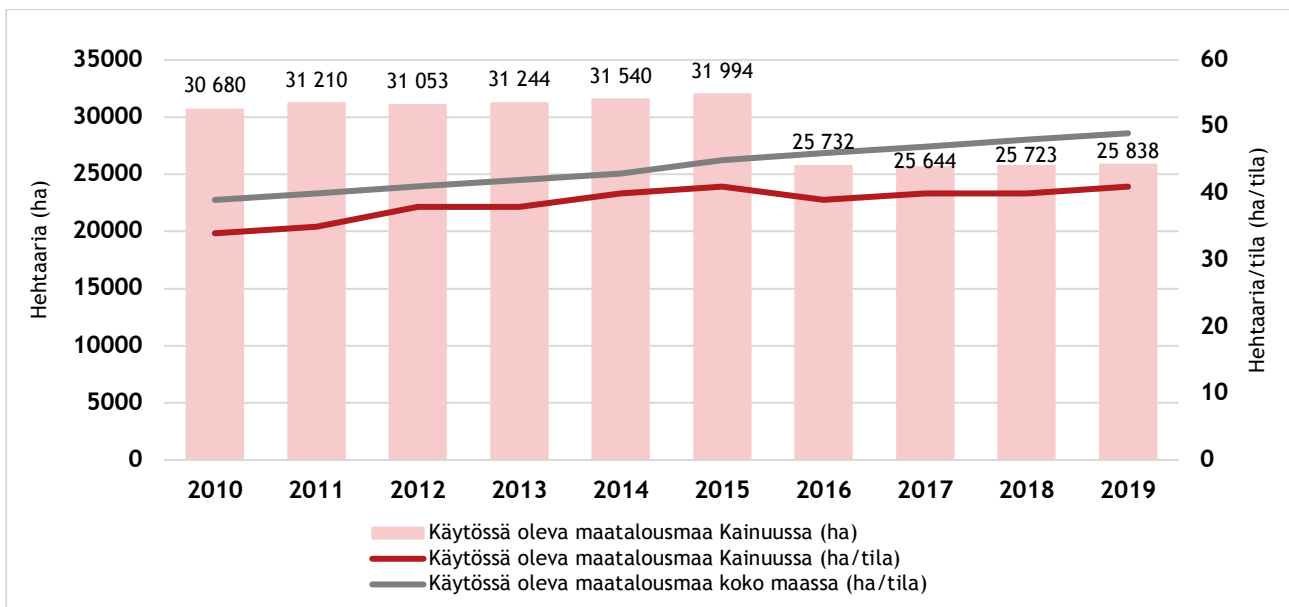
Puolangalla maidon keskituotos tilaa kohden vuonna 2019 (0,9 milj. l/tila) oli yli kaksinkertainen verrattuna Kainuun maakunnan vastaavaan maitomäärään (0,4 milj. l/tila). Sotkamossa ja Suomussalmella (0,4 milj. l/tila) tilakohtainen maidon keskituotos oli myös hieman Kainuun tasoa korkeampi. Alhaisimmat keskituotokset tilaa kohden olivat vuonna 2019 Hyrnsalmella ja Paltamossa (0,2 milj. l/tila).

Taulukko 5 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan maitoa meijeriin lähetettävien tilojen lukumäärä vuosina 2014-2019 (HUOM. Vaalan kunnan tilastoluvut on poistettu Kainuun maakunnan luvuista kaikilta vuosilta) (Kainuun ELY-keskus; maaseutupalvelut-yksikkö)

Alue	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019
Hyrnsalmi	28	16	-12	-42,9 %
Kajaani	19	13	-6	-31,6 %
Kuhmo	62	47	-15	-24,2 %
Paltamo	21	14	-7	-33,3 %

Puolanka	21	17	-4	-19,0 %
Ristijärvi	17	13	-4	-23,5 %
Sotkamo	51	36	-15	-29,4 %
Suomussalmi	31	21	-10	-32,3 %
KAINUUN MAAKUNTA	250	177	-73	-29,2 %
KOKO MAA	8767	6172	-2595	-29,6 %

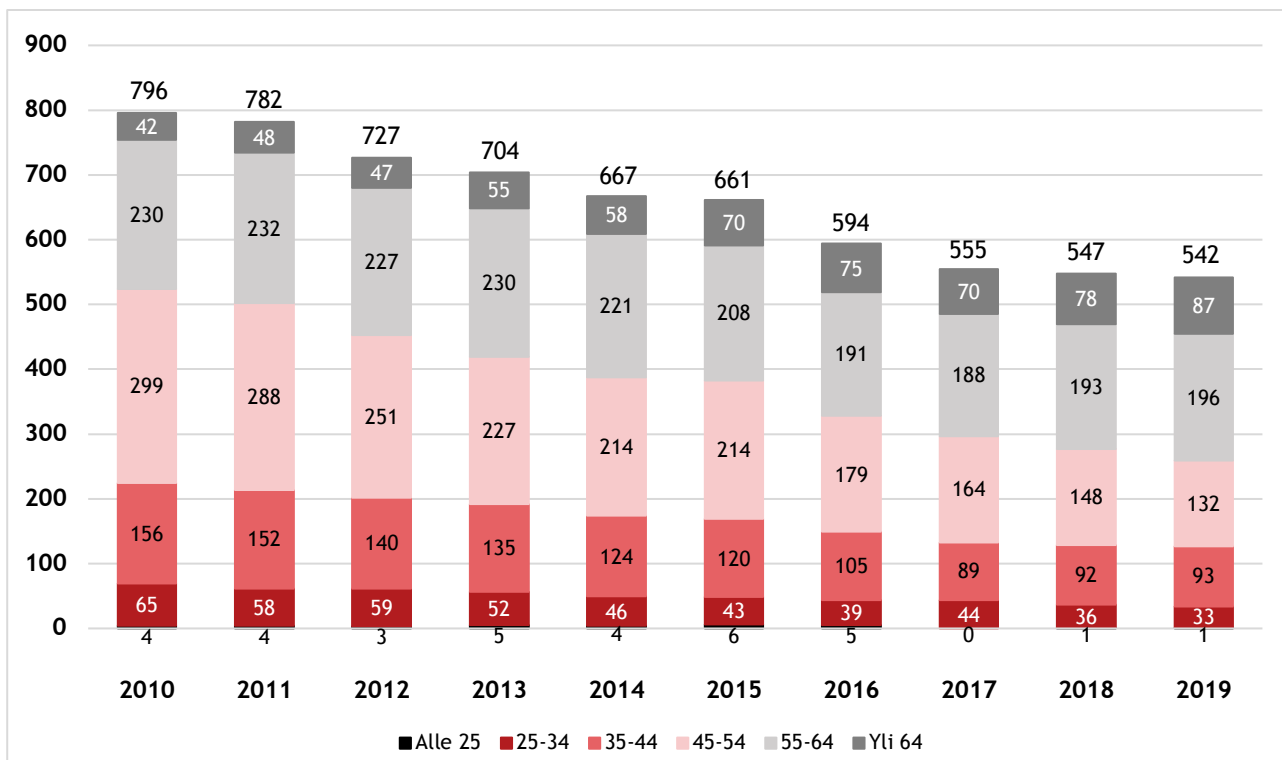
Käytössä olevan maatalousmaan määrä on vähentynyt Kainuussa 2010-luvulla. Ensin maatalousmaan hehtaarimäärän kehityksen trendi oli hieman positiivinen vuosien 2010-2015 välillä, mutta sitten tapahtui suurehko pudotus vuosien 2015-2016 välillä. Pudotus selittyy suurilta osin Vaalan kunnan siirtymisellä pois Kainuun maakunnasta vuoden 2015 ja 2016 vaihteessa, minkä jälkeen Vaalan luvut eivät sisälly enää Kainuun lukuihin. Vuonna 2019 Kainuun maakunnassa käytössä olevan maatalousmaan hehtaarimäärä oli 25 838. Tarkastellessa käytössä olevan maatalousmaan keskimääräistä hehtaarimäärää tilaa kohden, koko maan hehtaarimäärä/tila on ollut tasaisessa kasvussa 2010-luvun, mutta Kainuussa siinä on ollut hieman enemmän vaihtelua seuraten maatalousmaan hehtaarimäärän vaihtelua. Vuonna 2019 tilaa kohden oleva maatalousmaan keskimääräinen hehtaarimäärä oli 41 ja koko maassa 49.

Kuvio 18 Kainuun maakunnan ja koko maan käytössä olevan maatalousmaan määrä (ha ja ha/tila) vuosina 2010-2019 (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

Kainuun maakunta eroaa koko maan luvuista sekä käytössä olevan maatalousmaan hehtaarimäärän että hehtaarimäärän/tila kehityksessä 2010-luvulla. Vuosien 2014-2019 ja 2010-2019 välillä maatalousmaan hehtaarimäärä on laskenut Kainuussa, mutta hehtaarimäärä/tila on kasvanut hieman. Koko maassa taas sekä maatalousmaan hehtaarimäärä että hehtaarimäärä/tila on kasvanut kummallakin ajanjaksolla.

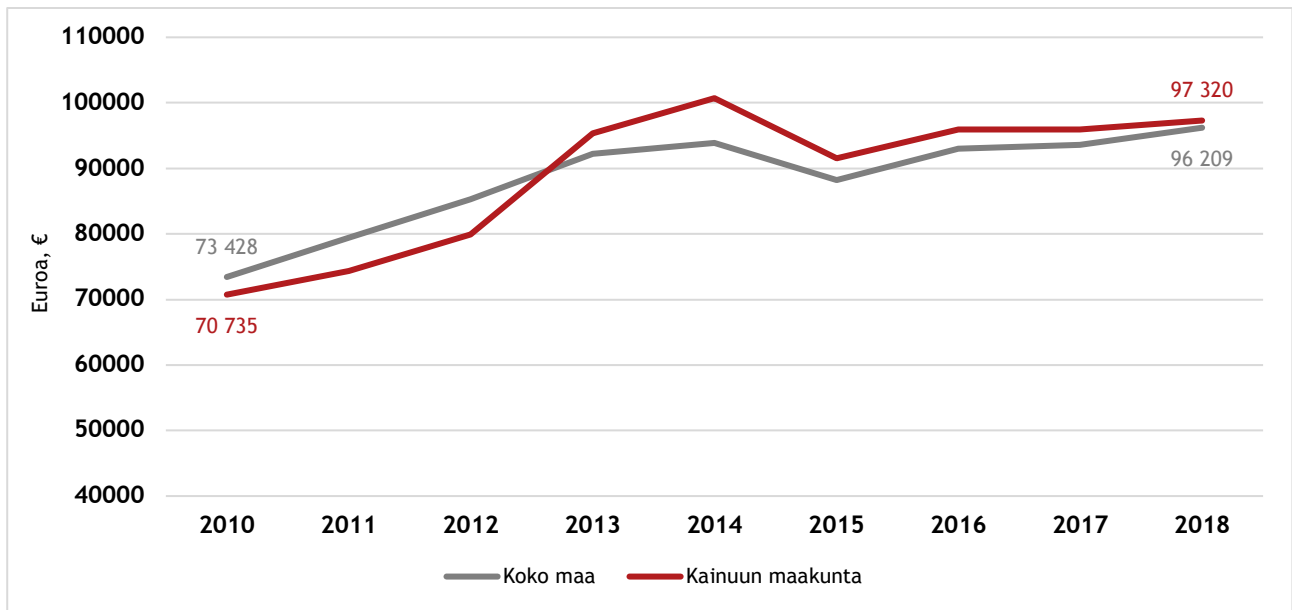
Kainuun viljelijöiden ikä on painottunut koko 2010-luvun 55-64-vuotiaiden sekä 45-55-vuotiaiden ikäluokkiin. Vuonna 2019 ikäluokassa 55-64-vuotiaat oli 196 viljelijää eli 36,2 % kaikista Kainuun viljelijöistä ja ikäluokassa 45-55-vuotiaat 132 viljelijää eli 24,4 % Kainuun viljelijöistä. Viljelijöiden määrällä mitattuna pienimmät ikäluokat olivat nuorimmat ikäluokat eli alle 25-vuotiaat (1; 0,2 %) sekä 25-34-vuotiaat (33; 6,1 %).

Kuvio 19 Kainuun maakunnan viljelijät ikäluokittain vuosina 2010-2019 (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

Ikäluokittaiset muutokset olivat Kainuussa ja koko maassa saman suuntaisia. Sekä Kainuun maakunnassa että koko maassa kaikkien muiden ikäluokkien koko pieneni vuosien 2014-2019 välillä paitsi yli 64-vuotiaiden ikäluokka, joka on kasvanut molemmissa jopa noin 50 %. Vuosina 2014-2019 suhteellisesti eniten ovat pienentyneet Kainuussa ja myös koko maassa alle 25-vuotiaiden ikäluokat, mutta määrällinen muutos oli Kainuussa vain -3 viljelijää (koko maa: -133). Määrällisesti eniten pieneni maakunnassa 45-54-vuotiaiden ikäluokka (-82). Suhteellisesti vähiten pieneni taas 55-64-vuotiaiden ikäluokka (-11,3 %; -25). Viljelijöiden määrässä on havaittavissa suuri tiputus jälleen vuosien 2015-2016 välillä, mitä selittää osaksi Vaalan kunnan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuoden 2015 lopussa.

Kainuun maatalousyritysten tulot keskimäärin yritystä kohden verotilinpäätöksessä olivat vuosina 2010-2012 pienemmät kuin koko maassa keskimäärin. Tulot kasvoivat maakunnassa tämän jälkeen vuosina 2012-2014 koko maata nopeammin, ja vuonna 2013 tilanne kääntyi jo toisin päin; vuoteen 2018 asti Kainuun maatalousyritysten tulot ovat olleet suuremmat kuin koko maassa. Kainuun maatalousyritysten tulojen koko maata voimakkaampi notkahdus vuosien 2014-2015 välillä johti siihen, että tulojen muutos vuosina 2014-2018 oli Kainuun maakunnassa hieman negatiivinen (-3 396; -3,4 %), kun koko maassa vastaava muutos oli hieman positiivinen (2 359; +2,5 %). Koko 2010-luvulla Kainuun maatalousyritysten tulojen suhteellinen kasvu (+37,6 %) oli koko maan suhteellista kasvua voimakkaampi (+31,0 %). Vaalan kunnan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta on saattanut jälleen hieman vaikuttaa vuosien 2015-2016 väliseen tulojen muutokseen. Vuonna 2019 maakunnan maatalousyritysten tulot verotilinpäätöksessä olivat keskimäärin 97 320 euroa yritystä kohden ja koko maassa keskimäärin 96 209 euroa yritystä kohden.

Kuvio 20 Kainuun maakunnan ja koko maan maatilayritysten tulot (euroa, €) keskimäärin yritystä kohden verotilin päätöksessä vuosina 2010-2018 (HUOM. Vaalan siirtyminen pois Kainuun maakunnasta vuodesta 2016 alkaen) (Tilastokeskus; StatFin, maa-, metsä- ja kalatalous, maa- ja metsätalousyrittäjien taloustilasto)

4 Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman kuvaus

4.1 Suunnitelman esittely

Kainuun alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020 on alueellisen toteutuksen osuus Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmasta. Se pohjautuu Kainuun alueelliseen maaseudun kehittämisstrategiaan 2014-2020, johon on koottu alueelliset näkemykset tärkeistä alueen maaseudun kehittämisen arvoista, visiosta (ks. Taulukko 6) ja valitusta kehittämisstrategiasta perusteluineen. Kainuun alueella toteutetaan kaikkia Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman prioriteetteja, mutta toteutuksessa painottuvat Kainuun kannalta merkityksellisimmät asiat.⁶ Lisäksi Kainuun maaseutuohjelmassa listataan tavoitteita valtakunnallisiin prioriteetteihin (ks. Taulukko 7). Läpileikkaavia maakunnallisia teemoja ovat osaaminen, yrittäjyys/innovaatiot ja toimintaympäristön kehittäminen/investoinnit.

Taulukko 6 Kainuun maaseutustrategian arvot ja visio (Lähde: Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020)

Maaseutustrategian arvot	Visio
• kehitysmuotoisuus • kestävä kehitys • hyvä elämä	Kainuun maaseutu tarjoaa turvallisen, toimivan, viihtyisän ja virikkeellisen asuin-, työ- ja yrittäjyysympäristön. Kainuun maaseudulla on monipuolista ja elinvoimaista yritystoimintaa, joka lähtee ihmisten tarpeista, ja joka tukeutuu luonnosta - maasta, metsistä, vesistä ja ilmasta - sekä vahvasta osaamisrakenteesta syntyviin mahdollisuuksiin.

Taulukko 7 Kainuun alueelliset tavoitteet suhteessa valtakunnallisiin prioriteetteihin (Lähde: Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020)

Prioriteetti	Alueellinen tavoite
1. Tietämyksen siirron ja innovaatioiden edistäminen maa- ja metsätaloudessa sekä maaseudulla	Innovaatorakenteiden kehittämisen edistäminen maaseudun elinvoiman lisäämiseksi Kainuussa.
2. Maatalouden kilpailukyvyyn ja maatilojen elinkelpoisuuden lisääminen	Alueen maatalouden tuotantopotentiaalin säilyttäminen vähintään nykytasolla ohjelmakaudella 2014-2020.
3. Elintarvike- ja non food -ketjun organisoitumisen ja maatalouden riskienhallinnan edistäminen	Kainuun maa- ja elintarviketalouden tuotteet ovat tunnettuja, turvallisia ja haluttuja.
4. Maa- ja metsätalouteen liittyvien ekosysteemien ennallistaminen, säilyttäminen ja parantaminen	Maatalouden ympäristökuormituksen vähentäminen ja luonnon monimuotoisuuden lisääminen
5. Voimavarojen tehokkaan käytön sekä vähähiilisen ja ilmastoja säästävään talouteen siirtymisen edistäminen	Kainuun maaseutuelinkeinot ovat tuotannossaan resurssitehokkaita ja ilmastoja säästäviä. Maakunnassa

⁶ Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020

maatalous-, elintarvike- ja metsäsektoreilla	kootaan kriittistä osaamista kansallisen biotalousstrategian toteutukseen osallistumiseen.
6. Sosiaalisen osallisuuden, köyhyyden vähentämisen ja taloudellisen kehityksen edistäminen maaseutualueilla	Kainuulaisen luomu- ja lähiruoan tuotantoa lisätään, paikallista puunjalostusta edistetään, luontomatkailualaa kasvatetaan yrityksiä ja toimintaympäristöä kehittämällä, muita maaseudun palveluja kehitetään ja kaupallistetaan, maaseudun yhteisöjen elinvoimaisuutta ja toiminnallisuutta turvataan sekä kylien ja paikallisyhteisöjen turvallisuutta ylläpidetään. Asumisen edellytysten turvaaminen ja työmahdollisuuksien luominen maaseudulle ovat kehittämistoiminnan keskiössä.

Prioriteetti 1:n mukaiset toimenpiteet painottuvat alueen uusien innovaatorakenteiden synnyttämiseen ja uusien toimintatapojen ja yhteistyörakenteiden kehittämiseen sekä monitieteisten koulutusalarajat ylittävien kehitysprosessien edistämiseen. Koska alueella on vähäisesti soveltavaa tutkimusta, tuotekehitystä ja teknologian kehittämistä, tätä kompensoidaan strategisten liittoutumien ja verkostojen avulla. Tavoitteena on EIP-ryhmien perustaminen alueelle yhteistyössä naapurimaakuntien kanssa, yritysten osaamisen kehittäminen ja verkostoitumisen lisääminen.

Prioriteetissa 2 päätavoitteena on maakunnan päätuotantosuuntien (maito ja naudanliha) tuotantopotentiaalin ylläpito ja kehittäminen kestäväällä tavalla sekä tuotannon monipuolistaminen alueen erikoismaataloutta (avomaantuotanto, marjat) ja luomutuotantoa kehittämällä. Prioriteetin mukaisilla toimenpiteillä tavoitellaan kannattavuuden lisäämistä, päätuotantosuuntien suhteellisen osuuden ylläpitämistä, maatilojen monipuolistumista, uudistumista ja erikoistumista sekä luomutuotannon lisäämistä.

Prioriteetti 3 liittyy erityisesti maatalouden kuluttaja- ja asiakassuhteiden ylläpitoon ja kehittämiseen. Alueelliseksi päätavoitteeksi on nostettu alueen maa- ja elintarviketalouden imagon kuluttajamyönteinen kehitystyö toimintatapoja ja menetelmiä kehittämällä ja uudistamalla. Tavoitteiden toteutuminen edellyttää eläinten hyvinvointia lisääviä toimenpiteitä, energiaomavaraisuuteen liittyvää tutkimus- ja kehittämistyötä sekä kaikilla toiminnan tasoilla panostamista tuottaja-kuluttaja-suhteeseen.

Prioriteetti 4:n toimenpiteissä tavoitellaan maatalouden ympäristökuormituksen vähentämistä kestäväen kehityksen tuotantomenetelmiä käyttöönottamalla ja edistämällä luonnon monimuotoisuutta esimerkiksi ympäristö- ja luonnonmukaisia tuotantomenetelmiä edistävillä toimilla.

Prioriteettia 5 toteutetaan alueella keskittyen erityisesti edistämällä energiatehokkuutta ja -säästöä sekä uusiutuvien energiamuotojen käyttöä sekä materiaalien kierrätystä. Lisäksi prioriteetteihin voi kytkeytyä toimenpiteitä, joilla tavoitellaan maaseudun raaka-aineiden jalostusasteen nostamista, kuljetus- ja jakeluteiden kehittämistä ja muun muassa puun käyttömuotojen lisäämistä.

Prioriteetissa 6 alueelliseksi tavoitteeksi on asetettu elintarviketalouden elvyttäminen ja kehittäminen Kainuussa, erityisesti lähi- ja luomuruoan statusta nostamalla, paikallisen puunjalostuksen edistäminen, luontomatkailualan kasvun edistäminen yrityksiä ja toimintaympäristöä kehittämällä, muiden maaseudun palvelujen (mukaan lukien matkailu) kehittäminen ja kaupallistaminen, maaseudun yhteisöjen elinvoimaisuuden ja toiminnallisuuden turvaaminen sekä kylien ja paikallisyhteisöjen turvallisuuden ylläpito. Toimenpiteet kytkeytyvät muun muassa yritysten kilpailukykyyn parantamiseen ja uusien yritysten

perustamisen edistämiseen. Lisäksi pyritään edistämään hyvinvointia ja elinkeinojen kehittämistä maaseutualueilla.

Ohjelmakauden 2014-2020 suunnitteluvaiheessa teemaohjelmia pyrittiin synnyttämään viisi (Kainuun maa- ja elintarviketalouden teemaohjelma, Kainuun bioenergian teemaohjelma, Kainuun metsä- ja puutalouden kehittämisen hankekokonaisuus, Kainuun luontomatkailun kehittämisen hankekokonaisuus sekä Kainuun kyläteemaohjelma). Teemakohtaiset tavoitteet on esitetty alla (Taulukko 8). Teemoista metsä- ja puutalous sekä bioenergia yhdistettiin, ja luontomatkailuun ei ole laadittu strategiaa. Kyläteemaohjelman arviointi on rajattu pois tämän arvioinnin toimeksiannosta.

Taulukko 8 Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman teemat ja tavoitteet teemoittain

Teema	Tavoitteet teemoittain
Maatalous	Kainuun maa- ja puutarhatalouden tuotantopotentiaali säilyy nykyisessä tasossaan sekä luomu- ja lähiruoan tarjontaa lisätään maakunnassa.
Metsä- ja puutalous	Kainuun metsien hakkuumäärä nostetaan pysyvästi 3 miljoonan m3 tasolta 4 miljoonaan m3:iin ja maakunnan puuteollisuuden tuotannon arvo kaksinkertaistetaan.
Bioenergia	Kainuun bioenergiatoimialan liikevaihto kaksinkertaistetaan.
Luontomatkailu	Kainuun luontomatkailun liikevaihto kolminkertaistetaan.
Kylät	Kainuun kylien elinvoima säilytetään ja paikallista aloitteellisuutta edistetään sekä kehitetään.

4.2 Suunnitelman toimenpiteiden kuvaus

Alueellisten tavoitteiden toteuttamiseksi Kainuun maaseutusuunnitelman kehittämisrahoitusta on kanavoitu hanke- ja yritystukiin seuraavista Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020 toimenpiteistä:

- Tietämyksen siirtoa ja tiedotusta koskevat toimet (M01)
- Investoinnit fyysiseen omaisuuteen (M04)
- Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen (M06)
- Peruspalvelut ja kylien kunnostus maaseutualueilla (M07)
- Yhteistyö (M16)

Tietämyksen siirtoa ja tiedotusta koskevat toimet (M01) on toimenpiteenä läpileikkaava, eli sillä on tarkoitus edistää kaikkia Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman prioriteetteja. Toimenpiteessä tuetaan hankkeita, jotka parantavat maaseutuyrittämiseen ja sen uudistamiseen liittyvää ammattitaitoa ja osaamista. Hankkeilla lisätään myös yrittäjien tietämystä ja valmiutta uusiin kehittämistoimenpiteisiin. **Investoinnit fyysiseen omaisuuteen (M04)** -toimenpiteessä tuetaan maatilojen investointeja, joilla parannetaan maatalouden kilpailukykyä ja kannattavuutta. Toimenpiteellä tavoitellaan ensisijaisesti prioriteetin 2 (Maatalouden kilpailukyyn ja maatilojen elinkelpoisuuden lisääminen) edistämistä. Tässä arvioinnissa tarkastellaan alatoimenpidettä **4.2 Elintarvikkeiden valmistus. Tila- ja yritystoiminnan kehittämisen (M06)** toimenpiteellä on kolme alatoimenpidettä, joista tässä arvioinnissa tarkastellaan alatoimenpiteitä **6.2 Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan maaseutualueilla** ja **6.4. Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen**. Alatoimenpiteiden tavoitteena on lisätä maaseutualueiden toimeentulomahdollisuuksia tukemalla tuotteiden ja palvelujen kehittämistä, etsimällä uusia markkinoita ja kannustamalla yrityksiä yhteistyöhön. Alatoimenpiteillä 6.2 ja 6.4 on vaikutusta prioriteettiin 6. **Peruspalvelut ja kylien kunnostus maaseutualueilla (M07)** -toimenpiteen tarkoituksena on lisätä maaseutualueiden kestävyttä ja elinvoimaisuutta parantamalla palveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta, parantaa maaseudun infrastruktuuria ja kehittää kylien osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Toimenpiteellä edistetään prioriteetin 6 toteutumista. **Yhteistyötoimenpiteellä (M16)** on kahdeksan alatoimenpidettä⁷. Sillä tuetaan muun muassa uusien yhteistyöhankkeiden perustamista ja yritysryhmien toimintaa. Yhteistyötoimenpiteellä edistetään kaikkia ohjelman prioriteetteja.⁸

Lisäksi alueella toteutetaan Leader-toimenpidettä Leader-ryhmien kautta. Toimenpiteistä kehittämishankkeiden, yleishyödyllisten investointien ja yritysrahoituskohteiden on toteutettava jotakin (tai useampaa) yllämainituista toimenpiteistä. Kehittämishankkeiden, mukaan lukien yritystukihankkeiden, valinnassa käytetään Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman valintakriteerejä.

⁷ Yhteistyötoimenpiteen (M16) alatoimenpiteistä on tässä arvioinnissa käsitelty 16.1, 16.2, 16.3, 16.4, 16.5, 16.6 ja 16.10.

⁸ Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020, 18.2.2020

5 Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman toteutus

5.1 Suunnitelman toimeenpano

Kainuun ELY-keskuksen rahoituskehys kaudelle 2014-2020 on 21,6 miljoonaa euroa. Vuoden 2019 loppuun mennessä oli julkista tukea myönnetty yritys- ja hanketuille kaikkiaan 19 627 343 euroa. Maksatuksia on tehty vuoden 2019 loppuun mennessä 14 249 909 € (72 % myönnetystä) kaikkiaan 148:lle hankkeelle. Yritystukien osuus hankkeista on lukumääräisesti 102 kappaletta eli noin 61 %. Yritystukien osuus myönnoistä on 7 563 119 € eli noin 38 %. Hanketukien osuus hankkeista on 64 kappaletta eli noin 39 %. Hanketukien osuus myönnoistä on 12 064 224 € eli noin 61 %.⁹

Hanke- ja yritystukia kokonaisuutena tarkasteltaessa alatoimenpiteeseen 6.4 *Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen* rahoitus kohdentuu suurin määrä rahoitusta. Seuraavaksi eniten rahoitusta kohdentuu alatoimenpiteisiin 4.2 *Elintarvikkeiden valmistus* ja 16.10 *Muut yhteistyöhankkeet* sekä 7.5. *Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit*. Alatoimenpiteen 7.5. osalta hyväksyttyä rahoitusta on toistaiseksi maksettu vasta hieman yli 50 %.

Taulukko 9 Hyväksytty rahoitus alatoimenpiteittäin

Tukityyppi	Alatoimenpide	Hankkeiden lkm	Kunta	Valtio	EU	Julkinen tuki yht.
Hanketuki	1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	4		584 091	422 962	1 007 054
Hanketuki	1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	3		295 683	214 115	509 798
Yritystuki	4.2 Elintarvikkeiden valmistus	13		1 555 171	1 126 158	2 681 329
Yritystuki	6.2 Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan	41		410 841	297 506	708 347
Yritystuki	6.4 Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen	48		2 419 412	1 752 846	4 173 443
Hanketuki	7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	1	34 000	49 959	74 508	177 400
Hanketuki	7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	5	374 322	457 457	602 323	1 434 102

⁹ Alatoimenpide 16.3. Mikroyritysten yhteistyö kuuluu virallisesti hanketukiin, mutta käsitellään tässä arvioinnissa yritystukien yhteydessä. Alatoimenpide on luokiteltu taulukoissa käsiteltävän vuoksi yritystuiksi, mutta sen rahoitusta tai hankkeiden lukumääriä ei ole laskettu mukaan yritystukien määrään.

Hanketuki	7.3 Laajakaistainfrastrukturi ja sähköiset palvelut	3	30 000	395 149	307 866	733 015
Hanketuki	7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	6	446 769	692 873	983 765	2 342 297
Hanketuki	16.10 Muut yhteistyöhankkeet	15	18 000	1 413 707	1 049 788	2 499 496
Hanketuki	16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	15	2 998	976 053	708 968	1 688 019
Yritystuki	16.3 Mikroyritysten yhteistyö	8	1 727	454 678	330 500	786 905
Hanketuki	16.4 Elintarvikkeiden lyhyet toimitusketjut	2		332 131	240 509	572 640
Hanketuki	16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	1	20 150	96 720	84 630	201 500
Hanketuki	16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	1		64 960	47 040	112 000
	Kaikki yhteensä	166	927 966	10 198 885	8 243 484	19 627 343

Alatoimenpiteessä 16.5 kaikki hyväksytty rahoitus on jo maksettu ja alatoimenpiteissä 1.2 *Tiedonvälitys ja esittelytoimet* ja 7.2 *Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen* hyväksytty rahoitus on maksettu miltei kokonaan. Muissa alatoimenpiteissä hyväksyttyä rahoitusta on vaihtelevissa määrin vielä maksamatta. (Taulukko 9 ja Taulukko 10)

Taulukko 10 Maksettu rahoitus alatoimenpiteittäin

Tukityyppi	Alatoimenpide	Hankkeiden lkm	EU	Valtio	Kunta	Julkinen tuki yht.
Hanketuki	1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	4	251 724	347 619		599 342
Hanketuki	1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	3	212 599	293 589		506 188
Yritystuki	4.2 Elintarvikkeiden valmistus	11	815 857	1 126 660		1 942 516
Yritystuki	6.2 Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan	33	195 913	268 632		466 459
Yritystuki	6.4 Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen	44	1 431 305	1 975 576		3 407 869
Hanketuki	7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	1	30 843	20 679	14 078	73 435
Hanketuki	7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	5	592 582	450 964	367 364	1 410 910
Hanketuki	7.3 Laajakaistainfrastrukturi ja sähköiset palvelut	2	198 624	363 916		562 540
Hanketuki	7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	5	516 717	470 112	68 278	1 230 278
Hanketuki	16.10 Muut yhteistyöhankkeet	13	749 858	999 519	18 000	1 785 377

Hanketuki	16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	15	449 703	618 021	2 998	1 070 722
Yritystuki	16.3 Mikroyritysten yhteistyö	8	218 924	339 449	1 727	560 100
Hanketuki	16.4 Elintarvikkeiden lyhyet toimitusketjut	2	136 043	187 869		323 911
Hanketuki	16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	1	84 566	96 632	20 150	201 347
Hanketuki	16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	1	45 743	63 170		108 913
	Kaikki yhteensä	148	5 930 999	7 622 405	492 595	14 249 909

Hankkeet ovat kohdistuneet pääosin prioriteeteille 6, 3 ja 2 (Taulukko 11). Prioriteetti 1 ei ole Hyrrän hankelistauksessa ensisijaisena kohdealana¹⁰, joten sen edistymistä ei voida arvioida. Tässä arvioinnissa ei arvioida maatalouden rakennetukia (alatoimenpiteet 4.1 ja 6.1), joiden osuus prioriteeteille 2 ja 5 kohdistuneista hankkeista on suuri. Kun rakennetuet jätetään tarkastelun ulkopuolelle, nähdään, että prioriteetille 6 on kohdistunut yli 80 % kaikista hanke- ja yritystuista ja 75 % myönnetystä rahoituksesta. Prioriteetille 3 on kohdistettu toiseksi eniten hankkeita (23 kpl), mutta niiden osuus rahoituksesta on vain 2 %. Sen sijaan prioriteetille 2 on kohdistettu vähiten hankkeita (3 kpl), joiden osuus kokonaisrahoituksesta on 22 %.

Taulukko 11 Hankkeiden kohdistuminen prioriteeteille

Prioriteetti	Hankkeiden lkm	Osuus kokonaismäärästä	Hankkeiden rahoitus, euroa	Osuus kokonaisrahoituksesta, %
2	3	2 %	8 170 377	22 %
3	23	14 %	805 800	2 %
4		0 %		0 %
5	6	4 %	384 319	1 %
6	134	81 %	27 464 063	75 %
Kaikki yhteensä	166	100 %	36 824 559	100 %

Hyrrän toteuttajatietojen perusteella tehtiin luokittelu yhdeksään toteuttajatyypin. Kuntien rooli hankkeiden toteuttajina on Kainuussa merkittävä yhdistysten ja valtionhallinnon ohella. Kuntien maksetun rahoituksen osuus on noin 23 % hanketukien osuudesta, ja hankkeita on toteutettu hanketukien osalta myös lukumääräisesti eniten (14 hanketta). Merkittävimmät hanketoteuttajat kuntien osalta ovat Kajaani ja Kuhmo, jotka ovat toteuttaneet kuntien hankkeista kahdeksan kappaletta, ja kunnille maksetusta julkisesta tuesta näille kunnille on kohdistunut noin 73 %. Yhdistyksien osalta merkittäviä hanketoteuttajia ovat olleet Kainuun Nuotta, MTK ja ProAgria (Kainuu ja Itä-Suomi), jotka ovat ensin mainituista poiketen toteuttaneet useita pienempiä hankkeita. Valtionhallinnon osuutta hankkeiden toteutuksesta ovat edustaneet etenkin Metsähallitus ja Metsäkeskus sekä Luonnonvarakeskus. Osuuskuntien osalta suurin osa

¹⁰ Ks. esim. Hirvonen, Timo et al. (2019). Maaseutuohjelma 2014-2020 - arviointi innovointi-, koulutus- ja yhteistyövaikutuksista. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:20

rahoituksesta on suuntautunut jätevesiosuuskunnille. Kehittämissyhtiöistä hanketoteuttajana Kainuussa on toiminut yksinomaan Kainuun Etu. Kajaanin ammattikorkeakoulun ja Oulun yliopiston rooli maaseuturahaston hanketoteuttajan Kainuussa on pieni (Taulukko 12).

Taulukko 12 Maksettu rahoitus toteuttajatyypeittäin

Toteuttajatyyppe	Hankkeiden lkm	EU	Valtio	Kunta	Julkinen tuki yht.
Yritys	102	2 497 404	3 484 747		5 985 054
Yhdistys	13	813 082	1 210 727	1 727	2 025 537
Kunta	14	769 023	904 201	139 144	1 831 007
Valtionhallinto	12	676 299	732 455	26 950	1 610 237
Osuuskunta	6	387 004	278 888	255 546	921 438
Kehittämissyhtiö	10	369 019	509 598		878 617
AMK	3	184 070	212 129	34 228	438 263
Säätiö	2	128 938	143 057	35 000	306 995
Yliopisto	4	106 160	146 602		252 761
Kaikki yhteensä	166	5 930 999	7 622 405	492 595	14 249 909

Hanke- ja yritystuista 20 suurimmalle toimialalle kohdentuu 87 % maksetusta julkisesta tuesta. Hanketukien toimialakohdentumisessa näkyy toteuttajatarkastelun tapaan julkisten toteuttajien ja yhdistysten vahva rooli. Yritystukien (alatoimenpiteet 4.2, 6.2 ja 6.4) osalta *Muu hedelmien, marjojen ja kasvien jalostus ja säilöntä, Moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus* (pl. renkaat) ovat merkittäviä toimialoja. Molemmilla toimialoilla tuet ovat kohdistuneet 2-3 yritykselle. *Luonnontuotteiden keruu* (pl. polttopuu) ja *Juures-, vihannes- marja- ja hedelmätukukauppa* ovat *Muu hedelmien, marjojen ja kasvien jalostus ja säilöntä* -toimialaan liittyviä aloja, jotka kasvattavat entisestään alalle kohdentuvien tukien määrää. Myös näiden toimialojen osalta tuet kohdentuvat 1-2 yritykselle. Matkailuun liittyvät toimialat *Muualla luokittelematon majoitustoiminta* ja *Varauspalvelut, matkaoppaiden palvelut* ym. muodostavat muiden 20 suurimman toimialan ulkopuolisten alojen kanssa myös matkailun huomattavaksi tukia saaneeksi toimialaksi. Metsätalouteen liittyen *Puunkorjuu* ja *Metsätaloutta palveleva toiminta* muodostavat niin ikään huomattavan tukea saaneen kokonaisuuden.

Taulukko 13 Eniten tukea saaneet toimialat (top 20)

Hakijan toimiala	Hankkeiden lkm	EU	Valtio	Kunta	Julkinen tuki yht.
84110 - Julkinen yleishallinto	13	708 869	864 099	114 816	1 687 784
94110 - Elinkeinoelämän ja työnantajajärjestöjen toiminta	9	511 088	705 788		1 216 876
10390 - Muu hedelmien, marjojen ja kasvien jalostus ja säilöntä	6	492 371	679 942		1 172 313
70220 - Muu liikkeenjohdon konsultointi	12	486 270	671 517		1 157 787
94999 - Muualla luokittelemattomat muut järjestöt	5	369 067	636 416	1 727	1 007 209
72192 - Muu luonnontieteellinen tutkimus ja kehittäminen	5	259 323	322 113	18 000	617 437
45201 - Moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus (pl. renkaat)	2	258 900	357 528		616 428
02200 - Puunkorjuu	3	233 281	156 668	8 950	555 432
85420 - Korkea-asteen koulutus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa	6	221 568	263 913	34 228	527 544
42210 - Yleisten jakeluverkkojen rakentaminen nestemäisiä ja kaasumaisia aineita varten	1	208 445	138 963	148 889	496 297
02400 - Metsätaloutta palveleva toiminta	5	185 301	255 892		441 192
55909 - Muualla luokittelematon majoitustoiminta	3	177 089	244 552		421 641
47241 - Leipomotuotteiden vähittäiskauppa	1	158 488	218 864		377 352
02300 - Luonnon tuotteiden keruu (pl. polttopuu)	2	155 484	214 716		370 201
46310 - Juures-, vihannes- marja- ja hedelmätukku- ja kauppa	2	149 554	206 527		356 081
35301 - Kaukolämmön ja -kylmän erillistuotanto ja jakelu	4	136 823	145 979	24 328	325 768
38110 - Tavanomaisen jätteen keruu	3	127 361	175 880	-	303 241
85510 - Urheilu- ja liikuntakoulutus	1	115 224	124 119	35 000	274 343
79900 - Varauspalvelut, matkaoppaiden palvelut ym.	5	109 738	151 542	-	261 280
42910 - Vesirakentaminen	1	100 743	67 162	71 960	239 865
Top 20 yhteensä	89	5 164 988	6 602 179	457 897	12 426 071
Muut toimialat yhteensä	77	766 012	1 020 226	34 698	1 823 838
Kaikki yhteensä	166	5 930 999	7 622 405	492 595	14 249 909

Hankkeissa raportoidut keskeiset indikaattoritiedot koostettiin Hyrrän indikaattoritietojen perusteella. Indikaattoreiden raportointitilanteeseen liittyy tiettyjä varauksia. Maksatuksien ollessa yhä kesken indikaattorit eivät anna kokonaiskuvaa kaikista hankkeissa aikaansaaduista tuloksista. Yritystukien osalta

indikaattorituotoksia raportoidaan vielä kaksi vuotta hankkeen päättymisen jälkeen, minkä vuoksi niiden toteumiin liittyy erityisen suurta varaumaa. On myös huomioitava, että tässä arvioinnissa Leader-ryhmien rahoittamien hankkeiden indikaattorituotoksia ei alla olevissa taulukoissa (

Taulukko 14 ja Taulukko 15) ole huomioitu lainkaan, sillä Leader-toiminta oli rajattu arviointitoimeksiannon ulkopuolelle. Indikaattoreiden toteumaan heijastuu siis osaltaan ELY-keskusten ja Leader-ryhmien välinen työnjako hankkeiden rahoittamisessa. Kainuussa on käytettävissä maaseuturahaston ohella myös merkittävä määrä rakennerahastovaroja. Maaseuturahaston ja rakennerahastojen välillä sovittu työnjako yritysten rahoittamisessa on siis myös tekijä, joka vaikuttaa osaltaan siihen, millaisiin indikaattoreihin tuotoksia syntyy. Maaseuturahastosta rahoitettavat yritystuot painottuvat investointeihin, ja rahoitettavien hankkeiden enimmäiskoko on 2 miljoonaa euroa. EAKR-rahoituksen piiriin ohjautuvat myös keskiuuret yritykset, ja rahoituksen painopisteet ohjaavat sinne myös kansainvälistymiseen tähtääviä yrityksiä. Maaseuturahastosta sen sijaan rahoitetaan Kainuussa kaikki ensiasteen jalostukseen liittyvät hankkeet.

Toimenpiteen *M01 koulutus- ja tiedonvälityshankkeiden* tuotokset liittyvät etenkin koulutuksiin osallistuneiden henkilöiden määrään, julkaistun materiaalin lukumäärään ja koulutuspäivien sekä infotilaisuuksien määrään. Etenkin koulutukseen osallistuvien henkilöiden ja tuettujen infotilaisuuksien osalta tavoitteet on suurilta osin saavutettu tai ylitetty. Koulutuspäivien lukumäärän ja julkaistujen materiaalien osalta tavoitteista on saavutettu yli puolet.

Toimenpiteessä *M06 Tila- ja yritystoiminnan kehittäminen* indikaattorituotokset liittyvät yksinomaan matkailuun. Hankkeissa on mitattu ja raportoitu majoitusvuorokausien määrää, matkailutuotteiden/palveluiden määrää ja ohjelmapalveluiden asiakasvuorokausia sekä vierailijoita. Indikaattorituotoksien toteumat vaikuttavat olevan tavoitetasoihin nähden pääosin hyvällä tasolla. Ainoastaan ohjelmapalveluiden vierailijoiden määrän osalta ollaan tavoitteesta huomattavan paljon jäljessä.

Toimenpiteessä *M07 Peruspalvelut ja kylien kehittäminen* indikaattorituotokset liittyvät etenkin parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrään, tuettavien verkon liittymien lukumäärään ja tuetussa hankkeessa tehtyjen talkootyötuntien määrään. Lisäksi hankkeiden aikana on työllistynyt 13 henkilöä. Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä on melko lähellä tavoitetasoa. Talkootyötuntien määrä on myös toteutunut lähes tavoitellusti, ja tuettavien verkon liittymien määrät ovat toteutuneet täysin suunnitellusti. Sen sijaan tavoitellut tuetut verkossa toimivat palvelut eivät ole toistaiseksi toteutuneet.

Toimenpiteessä *M16 Yhteistyö* indikaattorituotokset liittyvät työllisyysvaikutuksiin, uusien yritysten syntymiseen, hankkeisiin eri tavoin osallistuneiden toimijoiden määriin, sekä uusien tuotteiden, palveluiden ja menetelmien määriin. Hankkeen aikana työllistyneiden määrä, hankkeen tuloksena ja vaikutuksesta syntyneiden työpaikkojen sekä uusien yritysten määrät ovat huomattavia, ja ne ovat myös toteutuneet jopa asetettuja tavoitteita paremmin. Hankkeissa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä on toteutunut tavoitteeseen nähden lähes kaksinkertaisesti, ja myös yrityksiä on ollut hankkeissa mukana lähes tavoitellusti. Uusia tuotteita, palveluita ja menetelmiä on myös kehitetty tavoitteisiin nähden monilta osin onnistuneesti.

Taulukko 14 Valikoidut ELY-keskuksen rahoittamien hanke- ja yritystukien indikaattorituotokset toimenpiteittäin (Hyrrä 31.12.2019 tilanne)

Indikaattorituotokset	M01	M04	M06	M07	M16	Kaikki yhteensä
Julkinen tuki yht. (maksettu)	1 105 530	1 942 516	3 874 329	3 277 163	4 050 371	14 249 909
Hankkeiden lkm	7	13	89	15	42	166
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä yht.						
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä yht.	6			13	68	87
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä, yht.	6				20	26
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset					47	47
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot						
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät					142	142
Julkaistun materiaalin (sis. verkkojulkaisut) lukumäärä	353					353
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä					961	961
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä					1 455	1 455
Koulutukseen osallistuneiden henkilöiden lukumäärä yht.	1 906					1 906
Koulutuspäivien lukumäärä	227					227
Laaditut ja päivitetty suunnitelmat						
Majoitusvuorokaudet			61 665			61 665
Matkailutuotteet/palvelut			104			104
Niiden yritysten lukumäärä, jotka osallistuvat lyhyiden toimitusketjujen tai paikallisten markkinoiden kehittämiseen					52	52
Ohjelmalveluiden asiakasvuorokausia			12 640			12 640
Ohjelmalveluiden vierailijoita			5 250			5 250
Parantuneista palveluista hyötyvän maaseutuväestön määrä				78 451		78 451
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat						
Tuettavan/tuetun verkon liittymien lukumäärä				10		10
Tuettujen esittelytilaisuuksien (demonstraatio) lukumäärä	3					3
Tuettujen infotilaisuuksien lukumäärä	107					107
Tuetussa hankkeessa tehdyt talkootyötunnit				1 159		1 159
Tuetut verkossa toimivat palvelut						

Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä					103	103
---	--	--	--	--	-----	-----

Indikaattorituotoksiin liittyvien varauksien vuoksi alla olevassa taulukossa (Taulukko 15) on esitetty hankkeiden itse asettamia indikaattoritavoitteita. Nämä tavoitteet antavat kuvaa siitä, minkä suuntaisia asioita toteutetuissa hankkeissa on tavoiteltu. Hankkeiden tavoitteiden asettamiseenkin liittyen on kuitenkin tunnistettu jo suunnitelman väliarviossa tiettyä epärealistisuutta, minkä vuoksi indikaattoritoteumien yksioikoinen vertaaminen tavoitetasoihin ei anna oikeaa kuvaa hankkeiden onnistumisesta. Väliarviossa todettiin tavoitetasoihin liittyen, että esim. selvityshankkeissa tavoitteiksi saatetaan asettaa selvityksen kohteena olevan tulevan toiminnan arvioituja tuloksia. Toisena esimerkkinä mainittiin, että saman yrityksen perustamistuki- ja investointitukihakemuksissa voi olla saman yrityksen toiminnan aloittamisen tai kehittämisen synnyttämät tulokset kahteen kertaan.

Taulukko 15 Valikoidut ELY-keskuksen rahoittamien hanke- ja yritystukien indikaattorituotoksien tavoitteet toimenpiteittäin (Hyrrä 31.12.2019 tilanne)

Indikaattorituotoksien tavoitteet	M01	M04	M06	M07	M16	Kaikki yhteensä
Julkinen tuki yhteensä (hyväksytty)	1 516 852	2 681 329	4 881 790	4 686 814	5 860 559	19 627 343
Hankkeiden lkm	7	13	89	15	42	166
Aktivointitilaisuuksiin osallistuneiden määrä yht.						
Hankkeen aikana työllistyneiden määrä yht.	4			20	79	103
Hankkeen tuloksena syntyneiden työpaikkojen lukumäärä, yht						
Hankkeen vaikutuksesta syntyneet uudet yritykset					34	34
Hankkeeseen osallistuvat organisaatiot						
Hankkeessa kehitetyt uudet tuotteet ja menetelmät					176	176
Hankkeessa mukana olevien yritysten määrä					1 347	1 347
Hankkeessa mukana olleiden muiden toimijoiden määrä					508	508
Julkaistun materiaalin (sis. verkkojulkaisut) lukumäärä	556					556
Koulutukseen osallistuneiden henkilöiden lukumäärä yht.	2 280					2 280
Koulutuspäivien lukumäärä	408					408
Laaditut ja päivitetty suunnitelmat						
Majoitusvuorokaudet			72 201			72 201
Matkailutuotteet/palvelut			93			93
Niiden yritysten lukumäärä, jotka osallistuvat lyhyiden toimitusketjujen tai paikallisten markkinoiden kehittämiseen					140	140

Ohjelmapalveluiden asiakasvuorokausia			15 300			15 300
Ohjelmapalveluiden vierailijoita			24 870			24 870
Parantuneista palveluista hyötävän maaseutuväestön määrä				95 897		95 897
Rakennetut/kunnostetut/varustetut rakennukset ja rakennelmat						
Tuettavan/tuetun verkon liittymien lukumäärä				10		10
Tuettujen esittelytilaisuuksien (demonstraatio) lukumäärä	5					5
Tuettujen infotilaisuuksien lukumäärä	101					101
Tuetussa hankkeessa tehdyt talkootyötunnit				1 015		1 015
Tuetut verkossa toimivat palvelut				9		9
Ympäristöä parantavat toimet						
Yritysten yhteisten uusien palveluiden / tuotteiden määrä					143	143

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman indikaattoreissa on jyvitetty Kainuulle omat tavoitetasot ja toteumat (ks. Taulukko 16), joiden tarkastelu on tehty viimeksi vuoden 2019 toteumatiedoilla. Osa indikaattoreista liittyy tämän arvioinnin ulkopuolelle rajattuihin toimenpiteisiin. Koulutukseen osallistuneiden henkilöiden tavoitetaso on jo vuoden 2019 loppuun mennessä ylitetty. Maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden jalostukseen, markkinoille saattamiseen ja kehittämiseen investoineet yritykset (toimenpide M04.2) toteuma on kuusi yritystä, joka on noin kolmanneksen Kainuulle asetetusta tavoitetaso alarajasta. Yritysten perustaminen ja toiminnan kehittäminen -indikaattorin toteuma on 106 yritystä, josta 59 on syntynyt Leader-hankkeissa. Käynnissä olevien hankkeiden tavoitetasojen toteutuessa vaikuttaa, että Kainuussa jäätäisiin noin neljänneksen alle asetetun tavoitetaso alarajan. Alatoimenpiteissä 6.2 ja 6.4 luotujen työpaikkojen osalta toteuma on noin puolivälissä tavoitetasoa. Hyväksytyjen hankkeiden saavuttaessa tavoitteensa Kainuulle asetetut tavoitteet tulisi saavuttamaan. Hankkeiden lukumäärissä yhteistyötoimien osalta Kainuussa ollaan toteutettu hankkeita jo lähes kolminkertaisesti tavoitetasoon nähden, ja laajakaistahankkeiden osalta on toteutettu kolme hanketta tavoitteeksi asetetusta neljästä. Palveluiden ja kylien kehittämisen osalta tavoitetasoon nähden on hankkeita saatu hyvin aikaan, ja vuodenvaihteen tietojen perusteella tavoitetasosta tulisi jäädään vain niukasti.

Taulukko 16 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman indikaattoreiden Kainuulle jyvitetty tavoitetasot ja toteumat

Kainuun ELY-keskus	Toteuma 31.12.2019 * (vuodet 2014-2019)	josta Leader-ryhmien osuus	Hyväksytyjen, käynnissä olevien hankkeiden odotettavissa olevat tuotokset (hakemuksessa esitetyt tavoitteet)**	josta Leader-ryhmien osuus	Lisäksi hyväksytyjä hankkeita (ELY- ja Leader-hankkeet), joille ei ole vielä 31.12.2019 mennessä	Alueen ohjeellinen tavoite
--------------------	---	-------------------------------	--	-------------------------------	--	----------------------------

					<i>maksettu mitään</i>	
Koulutukseen osallistuneet henkilöt, hlö	1175	0	0	0		800-1100
Investointitukea saaneet maatilat, kpl***	66		7		23	50-110
Nuorten viljelijöiden aloitustukea saaneet, kpl***	8		1		1	45-50
Maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden jalostukseen, markkinoille saattamiseen ja kehittämiseen investoineet yritykset (toimenpide M04.2), kpl	6		2		5	19-23
Eläinten hyvinvoinnin edistämiseen sitoutuneet maatilat, kpl	143					110-140
Neuvontaa saaneet maatilat, kpl	367					väh. 70 % tiloista
Ympäristö- ja ilmastotoimiin sitoutuminen (ympäristökorvaukset), %****	76					83 % KMM:sta
Luonnonmukaiseen tuotantoon sitoutuminen, %****	23					16 % KMM:sta
Yritysten perustaminen ja toiminnan kehittäminen (toimenpiteen M06.2 ja M06.4), kpl	106	59	50	25	34	200-250
Luodut työpaikat, kpl	143,6	42,0	218,4	50,9		
- toimenpiteiden M06.2 ja M06.4 yrityshankkeissa luodut uudet pysyvät työpaikat	96,1	36,6	193,4	50,9		190-230
- toimenpiteen M04.2 yrityshankkeissa luodut uudet pysyvät työpaikat	16,0		25,0			

- kehittämishankkeissa luodut uudet työpaikat	31,5	5,4	<i>indikaattorilla ei tavoitetta</i>	<i>indikaattorilla ei tavoitetta</i>		
Hankkeet, kpl	129	92	31	14	32	
- palveluiden ja kylien kehittäminen	82	77	19	14	19	110-140
- laajakaistahankkeet	3	2	0	0	2	4
- yhteistyötoimet	35	8	10	0	10	12
- koulutus- ja tiedonvälityshankkeet, kpl	9	5	2	0	1	

5.2 Suunnitelman tavoitteiden saavuttaminen

5.2.1 Alueellisiin erityispiirteisiin vastaaminen

Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelmassa keskeisimmiksi toimintaympäristön muutostekijöiksi tunnistetaan väestöön ja sen ikääntymiseen, teolliseen toimintaan ja elinkeino- ja koulutusrakenteisiin liittyvät asiat. Myös maakunnan suuri koko aiheuttaa painetta infrastruktuurin kehittämiseksi ja ylläpidolle. Kainuun vahvuusiksi tunnistetaan maamineraalit ja bioenergian lähteet. Yhteiskunnalliset muutokset, kuten EU:n, kansallinen ja kuntien taloustilanne, julkisten palveluiden kehittäminen sekä kansallinen elinkeino- ja aluepolitiikka määrittävät alueiden kehittymistä. Lisäksi maatalouspolitiikkaan vaikuttaa tuleva CAP-uudistus.¹¹

Kainuun alueelliseksi maaseudun kehittämisen erityispiirteiksi tunnistettiin toimintaympäristötarkastelussa (ks. luku 3) ja haastatteluissa maakunnan suuri koko ja syrjäisyys, harva asutus, negatiivinen väestönkehitys, alkutuotantovaltaisuus ja rakennemuutos. Erityisesti kaksi viimeksi mainittua yhdistettynä väestönkehitykseen vahvistavat harvaan asuttujen seutujen kuihtumista. Väestön supistuminen on voimakasta Kajaania ja Sotkamoja lukuun ottamatta kaikissa Kainuun kunnissa. Myös muuttotappio, erityisesti nuorten ikäluokkien muutto koulutuspaikkojen perässä muualle, ja väestön ikääntyminen vahvistavat väestön supistumisen kierrettä. Paikallisen ostovoiman rajallisuus ja työvoiman saatavuus haastavat yritysten toimintaa. Kainuun liikenteelliseen saavutettavuuteen liittyvät kysymykset, kuten lentoyhteyksien tauottaminen koronaviruksen vuoksi ja heikot junayhteydet, vaikuttavat myös yritysten toimintaan ja sijoittumispäätöksiin.

Kainuun alueellinen maaseutusuunnitelma ei ole pystynyt vastaamaan väestönkehitykseen tai väestön ikääntymiseen liittyviin muutostekijöihin. Väestönkehityksen suunnan hallinta on vaikeaa. Erityisesti harvaan asuttujen seutujen väestökato on näkynyt palvelujen tarjonnassa. Toimialoista bio- ja metsäenergia ovat hiipuneet, ja puun jatkojalostuksen kehittäminen ei ole edennyt odotusten mukaisesti. Suunnitelma on onnistunut vastaamaan osittain elinkeino- ja koulutusrakenteen kehittämisen tarpeeseen. Elinkeinoja on pystytty kehittämään siten, että on saatu uusia työpaikkoja väestörakenteeltaan negatiivisille alueille. Sen sijaan koulutusrakenteeseen liittyvät päätökset tehdään usein kansallisesti, minkä vuoksi alueellisella suunnitelmalla on vain rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa asiaan.

Suunnitelma on onnistunut tukemaan kainuulaisen maatalouden kehitystä. Maatilojen kehittäminen on jatkunut suunnitellusti ohjelmakauden aikana. Tuotantopanosten määrä on kasvanut. Rakennemuutoksesta huolimatta erityisesti maitotiloista jäljellejääneet tilat ovat kehittäneet osaamistaan

¹¹ Kainuun alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020

ja investoineet tuotantorakennuksiin ja laitteisiin. Kainuuseen on saatu myös uusia ensiasteen jalostajia. Suunnitelma ei ole kuitenkaan onnistunut parantamaan maatalousyritysten kannattavuutta kokonaisuudessaan.

Kehittämissuunnitelman toimeenpanossa on onnistuttu erityisesti kehittämisresurssien ohjaamisessa yritystukien puolelle, ja niiden avulla uusien yritysten ja työpaikkojen luomisessa. Yritystuista on viestitty muun muassa yhdessä Suomen Yrittäjien kanssa. Kehittämissuunnitelman analyysin ja arvioinnin haastatteluiden perusteella nähdään, että Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman rahoituskriteereissä on painotettu harvaan asuttua ja ydinmaaseutua. Lisäksi kyseessä olevien alueiden hanke- ja yritystukien haun edistämiseksi on tehty aktivointitoimia. Rahoitusta on voitu suunnata myös kaupungin läheiselle maaseudulle, maaseudun paikalliskeskuksiin ja erityisen perustellusta syystä kaupunkialueille.

Hankkeiden toteuttamista taas on vaikeuttanut kehittämistoimijoiden pieni määrä. Digitalisaatio- ja laajakaistahankkeisiin ei ole haastattelujen mukaan ollut tarpeeksi hakijoita, vaikka niihin löytyisi rahoitusta. Toimijoiden pieni määrä näkyy myös yritysten toiminnassa: pienikin kysynnän lasku heijastuu heti yrityksiin ja niiden toimintaedellytyksiin. Yritysrahoituksessa vakuutusarvot ja kokonaisrahoituksen saaminen vaikeuttaa myös investointien tekemistä.

5.2.2 Teemastrategiat

Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman teemastrategiapohjainen kehittämisen idea on lähtöisin kaudelta 2000-2006. Vuoden 2014-2020 Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelmassa mainitaan, että edeltävällä kaudella teemapohjaisesta kehittämistyöstä oli saatu hyviä kokemuksia, minkä vuoksi toimintaa jatkettiin kaudella 2014-2020. Teemoja päivitettiin kuluvalle kaudelle painottamalla maataloutta ja matkailua. Kehittämissuunnitelman 2007-2013 arvioinnin mukaan yhteistyö on lisääntynyt teemaohjelmien myötä, erityisesti teemojen sisällä, mutta jonkin verran myös niiden välillä. Kaiken kaikkiaan teemaohjelmien nähdään tuoneen kehittämiseen määrätietoisuutta. Kehittämissuunnitelman 2007-2013 arvioinnin analyysissa tunnistettiin tarve kehittää teemaohjelmia sisällöllisesti ja rakenteellisesti.

Kaudella 2014-2020 teemoiksi valittiin maatalous, metsä- ja puutalous, bioenergia, luontomatkailu ja kylät. ELY-keskus toimii muiden kuin kyläteeman vastuutahona. Tässä arvioinnissa ei arvioida kyläteemaohjelman toteutusta tai onnistumisia. Teemapohjainen kehittämistyö käynnistyi ohjelmakauden alussa vuonna 2016 kahdessa teemassa: maa- ja elintarviketalouden sekä metsäbiotalouden teemoissa. Maa- ja elintarviketalouden teemaa on vetänyt MTK Pohjois-Suomi ja metsäbiotalouden teemaa Suomen Metsäkeskus.

Maa- ja elintarviketalouden teemaohjelmaa koordinoitiin MaaseutuHarava-koordinaatiorahastuksen kautta, jota toteutettiin ajalla 1.3.2016-31.12.2019. Hankesuunnitelman ja loppuraportin mukaan MaaseutuHarava-hankkeen tavoitteena on ollut vahvistaa maaseutuyritysten toimintaedellytyksiä ja kilpailukykyä alan toimijoihin, kehittämistoimintaan ja kuluttajiin kohdistuvalla tehokkaalla viestinnällä, aktivoinnilla ja koordinoinnilla Kainuussa. Hanke on toteuttanut Kainuun alueellista maaseutusuunnitelmaa 2014-2020 tehostamalla sen toimeenpanoa. Maa- ja elintarviketalouden teemaohjelma oli alun perin tarkoitettu toteuttamaan kahden maakunnan, Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan alueiden välisenä hankkeena, mutta se toteutettiin lopulta vain Kainuun alueella. Koordinaatiorahastusta valmisteltiin sidosryhmien kanssa käytyjen keskustelujen sekä edellisen koordinaatiorahastuksen pohjalta. Koordinaatiorahastuksen tehtävänä oli koordinoita hankkeita, ohjeistaa yrittäjiä ja viestiä maaseudun kehittämisohjelmasta sekä lisätä yhteistyötä ja vähentää toimijoiden päällekkäisyyksiä.

Vuosiraporttien mukaan maa- ja elintarviketalouden teemaohjelman nähdään onnistuneen hyvin. Siinä on järjestetty onnistuneita koulutuksia ja yhteistyöhankkeita sekä houkuteltu uusia toimijoita alalle. Teemaohjelmassa on kerätty toimijoiden tarpeita ja käynnistetty niiden pohjalta uusia kehittämistoimenpiteitä. Hankekyselyn mukaan teemastrategia on tarjonnut selkeän tavoitteen maaseudun elinkeinojen monipuolistamisen ja yritystoiminnan kehittämiseen liittyen. Lisäksi maa- ja elintarvikealan hanketoimijoille pidettiin yhteisiä infotilaisuuksia, joissa on hankkeen loppuraportin mukaan voinut verkostoitua sekä saada tietoa, oppia ja osaamista omaan toimintaan, tuotteistamiseen ja yrittäjyyteen. Hyvänä käytäntönä mainittakoon, että koordinaatiohanke kutsui alahankkeet säännöllisille hanketreffeille, esimerkiksi 2-4 kertaa vuodessa. Hanketreffit vähensivät päällekkäistä tekemistä ja lisäsivät hankkeiden välistä yhteistyötä. Hanketreffeillä vaihdettiin myös hyviä käytäntöjä ja toimintatapoja hankkeiden välillä.

Teemaohjelman hyöty on näkynyt yhteistyön lisääntymisenä ja verkostoitumisena. Käytännössä tämä on helpottanut muun muassa työnjakoa eri tahojen välillä. Maa- ja elintarviketalouden teemaohjelma on kehittänyt alkutuotannon tuotantopotentiaalia ja vahvistanut kehittämisen strategisuutta. Koordinaatiohanke ei onnistunut tavoitteessaan parantaa maatalouden kannattavuutta. Osittain epäonnistumista selittävät toimenpiteiden rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa päätavoitteeseen. Joissakin hankkeissa kehitettiin maatalousyritysten kilpailukykyä parantamalla toimintatapoja eli esimerkiksi säästämällä kuluissa. Jossakin määrin maaseutuyrittäjien kilpailukyky parani hankkeisiin osallistuneilla yksittäisillä tiloilla, mutta ei koko Kainuun tasolla.

Metsäbiotalouden teemaohjelmaa on toteutettu Metsäbio-koordinaatiohankkeen kautta, jota toteutettiin ajalla 1.1.2017-28.2.2019. Kasvuohjelman yleisenä tavoitteena on lisätä puun hyödyntämistä jalostamalla kainuulainen puu korkealuokkaisiksi vientituotteiksi. Koordinaatiohankkeen yhtenä tavoitteena oli koordinoita ja hankkeistaa Kainuun metsäbiotalouden ja uusiutuvan energian kasvuohjelmaa 2016-2020. Erityistavoitteita olivat puun ja hankinnan logistiikan kehittäminen ja investointien edistäminen puun hankintaketuissa ja jalostuksessa. Teemaan kytkeytyivät myös energiatehokkuuden parantamisen ja paikallisten energialähteiden hyödyntämisen sekä puunjalostuksen TKI-toimintojen kehittämisen ja osaamisen kehittämisen tavoitteet. Metsäbio-hanketta koordinoi Suomen Metsäkeskus ja mukana olivat Kainuun Etu, Woodpolis ja Kainuun yliopistokeskus. Hanke toteutettiin koordinaatiohankkeena. Sen tavoitteena oli käynnistää 12 kehittämishanketta, mikä saavutettiin. Koordinaatiohankkeen kohdejoukkona olivat kaikki metsäbiotalouden ja uusiutuvan energian yritykset ja sidosryhmät Kainuussa. Yritysrühmähankkeita ei saatu käynnistettyä, mutta alan yrityksiä oli mukana muissa hankkeissa. Teemaohjelmia on toteutettu pääosin maaseuturahaston tuella, mutta osittain myös monirahastoisesti. Metsäbio-koordinaatiohankkeen alla toteutettuja hankkeita on rahoitettu mm. Euroopan sosiaalirahastosta (ESR), AIKO-rahoituksella sekä Karelia CBC -ohjelmasta.

Metsäbio-koordinaatiohankkeen sisäinen koordinaatio toimi haastattelujen mukaan hyvin, ja toimijoiden välinen yhteistyö on jäänyt elämään hankkeen jälkeenkin. Tieto kulki sujuvasti hankkeen sisällä ja hankkeesta sekä sitä toteuttavien organisaatioiden välillä. Hanke teki tiivistä yhteistyötä alan sidosryhmien kanssa. Hanke paransi metsä- ja biotalouden näkyvyyttä ja laajensi näkemystä kainuulaisista metsä- ja biotalouden mahdollisuuksista. Ilman hanketta organisaatioilla ei olisi ollut henkilöresurssia kehittää toimintaa yhtä laajasti kuin mitä hankkeen avulla tehtiin. Koordinaatiohankkeen jälkeen on käynnistetty jatkohanke metsäalan työvoimatarpeista.

Luontomatkailun teemastrategiaa ei saatu valmisteltua tai toteutettua tällä ohjelmakaudella. Yksittäisiä luontomatkailun hankkeita on kuitenkin rahoitettu hankenipuissa. Yhteisellä kehittämisellä on pyritty poistamaan toimijoiden välistä kilpailuasetelmaa.

Hankekyselyssä tunnistettiin teemastrategiapohjaisen kehittämisen lisäarvotekijöitä. Kyselyyn vastanneet näkivät, että teemastrategian alla toimiminen on tuonut hankkeita yhteen. Ohjelmallisten tavoitteiden nähtiin terävöittävän toimintaa tekemällä tietoisiksi sekä meneillään olevan hankkeen tavoitteet että niiden yhteyden ohjelmallisiin tavoitteisiin.

5.2.3 Hanketuet

Kainuun ELY-keskus on myöntänyt vuoden 2019 loppuun mennessä tukea yhteensä 64 hankkeelle (ks. Taulukko 17). Hanketukien osuus myönnetystä rahoituksesta on 12 064 224 € eli noin 61 % kokonaisrahoituksesta.

Hanketukien hyväksytystä julkisesta tuesta on kohdistunut koulutuksen ja tiedonvälityksen toimenpiteeseen (M01) noin 14 % (7 hanketta), maaseudun palvelujen ja kylien kehittämiseen (M07) noin 42 % (15 hanketta) ja yhteistyötoimenpiteeseen (M16) noin 45 % (34 hanketta). Myös alatoimenpide 16.3. *Mikroyritysten yhteistyö* kuuluu virallisesti hanketukiin, mutta käsitellään tässä arvioinnissa yritystukien yhteydessä. Alatoimenpiteessä 16.3 on toteutettu hankkeita 8 kappaletta, ja rahoitusta niille on myönnetty 786 905 euroa, josta on maksettu 71 %. Alatoimenpiteissä 16.2 ja 16.10 on tuettu kummassakin kahta yritysryhmähanketta, joille on myönnetty tukea 459 171 euroa (maksettu 36 % vuoden 2019 loppuun mennessä) ja 367 485 euroa (maksettu 67 % vuoden 2019 loppuun mennessä). Palvelujen ja kylien kehittämisen hankkeet ovat olleet keskimäärin euromääräisesti suurempia kuin koulutuksen ja tiedonvälityksen tai yhteistyötoimenpiteen hankkeet.

Kainuussa on toteutettu ohjelmakaudella 2014-2020 myös EIP-hankkeita eli maaseudun innovaatioryhmähankkeita. Innovaatioryhmissä on ollut mukana sekä alan yrittäjiä että asiantuntijoita, esimerkiksi tutkijoita, neuvoja ja yhdistyksiä. EIP-ryhmien tavoitteena on ratkoa alkutuotannon ongelmia ja parantaa täten maa- ja metsätalouden tuottavuutta ja tehokkuutta. Älyrehu-hankeessa (Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen mittaustekniikan yksikkö ja ProAgria Kainuu) on tutkittu rehun laadunvalvontaa ja kehitetty mittaustekniikoita lehmän hyvinvoinnin ja ruokinnan seuraamiseen. Hyvää karjalle -hankeessa (Oulun yliopiston Kajaanin yliopistokeskuksen mittaustekniikan yksikkö ja Hämeen ammattikorkeakoulun Bio -tutkimusyksikkö) taas on tutkittu säilörehun lämpötiloja ja variksenmarjassa eläviä peptidejä lehmien tautien ehkäisyssä. EIP-hankkeet rahoitetaan valtakunnallisesti, joten ne eivät kuulu Kainuun ELY-keskuksen kiintiöön.

Taulukko 17 Hanketuen myönnot alatoimenpiteittäin (Lähde: Ruokavirasto, tiedot 31.12.2019 mukaan)

Alatoimenpide	Hankkeiden lkm	Hankkeiden lkm, % kokonaisuudesta	Julkinen tuki yht.	Julkinen tuki, % kokonaisuudesta
1.1 Ammatillinen koulutus ja tietojen hankkiminen	4	7 %	1 007 054	9 %
1.2 Tiedonvälitys ja esittelytoimet	3	5 %	509 798	5 %
7.1 Selvitykset ja suunnitelmat	1	2 %	177 400	2 %
7.2 Pieninfrastruktuurin luominen, parantaminen ja laajentaminen	5	9 %	1 434 102	13 %
7.3 Laajakaistainfrastruktuuri ja sähköiset palvelut	3	5 %	733 015	6 %
7.5 Vapaa-aika ja matkailuinvestoinnit	6	11 %	2 342 297	21 %
16.10 Muut yhteistyöhankkeet	15	27 %	2 499 496	22 %

16.2 Uusien tuotteiden ja menetelmien kehittäminen	15	27 %	1 688 019	15 %
16.4 Elintarvikkeiden lyhyet toimitukset	2	4 %	572 640	5 %
16.5 Energian säästöä ja ympäristön tilaa parantavat menetelmät	1	2 %	201 500	2 %
16.6 Biomassan tuotanto- ja jakeluketjut	1	2 %	112 000	1 %
Kaikki yhteensä	56	100 %	11 277 319	100 %

Mikäli hyväksytyt hankkeet saavuttavat tavoitteensa, Kainuun ELY-keskusalueelle jyvitetty tavoitteet (ks. Taulukko 16) tultaneen saavuttamaan.

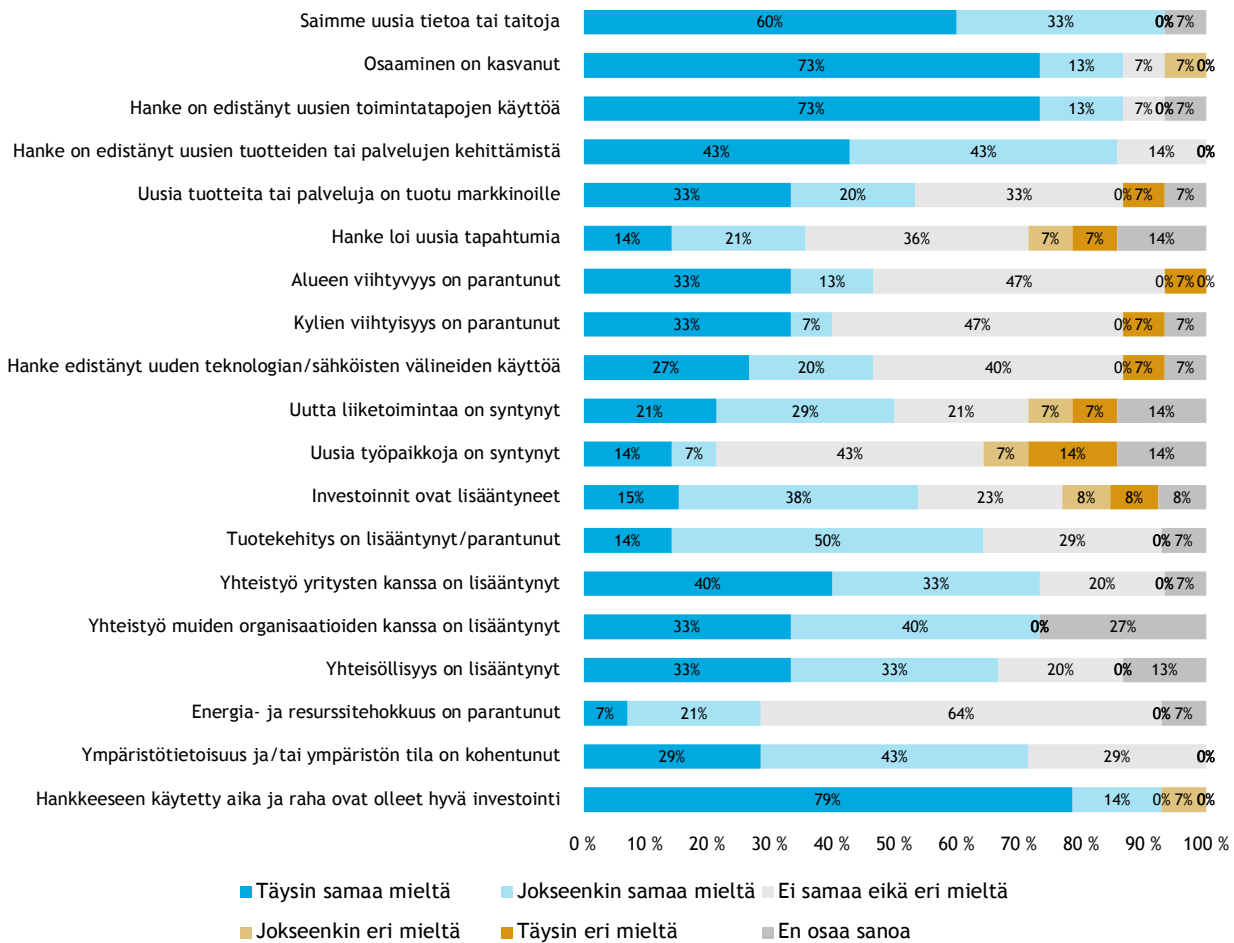
Arvioinnin tiedonkeruun osana toteutettiin kysely hanketukea saaneille tahoille. Kyselyn purku on esitetty liitteessä 2. Kyselyssä kysyttiin vastaajan taustatietoja, hankkeen tavoitteita, taustaa ja tuloksia sekä vaikutuksia sekä näkemyksiä teemastrategioiden lisäarvosta ja maaseudun kehittämisen laajasta kuvasta.

Kyselyn mukaan hankeidea on pääosin tullut osallistujilta, ja osallistajat ovat olleet mukana hankkeen suunnittelussa. Hankkeet ovat vastanneet osallistujien tarpeeseen, ja hankkeisiin osallistuneet tahot olivat ainakin jossain määrin oikeita kaikissa hankkeissa. Kehittämishankkeiden välisen yhteistyön hankkeen toteutuksessa ja suunnittelussa nähdään toimineen hyvin. Lisäksi nähtiin, että hankkeiden yhteistyössä on vielä paljon hyödyntämätöntä voimaa.

Tuensaajakyselyn mukaan hanketasolla hankkeiden tavoitteet on saavutettu tai jopa ylitetty. Tavoitteiden saavuttamista ovat taas osassa hankkeista haitanneet johtamiseen ja hankeprosessiin liittyvät asiat. Hanketuella on toteutettu erityisesti tiedon välittämiseen, uusiin liiketoimintamalleihin ja ansaintalogiikoihin, tuotanto- ja jakeluketjuihin sekä yritysryhmiin liittyviä kehittämistoimia.

Selvästi suurin osa kyselyn vastaajista oli sitä mieltä, ettei kehittämistoimenpidettä olisi toteutettu ilman saatua rahoitusta. Hanketuella kehitetään jotakin sellaista, jota muut toimijat eivät rahoita tai rahoittavat vain osittain. Kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet (ks. Kuva 1) uusien tietojen ja taitojen saantiin, osaamisen kasvuun sekä uusien toimintatapojen käyttöönottoon. Hankkeissa on kasvatettu esimerkiksi yrittäjien ja yritysten osaamista ja innovaatiokykyä. Hankkeet ovat myös edistäneet uusien tuotteiden tai palvelujen kehittämistä. Toisaalta suurin osa hankkeista on myös ainakin jossain määrin lisännyt yhteistyötä muiden organisaatioiden ja yritysten kanssa sekä lisännyt yhteisöllisyyttä.

Mitä mieltä olet seuraavista kehittämishankkeen tuloksia koskevista väittämistä? Hankkeen myötä...

Kuva 1 Kehittämishankkeen tuloksia koskevat näkemykset

Kehittämishankkeet ovat lisänneet kohderyhmien, erityisesti yritysten kiinnostusta tuleviin kehittämistoimiin. Hankkeiden myötä on syntynyt myös ennalta suunnittelemtomia vaikutuksia. Vaikutukset liittyivät kuntien välisen yhteistyön lisääntymiseen ja uusien kohderyhmien kiinnostukseen hankkeesta ja alueesta. Erityisesti yleishyödyllisten investointien (esimerkiksi reitistöjen kehittämisen) arvioitiin hyödyttävän sekä paikallisia ihmisiä että matkailijoita. Niillä nähtiin olevan vipuvaikutusta matkailukohteiden ja alueiden viihtyisyyteen ja elinvoimaan.

Hankkeen onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä olivat erityisesti hanketoimijoiden sitoutuminen, hankkeen hyvä suunnittelu, ELY-keskuksen tuki ja ohjeistus sekä hanketoimijoiden osaaminen. Hankkeen toteutusta sen sijaan haittasivat erityisesti koronaviruksesta johtuvat muutokset ja epävarmuus, jotka hankaloittivat kahdeksan hankkeen toteutusta. Osan tekijöistä, kuten johtamisen, nähtiin parhaassa tapauksessa edistävän ja huonossa tapauksessa haittaavan hankkeen onnistumista. Esimerkiksi kannustava ja innostava hankevetäjä nähtiin voimavarana, kun taas valtapoliittiset intressit hankkeen johdossa ja toteutuksessa haittaavat hankkeen toteuttamista. Maaseudun kehittämishankkeiden tavoitteiden saavuttamista estäneitä ja edistäneitä tekijöitä on summattu oheiseen taulukkoon (Taulukko 18). Taulukossa eritellään maaseudun kehittämisjärjestelmän ulkoisia ja sisäisiä tekijöitä.

Taulukko 18 Kehittämishankkeiden tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttavia tekijöitä

	Estäjät	Edistäjät
Maaseudun kehittämisjärjestelmän ulkoiset tekijät	• Heikentynyt taloustilanne on vähentänyt tukien kysyntää • Suhteellisen pieni hanketoimijoiden määrä	• Kohderyhmän kiinnostus kehittämissankkeita kohtaan • Hanketoimijoiden sitoutuminen
Maaseudun kehittämisjärjestelmän sisäiset tekijät	• Ohjelmakauden viivästymisen haittasi muiden kuin maatalouden tavoitteiden edistämistä • Tukijärjestelmämuutokset ovat aiheuttaneet epävarmuutta kauden alussa	• ELY-keskuksen tuki ja ohjeistus • Käytännön yhteensovitus työ hanke- ja yritystukien myönnössä on kehittänyt tiedonkulkua • EIP-hankkeiden saaminen Kainuun alueelle

5.2.4 Yleishyödylliset kehittämissankkeet

Ohjelmakaudella on rahoitettu yhteensä 15 yleishyödyllistä kehittämissanketta, joiden julkinen tuki on yhteensä 4 686 814 euroa. Eniten on rahoitettu alatoimenpiteen 7.5. *vapaa-ajan ja matkailun investointeja* (6 sanketta, rahoitus yhteensä n. 2,3 miljoonaa euroa) ja 7.2 *pieninfraktruktuurin luomisen, parantamisen ja laajentamisen* sankkeita (5 sanketta, rahoitus yhteensä n. 1,4 miljoonaa euroa. (ks. Taulukko 9)

Kainuun ELY-keskukselle on jyvitetty Manner-Suomen maaseudun kehittämissankelmasta tavoitteeksi rahoittaa 110-140 yleishyödyllistä sanketta ohjelmakauden 2014-2020 aikana. Toteuma kesäkuussa 2020 on 82 sanketta, joten noin 70 % tavoitellusta sankemäärästä on saavutettuna. Sankkeita tullaan toteuttamaan lähes tavoitemäärä, mutta todennäköisesti hieman tavoitetta vähemmän. Ohjelmakauden alkuvaiheen viivästymiset, siirtymäajat ja käsittelyruuhkat ovat hidastaneet käsittelyä ohjelmakauden ensimmäisinä vuosina.

Ohjelmakauden alkuvaiheessa yleishyödyllisten kehittämissankkeiden sankehakemuksia tuli paljon. Työmäärän ja resurssien vuoksi luontomatkailun teemastrategiaa ei valmisteltu, mutta teemaa edistettiin, ja luontomatkailun edistämiseksi myönnettiin ainakin 0,7 miljoonan euron edestä rahoitusta usealle sankkeelle. Sankke- ja yritystukien haun ennustettiin jatkuvan vilkkaana myös vuonna 2020, mutta kevään 2020 aikana koronakriisi vaikutti sanketoimijoihin merkittävästi ja myöntövaltuuden määrä jää alle puoleen vuonna 2019 käytetystä valtuudesta. Yleishyödyllisten kehittämissankkeiden valinta- ja rahoituskriteereihin on kehitetty valtakunnallinen pisteytysarviointi. Pisteytyksen arvioidaan toimineen hyvin. Valtakunnallinen pisteytys otettiin Kainuussa sujuvasti käyttöön, ja myöntövaltuuksien ja rahoituspäätösten kanssa on pystytty etenemään ohjelmakaudella kysynnän mukaan. Kainuun ELY-keskuksen ei ole useinkaan tarvinnut tehdä karsintaa tai vaikeasti harkittavia päätöksiä. Haastatteluissa todettiin, että ELY-keskus on käytännössä voinut rahoittaa kaikki sankkeet.

Kainuun maakuntaohjelmassa painottuvat urheilu, virkistystoiminta ja matkailutoiminnan kehittäminen. Haastatteluissa koettiin, että Kainuun maakunnallisten virkistysalueisiin ja liikuntaan liittyvien kehittämissankkeiden (reitistöt, laavut, ulkoliikuntapaikat) koettiin painottuvan tällä ohjelmakaudella myös maaseudun kehittämisessä, sillä mielenkiinto ja kysyntä ovat kasvaneet, ja sankerahoitusta on haettu aktiivisesti myös maaseutuohjelmasta.

Hankkeiden toteutuksen edetessä hankkeiden tuloksia on seurattu tehostetusti ja verrattu toteumaa maa- ja metsätalousministeriön kokonaistavoitteisiin. Jatkossa huomiota tulee kiinnittää toimivien laajakaista- ja tietoverkkojen katvealueisiin Kainuussa. Haastatteluissa todettiin, että laajakaistahankkeita olisi toivottu ohjelmakaudella enemmänkin, mutta Kainuun maaseutu on niin harvaan asuttua, että laajakaistaverkoston peitto- ja vaikutusalueita on ollut vaikea suunnitella. Tähän suunnittelu- ja koordinointityöhön tarvitaan merkittäviä paikallisia ja alueellisia kumppaneita.

Yleishyödyllisten kehittämishankkeiden hallinnollinen jako Kainuussa on tehty Leader-ryhmien ja Kainuun ELY-keskuksen välillä niin, että Leader-ryhmät rahoittavat pääosin kylien ja paikallisyhteisöjen kehittämishankkeita ja ELY-keskus rahoittaa laajempia kylien perusinfrastruktuurin kehittämisen liittyviä yleishyödyllisiä investointihankkeita kuten vesihuolto- ja laajakaistahankkeita. Haastatteluissa nähtiin, että erityisesti infrastruktuuriin ja sähköiseen infrastruktuuriin liittyvät laajakaistahankkeet ovat erittäin tärkeitä Kainuun maaseudulle. ELY-keskuksella nähtiin olevan hyvät mahdollisuudet myös isompien investointihankkeiden, kuten matkailuinfrastruktuurin parantamisen hankkeiden rahoittamiselle. ELY-keskusten ja Leader-ryhmien työnjako on koettu sujuvaksi. Haastatteluissa arvioitiin, että juuri yleishyödyllisten investointien osalta yhteistyö on toiminut ELY-keskuksen ja Leader-toimintaryhmien välillä oikein hyvin, ja yhteinen tekeminen on ollut mielekästä. ELY-keskus ja Leader-ryhmät ovat tehneet kirjallisen yhteistyösopimuksen ennen kuluva ohjelmakautta. Tarvittaessa joustava sopimus on vahvistanut yhteistyötä. Leader-ryhmät ovat vastanneet kylien elinolojen ja palvelujen kehittämisen rahoituksista, pienistä investointiavustuksista, teemahanketyyppisistä rahoituksista ja kylien yhteisten tilojen rahoituksesta, mikäli hankkeen rahoitus on ollut noin 10 000 euron luokkaa. Haastatteluiden mukaan sen sijaan tietoliikenne-, vesihuolto- ja reitistöhankeet ovat lähtökohtaisesti tulleet ELY-keskukselle käsiteltäviksi. Valokuituverkoista on sovittu yhteistyössä niin, että toteutusselvitykset ja kyselyt rahoitetaan Leader-toimintaryhmien toimesta, mutta niistä käynnistyvät tietoliikenneverkon rahoittamishankkeet rahoittaa Kainuun ELY-keskus.

Yleishyödyllisillä kehittämishankkeilla on kehitetty merkittävästi maaseutualueiden luonto- ja reitistöolosuhteita. Kainuun matkailua on edistetty ja kehitetty yleishyödyllisillä kehittämishankkeilla erityisesti Vuokatin alueella, jossa latureittien kehittämiseen on panostettu. Vuokatin vetovoimaa ja liikuntamatkailua on kehitetty paikallisten kumppanien kanssa esimerkiksi pohjustamalla Urheiluopiston latureitti ensilumen laduksi. Reitistöhankeiden lukuisa määrä Kainuussa johtuu siitä, että Kainuussa on ollut näitä reitistöjä esiin tuova Kajaanin ammattikorkeakoulun edistämishanke (Outdoors Active), jossa on luotu digitaalista materiaalia ja tuotteistettu reittejä nykyaikaisin keinoin kansainvälisiin jakelukanaviin. Ammattikorkeakoulun hanketoiminnan nähtiin haastatteluissa hieman paikanneen luontomatkailevan teemaohjelmaa, joka kehittämissuunnitelmasta jäi toteuttamatta.

Yleishyödylliset investoinnit ovat vastanneet hyvin varsinkin kahteen Kainuun maakunnan erityispiirteeseen. Ensinnäkin pinta-alaltaan suuren ja harvaan asutun maaseudun maakunta on saanut merkittäviä lisäarvo- ja elinvoimatekijöitä, kun vesistö- ja valokuituhankkeet ovat parantaneet maaseudun elinvoimaa ja infrastruktuuria. Laajakaista- ja valokuituhankkeet mahdollistavat monipaikkaisen etätyön, maaseudun asukkaiden paremmat verkko- ja liikenneyhteydet ja yrittäjyyden myös harvaan asutulla maaseudulla. Toisena merkittävänä erityispiirteenä on ollut Kainuun kasvavan kotimaan matkailun, liikunta- ja elämysmatkailun ja kansainvälisen matkailun vahvistuminen, jota on tuettu yleishyödyllisillä investoinneilla ja hankkeilla rahoittamalla reitistöjä, luontokohteita ja virkistysmatkailun olosuhteiden kehittämistä.

Haastatteluissa yleishyödyllisten kehittämis- ja investointihankkeiden nähtiin tuoneen Kainuuseen vuosikymmenten pituisia ja merkittäviä hyötyjä paikallisille maaseudun asukkaille. Haastatteluissa arvioitiin, että yleishyödylliset kehittämishankkeet eivät ole jakautuneet kovin tasaisesti maakunnan eri

kuntien kesken. Hankkeista selvästi suurin osa on toteutettu Kajaanin ja Kuhmon alueilla. Osan kunnista alueella ei ole toteutettu lainkaan yleishyödyllisiä hankkeita.

Maaseudun kehittämisrahoituksella tuetut vesihuolto- ja laajakaistainvestoinnit ovat tuottaneet pitkävaikutteisia pysyväisluonteisia vaikutuksia Kainuun maaseutualueille. Reitistö- ja luontomatkailua tukevat investoinnit ovat synnyttäneet liikuntamahdollisuuksia paikallisille ja matkailijoille, sillä monet luonto- ja ulkoilureitistöt ovat olleet matkailukeskittymien lähelle. Yleishyödyllisten kehittämishankkeiden on nähty kehittäneen ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien verkostokumppanuus- ja koordinoitavuutta. Kaiken kaikkiaan yleishyödylliset investoinnit ovat kestäviä ja positiivisia hankkeita, jotka lisäävät viihtyvyyttä, elämänlaatua ja hyvinvointia.

5.2.5 Alueiden väliset hankkeet

Kainuun ELY-keskus on ollut mukana rahoittamassa 27 alueiden välistä hanketta ohjelmakauden alusta lähtien. Näistä hankkeista kuusi on hallinnoitu Kainuusta ja 21 muilta alueilta (Pohjois-Pohjanmaa 8, Pohjois-Savo 4, Pohjois-Karjala 4, muilta alueilta 1). Nämä hankkeet ovat saaneet yhteensä 5 385 978 euroa julkista tukea, josta Kainuun osuus on ollut 1 438 801 euroa. Valtaosa (15) alueiden välisistä hankkeista on toteutettu yhteistyötoimenpiteen (M16) kautta.

Kainuun ELY-keskuksen osarahoittamien alueiden välisten hankkeiden hakijoina on ollut niin kansallisia toimijoita (Luonnonvarakeskus 6 hanketta, ProAgria 5 hanketta, Suomen metsäkeskus 3 hanketta) kuin alueellisia tai kunnallisia toimijoita (Suomussalmen kunta 2 hanketta, Savonia ammattikorkeakoulu 2 hanketta). Hankkeet ovat kohdistuneet erityisesti digitalisaatioon (6 hanketta), metsätalouteen (5 hanketta), lypsykarjatalouteen (4 hanketta), porotalouteen (3 hanketta), matkailuun (2 hanketta) ja sieniin (2 hanketta). Hankkeiden alueidenvälisyys on tyypillisesti perua joko toimialan ylitaakunnallisesta luonteesta (esim. porotalous), hakijan organisaatorakenteesta (esim. ProAgria Itä-Suomi) tai hankeaiheen horisontaalisuudesta (esim. digitalisaatio).

Alueiden välisiä hankkeita tehdään tyypillisesti lähialueiden kanssa. Kainuussa toteutettavia alueiden välisiä hankkeita tehdään useimmin kahdenvälisinä Pohjois-Pohjanmaan kanssa (9 hanketta). Muita tärkeitä alueiden välisten hankkeiden toteuttamisen yhteistyöalueita ovat Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo sekä Lappi. Liitteen 4 taulukossa on lueteltu kaikki alueiden väliset hankkeet, joita Kainuun ELY on rahoittanut.

Alueiden välisillä hankkeilla on erityisesti skaalaetuja. Nämä hankkeet ovat suurempia kuin alueelliset hankkeet voisivat olla, ja niihin saadaan houkuteltua mukaan tarpeeksi suuri määrä relevantteja osallistujia, jotta ne voidaan toteuttaa tehokkaasti. Esimerkiksi koulutusmateriaalien kehittäminen koko hankealueelle sekä hallintokustannusten kohdistuminen vain yhdelle hankkeelle vähentävät kustannuksia huomattavasti. Lisäksi alueiden välisten hankkeiden etuna on päällekkäisten hankkeiden ehkäiseminen.

Toinen tärkeä alueiden välisten hankkeiden etu on valtakunnan huippuosaamisen ja tietotaidon saaminen Kainuuseen eri sektoreille. Kainuun asiantuntijaosaaminen tietyillä aloilla on kapea, jolloin kehittämiseen tarvitaan asiantuntijuutta muista maakunnista. Alueiden välisissä hankkeissa saadaan myös esimerkkejä, ideoita sekä benchmarkkeja muilta alueilta, mikä tuo uusia tuulia Kainuun toimialojen kehittämistoimintaan. Lisäksi alueiden väliset hankkeet kehittävät yritysten ja toimijoiden verkostoja valtakunnallisesti, mikä hyödyttää erityisesti toimialoja, jotka ovat ylitaakunnallisia tai valtakunnallisia. Osa alueiden välisistä hankkeista on tuonut myös kansainväliset asiantuntijaverkostot kainuulaisten toimijoiden ulottuville.

Alueiden välisten hankkeiden haasteena haastateltujen mielestä on erityisesti päätösvaiheessa alueellisten hyötyjen puntarointi sekä alueen omiin kehittämisen painopisteisiin sopiminen. Alueiden välisillä hankkeilla tulisi periaatteessa olla vipuvaikutusta teemaan liittyvien alueellisten tai paikallisten hankkeiden tai investointien hakemusten määrässä. Tämä yhteys on kuitenkin vaikeasti todistettavissa.

Alueiden väliset hankkeet ovat onnistuneet kohderyhmien tavoittamisessa pääosin hyvin. Suurin osa haastatelluista projektipäälliköistä oli tyytyväisiä kohderyhmien tavoittamiseen. Tosin osa projektipäälliköistä kertoi, että kohderyhmien tavoittaminen ja erityisesti sitouttaminen vaati paljon jalkautumista kentälle ja henkilökohtaisia kontakteja. Kohderyhmien tavoittamisessa onnistumiseen nähtiin tarvittavan monikanavaista ja interaktiivista viestintää, hyvin verkostoituneita hankevetäjiä sekä tarpeeksi resursseja hankkeen alkuvaiheessa.

Alueiden välisillä hankkeilla on ollut käytössään laaja valikoima toimenpiteitä, esimerkiksi konsultoinnit, lähikoulutukset, pienryhmäopetus, etäopetus, vierailut sekä sähköiset materiaalit. Haastateltujen projektipäälliköiden mukaan toimenpiteiden kohdentaminen eri kohderyhmille on onnistunut hyvin.

5.2.6 Yritystuet

Yrittäjyys on nostettu yhdeksi Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman läpileikkaavista painopisteistä. Kainuussa yritysrahoituksen painopistealoiksi maaseutuohjelman rahoituksen osalta on valittu matkailu, marjanjalostus, metalli- ja puuteollisuus ja monipuoliset palvelualat. Kainuun maaseutusuunnitelman väliarviossa kerrottiin, että ohjelmakauden alussa rahoitusta suunniteltiin suunnattavan suhteessa 50 % / 50 % hanke- ja yritystukiin. Väliarvion teon aikaan maaliskuussa 2018 yritystukien sidonnan todettiin jääneen alle puoleen suunnitellusta. Syyksi arveltiin yritysten vaikeaa luotonsaantia rahoituslaitoksilta ja talouden noususuhdannetta, joka vähentää yritystukien kysyntää.

Yritystukien osuus Kainuussa toteutetuista ELY-keskuksen rahoittamista hankkeista on lukumääräisesti 102 kappaletta eli noin 61 %. Yritystukien osuus hyväksytystä rahoituksesta on 7 563 119 € eli noin 38 %. Yritystukien maksetusta julkisesta tuesta (5 816 845) on kohdistunut alatoimenpiteeseen 4.2 noin 33 %, alatoimenpiteeseen 6.2 noin 8 % ja alatoimenpiteeseen 6.4 noin 59 %. Varsinaisten yritystukien lisäksi alatoimenpiteessä 16.3. mikroyritysten yhteistyö on toteutettu yritysryhmähankkeita 8 kappaletta ja rahoitusta on maksettu 560 100 €. Alatoimenpide 16.3. kuuluu virallisesti hanketukiin, mutta käsitellään tässä arvioinnissa yritystukien yhteydessä.

Alatoimenpiteessä 4.2 *Elintarvikkeiden valmistus* on toteutettu yritystukien osalta kaikkein vähiten hankkeita, 13 hanketta ja niiden keskimääräinen koko on kaikkein suurin 176 592€ (julkinen tuki yhteensä). Alatoimenpiteessä 6.2 *Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan* on toteutettu 41 hanketta ja niiden keskimääräinen koko on yritystuista kaikkein pienin 14 135 € (julkinen tuki yhteensä). Alatoimenpiteessä 6.4 *Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen* on toteutettu kaikkein eniten hankkeita 48 hanketta ja niiden keskimääräinen koko on 77 451 € (julkinen tuki yhteensä).

Alatoimenpiteessä 4.2 maksetut yritystuet (1 942 516 €) ovat kohdistuneet liki kokonaan neljälle toimialalle, joista toimialan *Muu hedelmien, marjojen ja kasvien jalostus ja säilöntä* osuus on peräti 42 %. Kolme muuta toimialaa ovat *Leipomotuotteiden vähittäiskauppa*, *Luonnontuotteiden keruu* (pl. polttopuu) ja *Juures-, vihannes- marja- ja hedelmätukku*. Näille toimialoille on kohdistunut kullekin hieman alle 20 % osuus rahoituksesta.

Alatoimenpiteessä 6.2 maksetut yritystuet (466 459 €) ovat kohdistuneet monipuolisesti eri toimialoille, niin että seitsemällä toimialalla on toteutettu useampi kuin yksi hanke, ja muilta osin rahoitus on

suuntautunut yksittäisille toimialoille. Niiden toimialojen rahoitus, joille on suuntautunut useampia (2-3) hankkeita on rahoituksen määrä kuitenkin toimialoittain melko tasainen hankkeiden keskikoon ollessa melko pieni.

Alatoimenpiteessä 6.4 maksetut yritystuet (3 407 869 €) ovat niin ikään suuntautuneet laajasti eri toimialoille (32 eri toimialaa). Noin kolmanneksella toimialoista on toteutettu useampi kuin yksi hanke, enintään 2-3 hanketta. Seitsemän suurimman toimialan osuus kokonaisrahoituksesta on kuitenkin liki 70 %. Suurimman yksittäisen toimialan osuus kokonaisrahoituksesta on noin 18 %. Seitsemän suurimman toimialan joukosta matkailuun kiinteästi liittyvien *Muulla luokittelematon majoitustoiminta, Varauspalvelut, matkaoppaiden palvelut ym. ja Hotellit* yhteenlaskettu osuus alatoimenpiteen rahoituksesta on noin 13 %. Toimialan *Muu hedelmien, marjojen ja kasvien jalostus ja säilöntä* osuus rahoituksesta on alatoimenpiteen 4.2 tapaan merkittävä, noin 10 % rahoituksesta. Kuuden eniten rahoitusta saaneen toimialan joukkoon kuuluvat lisäksi *Tavanomaisen jätteen keruu* ja *Muu liikkeenjohdon konsultointi*.

Alatoimenpiteessä 16.3. *Mikroyritysten yhteistyö* on toteutettu kaikkiaan 8 hanketta, joille on maksettu yhteensä 560 100 €. Hankkeiden hakijana on toiminut neljän hankkeen osalta Kainuun etu, jonka hankkeiden osuus rahoituksesta on noin 51 % (maksettu julkinen tuki yhteensä). Muut yritysryhmähankkeita toteuttaneet tahot ovat Aluekehityssäätiö, Arktiset aromit ry, Vaara-Kainuun Matkailuyhdistys ry ja Suomussalmen kunta, jotka ovat toteuttaneet kukin yhden yritysryhmähankkeen. Hankkeista seitsemän liittyivät matkailuun ja yksi, luonteeltaan esiselvityshanke, liittyi pilketuotteilla tehtävään bioenergian tuotantoon.

Taulukossa 19 on esitetty yritystukien jakautuminen eri maaseututyypeittäin. Hanketukien ja yritysryhmähankkeiden osalta vastaavaa tietoa ei ole Hyrrästä saatavilla. Yritystukien rahoitus on suuntautunut harvaan asutulle maaseudulle ja ydinmaaseudun maaseudun paikalliskeskuksiin, jonne on kohdistunut 56 % rahoituksesta. Liki neljännes rahoituksesta on puolestaan suuntautunut ulommalla kaupunkialueella sijaitseville yrityksille.

Taulukko 19 Yritystukien jakautuminen maaseututyypeittäin

Maaseututyyppi	4.2 Elintarvikkeiden valmistus, euroa	6.2 Yrityksen perustamistuki maatalouden ulkopuoliseen yritystoimintaan, euroa	6.4 Investoinnit maatalouden ulkopuolisen yritystoiminnan perustamiseen ja kehittämiseen, euroa	Kaikki yhteensä, euroa	% kokonaisudesta
Harvaan asuttu maaseutu	512 880	72 641	1 085 997	1 671 518	29 %
Kaupungin kehysalue	1 442	63 015	144 038	208 495	4 %
Kaupunkien läheinen maaseutu		56 386	129 615	186 001	3 %
Maaseudun paikalliskeskukset (harvaan asuttu maaseutu)	18 860	7 730	221 622	248 212	4 %

Maaseudun paikalliskeskukset (ydinmaaseutu)	1 031 982	108 395	425 572	1 565 950	27 %
Sisempi kaupunkialue		21 857	51 762	73 620	1 %
Ulompi kaupunkialue	377 352	117 038	912 084	1 406 474	24 %
Ydinmaaseutu		19 397	437 180	456 576	8 %
Kaikki yhteensä	1 942 516	466 459	3 407 869	5 816 845	100 %

Arvioinnissa kerättiin tietoa yritystuen saajilta sähköisellä kyselyllä, johon vastasi yhteensä 22 tuensaajaa. Kyselyssä kartoitettiin yritystuen tuloksia ja vaikutuksia, hankkeen tai investoinnin edistäjiä ja estäjiä, hankehallintoon ja viestintään sekä maaseudun tulevaan kehittämiseen liittyviä seikkoja.

Vastaajista 14 kappaletta oli saanut tukea alatoimenpiteestä 6.4 ja 8 kappaletta alatoimenpiteestä 6.2. Selvästi suurin osa vastaajien yrityksistä toimii Kajaanin alueella (13 yritystä). Sotkamossa toimii seitsemän yritystä ja Kuhmossa kolme. Suurin osa yrityksistä (18 yritystä) työllistää alle 10 henkilöä. Suurin osa (14) vastanneista yrityksistä ei ole saanut ohjelmakauden aikana muuta julkista rahoitusta. Vastanneiden yritysten toimialat vaihtelivat niin, että suurin osa vastaajista toimii eri toimialoilla, ja vain eläinlääkintäpalveluiden, hotellitoiminnan ja moottoriajoneuvojen huollon ja korjauksen toimialoilta oli kustakin kaksi vastaajaa.

Mitä kehittämistoimia olet toteuttanut yritystuen avulla? Voit valita useita vaihtoehtoja.

Kuva 2 Yritystuilla toteutetut kehittämistoimenpiteet

Yritystuen avulla toteutetut kehittämistoimet liittyivät fyysisten investointien osalta erityisesti investointeihin koneisiin ja laitteisiin ja yrityksen toimi- tai tuotantotilojen rakentamiseen tai parantamiseen. Useissa hankkeissa toteutetut toimet ovat liittyneet myös tuotannon tai toiminnan kasvattamiseen ja monipuolistamiseen. Tuotannon ja toiminnan laadun parantaminen ja tehostaminen olivat niin ikään tukea saaneiden yritysten kehittämisen kohteena.

Suurin osa kehittämistoimenpiteistä olisi toteutettu joko suppeammin, pidemmällä aikavälillä tai vaatimattomammin tavoittein ilman saatua rahoitusta. Yrityksien saama rahoitus on siis mahdollistanut laajamittaisempien kehittämistoimien toteuttamista ja aikaistanut sekä nopeuttanut suunniteltuja kehittämistoimia.

Arvioi seuraavia toteuttamanne hankkeen vaikutuksia koskevia väittämiä yrityksesi näkökulmasta? Hankkeen myötä...

Kuva 3 Hankkeiden aikaansaamat vaikutukset

Yleisesti ottaen tuntuu siltä, että hankkeilla on aikaansaatu melko monipuolisesti erilaisia vaikutuksia. Erityisesti hankkeilla on ollut vaikutusta uusien tuotteiden tai palveluiden kehittämiseen tukea saaneissa yrityksissä. Hankkeet ovat myös parantaneet liiketoimintaosaamista sekä vaikuttaneet investointien lisääntymiseen ja liiketoimintamallien kehittämiseen. Mielenkiintoista on, että vaikka vain muutamissa hankkeissa toteutettujen kehittämistoimien kerrottiin liittyvän kokeilun toteuttamiseen, niin 64 % vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että hankkeen vaikutuksesta yritys on toteuttanut innovatiivisia kokeiluja.

Eräät vastaajat kertoivat saamansa tuen vaikutuksista seuraavasti:

”ELY-tuki on ollut meille ratkaisevan tärkeä. Olemme saaneet liiketoimintaa kasvatettua ja tulevaisuuden näkymät ovat todella hyvät. Kauppa käy hyvin ja uskomme, että myös jatkossa tulemme toimimaan entistä kannattavammin.”

”Ilman yritystukea tuskin olisi koko yritystä ei olisi todennäköisesti olemassa”

Kaikkein vähiten hankkeet ovat vaikuttaneet kansainvälisen toiminnan ja kansainvälistymisvalmiuksien kehittämiseen. Huomioitavaa on, että kansainvälistymistä tavoittelevat yritykset ohjautuvat Kainuussa monissa tapauksissa luontaisesti EAKR:n puolelle sen yritysrahoituksen kansainvälistymiseen kannustavien tavoitteiden myötä.

Kyselyssä yritystuen saajille selvitettiin numeerisesti saadun rahoituksen vaikutusta henkilöstömäärän kehitykseen ja liikevaihtoon. Vastaajia pyydettiin ilmoittamaan henkilöstö- ja liikevaihtotiedot hankkeen aloitusvuodelta ja päättymisvuodelta sekä ilmoittamaan hankkeen aikaansaama vaikutus tapahtuneeseen kehitykseen. Henkilöstömäärän kehityksen osalta kysymykseen vastasi 14 vastaajaa, joista yhdeksässä saatu tuki oli vaikuttanut henkilöstömäärän kehitykseen. Yrityksissä työskenteli hankkeen aloitusvuonna keskimäärin 3,8 työntekijää ja lopetusvuonna 5,1 eli henkilöstön kasvua on tapahtunut keskimäärin 1,3 henkilöä, ja tuen vaikutus tapahtuneeseen kasvuun oli keskimäärin 25 % eli noin 0,3 henkilötyövuotta. Tukea saaneiden yritysten keskimääräisiä henkilöstömääriä nostaa muutama isompi yritys.

Liikevaihdon kehitystä koskeneeseen kysymykseen vastasi 17 yritystä. Yritysten hankkeen aloitusvuoden liikevaihdon keskiarvo oli noin 857 000 € ja hankkeen päättymisvuoden (tai viimeisin tiedossa oleva) liikevaihto oli keskimäärin noin 1 280 000 €. Hankkeen aikana liikevaihdon kehitystä tapahtui siis keskimäärin noin 424 000 €, johon vastaajat arvioivat saadun tuen vaikutuksen olleen keskimäärin 29 % eli keskimäärin noin 122 000 €.

Arvioi toimenpiteen pitkäaikaisia vaikutuksia yrityksen liiketoimintaan.

Kuva 4 Toimenpiteiden pitkäaikaiset vaikutukset

Kyselyyn vastaajia pyydettiin arvioimaan toimenpiteen pitkäaikaisia vaikutuksia yrityksen liiketoimintaan. Investointien avulla on luotu uusia liiketoimintamalleja, jotka ovat edelleen käytössä. Useiden hankkeiden seurauksena on myös päädytty investoimaan suunniteltua enemmän tuotantoon, markkinointiin, kansainväliseen liiketoimintaan tai innovaatiotoimintaan. Yritystuista vaikuttaa jääneen yrityksille myös pidempikestoisia vaikutuksia ja tehdyt kehittämistoimet vaikuttavat myös myötävaikuttaneen yritysten investointien määrän kasvuun ja liiketoiminnan kääntymiseen kasvu-uralle.

Noin joka neljännessä hankkeessa kerrottiin myös syntyneen ennalta suunnittelelmattomia vaikutuksia. Nämä vaikutukset liittyivät muun muassa kohderyhmän muutoksiin ja ohjelmiston rakenteen muutokseen, yrityksen näkyvyyden ja kannattavuuden lisääntymiseen sekä parempaan verkostoitumiseen alihankkijoiden kanssa. Myös uusia alihankkijoita on löytynyt, ja kehittämistoimista on syntynyt työllistävää vaikutusta myös muille paikallisille yrityksille.

Yrityshankkeen onnistumiseen vaikuttivat erityisesti yritystukihankkeen hyvä suunnittelu, oma osaaminen sekä muilta toimijoilta saatu tuki ja ohjeistus. Hankkeen toteutusta puolestaan haittasivat käynnissä olevien tai hiljattain päätyneiden hankkeiden osalta koronaviruksesta johtuvat muutokset ja epävarmuus. Yleinen taloustilanne, tuen hallinnointi ja sähköinen tuenhaku olivat muita hankkeen toteutusta hankaloittaneiksi tekijöiksi tunnistettuja asioita.

YRITYSRYHMÄHANKKEIDEN ONNISTUMINEN

Yritysrühmähankkeisiin osallistuneille yrityksille toteutettiin kysely, jota välitettiin hankkeiden toteuttajien hankkeisiin osallistuneille yrityksille. Kyselyyn saatiin kuitenkin vain neljä vastausta, minkä vuoksi vastauksien jakaumia ei esitetä tarkemmin, mutta vastaukset on huomioitu aineiston analyysissä. Yritysrühmähankkeisiin ja yritystukiin liittyen toteutettiin myös yrittäjäjärjestön edustajan ja yritysrühmähanketoteuttajan haastattelut.

Yritystukien osalta haasteena on tukimahdollisuuksista tiedon saaminen yrityksille, mikä ilmeni myös yritystukea saaneiden yritysten kyselyn viestintää koskeneissa kysymyksissä. Pelko tai ennakkoluulot hankkeen toteuttamisen mukanaan tuomasta byrokratiasta on myös tekijä, joka saattaa johtaa sinänsä toimivien tukimuotojen hyödyntämishalukkuuteen. Yrittäjien tilaisuuksiin ja pariin jalkautuminen ja yritykset tavoittava viestintä ovat tärkeässä roolissa, kun edistetään tietoisuutta yritysten kehittämismahdollisuuksista. Onnistuneista hankkeista olisi myös tärkeää jakaa tietoa yritykset saavuttavissa kanavissa.

Hankehallintojen näkökulmasta yritysryhmähankkeiden kokoaminen nähdään työläänä. Myös kansallisella tasolla on tunnustettu, että hankkeiden koordinaatio ja hanketoimijoiden kehittämispyrkimysten eriytyminen aiheuttavat haasteita hankkeiden hallinnolle. Toisaalta yritysryhmähanke tuo lisäarvoa hankkeeseen osallistuville yrityksille: kokemusten vaihto ja uusien näkökulmien kuuleminen vievät yritysten omaa kehittämistä eteenpäin.¹²

Yritysryhmähankkeiden osalta viestinnän merkitys on niin ikään tärkeä, jotta tieto kehittämismahdollisuuksista saavuttaa kehittämisohjelmat yritykset. Viestinnän ohella yritysryhmähankkeiden sopivien toteuttajatahojen löytyminen ja hankkeen teeman aito yrityslähtöisyys ovat oleellisia onnistuneen hankkeen edellytyksiä. Maakunnan tasolla kehittäjätahojen ja rahoittajien välinen kommunikointi on tärkeässä roolissa potentiaalisten yritysten yhteen saattamisessa, vaikkakin tukimahdollisuuksista tietoiset yritykset löytävät toisensa usein myös itsenäisesti. Ryhmän hallintoajan roolina korostuu edellytyksien luominen toimivalle yhteistyölle. Yritysryhmähankkeiden kantava voima on erityisesti yritysten välisessä yhteistyössä ja voimien yhdistämisessä kaikille yhteisten tavoitteiden edistämiseksi esimerkiksi markkinoinnissa, palveluiden tarjonnassa, viestinnässä ja resurssien tehokkaammassa käyttämisessä.

5.3 Tukihallinto ja viestintä

5.3.1 Hallinto

Hanke- ja yritystuen saajilta kysyttiin ohjelman hallinnosta (ks. liitteissä oleva Kuva 29). Hanketuen saajista 86 % ja yritystuensaajista 77 % oli vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että tuen hakemisesta oli helppo löytää tietoa. Suurin osa koki saavansa riittävästi tietoa tuen hakuun Kainuun ELY-keskuksen nettisivuilta. Tukihakemuksen teon nähtiin olevan helppoa tai suhteellisen helppoa. Sekä hanke- että yritystuen saajat arvioivat, että tukipäätös tehtiin nopeasti. Maksatushakemuksen helppous sen sijaan jakoi mielipiteitä. Kummassakin vastaajaryhmässä yli kaksi kolmannesta näki, että maksatushakemuksen teko on helppoa, mutta yritystuen saajien kyselyssä lähes viidennes koki, että maksatushakemuksen teko ei ollut helppoa. Myös maksatushakemuksen tekoon kuluvan ajan suhteen vastaukset jakautuivat samalla lailla. Suurin osa koki, ettei maksatushakemuksen tekoon kulu liikaa aikaa. Yrityskyselyn vastaajista lähes kolmannes koki, että hakemukseen kului liikaa aikaa. Maksatusten ja raportoinnin nähtiin kuitenkin sujuvan hyvin. Avoimissa vastauksissa tukihallinnon kehittämisehdotuksina mainittiin hankehallintoa helpottava asiakirjojen ja sopimustekstien tarkistuslistan laatiminen.

¹² Hirvonen, Timo et al. (2019). Maaseutuohjelma 2014-2020 - arviointi innovointi-, koulutus- ja yhteistyövaikutuksista. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2019:20

5.3.2 Viestintä

Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman 2014-2020 hanke- ja kehittämistoimintaa on tehty näkyväksi ja saavutettavaksi viestinnän ja tiedotuksen avulla. Vuosien 2015-2016 aikana Kainuun ELY-keskus järjesti useita maakunnallisia ja paikkakuntaakohtaisia tilaisuuksia. Hakujen avautumisesta ilmoitettiin myös kattavasti Kainuussa ilmestyvien sanomalehtien kautta, joten kauden aloitusinformaatio maaseutuohjelmasta oli itsearvioinnin mukaan kattavaa ja riittävää. ELY-keskuksen vuosiraporteissa kuvataan, että maaseutuohjelmaan ja alueelliseen suunnitelmaan liittyvää aktiivista viestintää (mm. sähköpostitse, tiedotteet, yhteiset materiaalit) on tehty viikoittain.

Haastatteluissa kuvailtiin, kuinka Kainuun ELY-keskus on ollut ainoita alueita, jolla ei ole tällä ohjelmakaudella ollut omaa maakunnallista viestintähanketta. Tämä jakoi haastateltavien mielipiteitä. Osan mielestä uudelle ohjelmakaudelle tarvittaisiin viestintähanketta parantamaan viestinnän koordinaatiota. Yhteisen viestintähenkilön puuttuminen on vaikeuttanut arkista viestintää. Osa taas näki, että maakunnalliselle viestintähankkeelle ei ole tarvetta, sillä siitä on jo aiempia kokemuksia. Lisäksi nähdään, että etenkin hanketukien puolella hakijoita on tarpeeksi, jolloin niitä ei tarvitse aktivoida. Yritystukien hakemista on aktivoitu yrityskohtaisilla yhteydenotoilla, minkä lisäksi yritystuista on viestitty ja markkinoitu tilaisuuksissa ja tapahtumissa.

Maaseutuohjelman näkyvyyttä on parannettu myös Vekkari-lehdellä, joka on jaettu peittojakeluna kaikkiin talouksiin. Toisaalta Vekkari-lehden aitoa vaikuttavuutta on myös kritisoitu.

Sidosryhmien ja viranomaisten välisen tiedonkulun arvioitiin parantuneen. Viestintäyhteistyötä on tehty myös toisten ELY-keskusten kanssa lähinnä hyödyntämällä ja välittämällä toisten tuottamia aineistoja. Viestintäverkoston työ koetaan tärkeäksi alueen kannalta esimerkiksi laadukkaiden esitteiden, infograafien ja materiaalien tuottajana. ELY-keskuksen viranhaltijoiden mukaan viestintä koettiin aktiiviseksi ja toimivaksi erityisesti yritystuki- ja etenkin rakennetukipuolella.

Kyselyillä kerättiin kainuulaisten hanke- ja yritystuen saajien näkemyksiä ja kokemuksia ohjelmakauden aikaisesta viestinnästä (ks. Kuva 16 ja Kuva 28). Kainuun ELY-keskuksen nettisivut nähdään pääasiassa informatiivisina. Osa tuensaajista piti suoria yhteydenottoja ELY-keskuksen asiantuntijoihin nettisivuja toimivampana keinona saada tietoa. Tulevalla kaudella tulee panostaa ELY-keskuksen nettisivujen selkeyteen sekä ohjelmiin ja hankkeisiin liittyvien teemojen esittelyyn. Kokonaisuudessaan hankeviestinnän, viranomaisviestinnän ja Kainuun ELY-keskuksen koordinoiman viestinnän teknisen tuen on nähnyt kehittyvän positiivisesti ja ottavan käyttöön myös uusia viestinnän kanavia. Tiedon saavutettavuuteen on oltu yleisesti tyytyväisiä, ja rahoitetut hankkeet ovat toteuttaneet suunnitellusti viestintä- ja tiedotustoimintaa. Haastatteluissa korostettiin, että tulevaisuudessa maaseudun kehittämisestä, hankkeista ja yritystuista tulisi viestiä nykyistä enemmän kuntapäätäjille, esimerkiksi valtuustoinfojen ja kunnille kohdistetun viestinnän kautta. Myös niin sanotun puskaradion eli epävirallisten verkostojen aktivoiminen nähtiin tärkeänä viestinviejänä. Viestinnän ohella hanketoimijoilta tulisi edellyttää nykyistä parempaa tietoa hankkeiden vaikuttavuudesta ja tuloksista.

5.4 Eväitä tulevalle ohjelmakaudelle: sisällöt, menetelmät ja toimintatavat

Tulevan ohjelmakauden valmistelu on edennyt Kainuussa suhteellisen normaalisti ennen koronaepidemian puhkeamista keväällä 2020. Näkymät talouden kehittymiseen, aluekehittämiseen ja maaseudun kehittämiseen ovat epävarmat tätä raporttia kirjoitettaessa syksyllä 2020.

Ohjelmakauden 2021-2027 kehittämissuunnitelman lähtökohdat ovat hyvin pitkälti samat kuin kuluvalle kaudella: osaamisen kehittäminen, yrittäjyyden edistäminen, maatalouden kannattavuuden parantaminen, työvoiman ja palvelujen saatavuuden parantaminen sekä tietoverkkojen ja digitalisaation edistäminen. Yrittäjyyden edistämässä korostuvat erityisesti uusien yrittäjien alalle saaminen sekä osaamisen kehittäminen. Digitaalisuuden maaseudun mahdollisuuksina nähdään esimerkiksi monipaikkaisuus ja monipuoliset sekä esteettömät tavat tehdä työtä.

Haastatteluissa nähtiin, että suunnitelmassa tulee korostaa maa- ja metsätalouden roolia Kainuun elinvoiman säilyttäjänä. Yritysten elinvoimalla nähtiin olevan vaikutusta asukkaiden elinvoimaan ja palveluiden saavutettavuuteen. Edelleen tulee panostaa maatalouden kannattavuuteen, toimivuuteen ja erityisesti jatkuvuuteen. Maaseutuelinkeinojen rakenteita tulee tarkastella vastuullisesta ja riskienhallinnan näkökulmasta. Kainuussa eri ohjelmat ja strategiat ovat samansuuntaisia: niissä on samoja sisältöjä. Aluekehittämisessä korostuvat tulevalle kaudella ilmasto- ja energiateemat, puurakentaminen, biotalous, luontomatkailu ja kaivosteollisuus. Palveluiden kehittämisessä Kainuussa korostuvat palvelujen saatavuus ja saavutettavuus, väestön ikääntymiseen liittyvät kysymykset sekä muun muassa digitaalisuuden tuomat mahdollisuudet.

Tulevalle kaudella on tärkeää panostaa CAP-strategiassakin painottuviin kestävyys, ympäristön ja ilmaston teemoihin, kuten kestäväan kehitykseen, luomuun sekä ympäristön ja luonnon kuntoon. Kainuussa nähdään olevan erinomaiset mahdollisuudet ihmisten luontokiinnostuksen herättämiseen ja luontomatkailuun. Lisäksi Kainuussa korostuu esimerkiksi turvepeltojen tulevaisuus.

Laatimalla joustava suunnitelma voidaan tarvittaessa reagoida eläviin ja vaihteleviin tarpeisiin. Mahdollistavuus ja muutoksen harjalla kulkeminen ovat olennaisia tekijöitä. Läpileikkaavat teemat tulisi valita siten, että ne tukevat varsinaisten painopisteiden kehittämistä. Esimerkiksi kansainvälistyminen ja digitaalisuus mainittiin mahdollisina läpileikkaavina teemoina tulevalle kaudelle. Koko Kainuun kehittämisen kannalta keskeistä on luoda sellaisia kehittämistoimenpiteitä, jotka tukevat koko maakunnan eri toimialojen kehittämistä. Lisäksi tulee panostaa uusien avauksien tekemiseen ja löytämiseen.

Maaseudulla nähdään olevan monesta näkökulmasta poikkeuksellinen merkitys Kainuussa. Sen kehittämiseksi vaaditaan vahva ja itseensä uskova kehittämissuunnitelma. Kehittämissuunnitelman laadintavaihe on kriittinen: suunnitelma linjaa ja kohdentaa toimintaa useille vuosille. Painopisteiden valintaan kannattaa kiinnittää huomioita: erityisesti eri alojen vuorovaikutussuhteiden tunnistaminen on tärkeää suunnitelmaa laadittaessa.

Tulevaa kautta varten kehittämishankkeista tulee poimia onnistumiset ja toimivat välineet, jotta seuraavalla ohjelmakaudella voidaan saada aikaan tuloksia.

Teemastrategiatyypistä kehittämistä pidetään kannatettavana, joskin prosessissa on hiottavaa. Teemastrategioiden toteuttamisessa onnistuneena pidetään sitä, että koordinaatio- tai sateenvarjohanke ohjaa toimijoita strategisesti valittuihin suuntiin. Tarvittaessa valintoja voidaan vahvistaa järjestämällä kohdistettuja hakuja tai aktivointihankkeita. Teemastrategioiden laadinnassa kriittistä on toimijoiden sitoutuminen. Kuluvalle kaudella toteutettu maatalouden teemastrategia on hyvä esimerkki toimivasta teemastrategiasta, johon alueen toimijat ovat olleet valmiita panostamaan.

Tulevalle kaudella teemapohjaisen kehittämisen teemojen on oltava ajan hermolla ja suuntauduttava Kainuun maaseudun kannalta keskeisimpiin tarpeisiin ja tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Arvioinnin yritys- ja hankekyselyissä sekä haastatteluissa mahdollisiksi hankeaihoiksi ehdotettiin digitaalisuutta, kestävyttä, huoltovarmuutta, biotalouden mahdollisuuksia, etätyötä ja monipaikkaisuutta.

Yhteistyökumppanina Kainuun ELY-keskusta pidetään helposti lähestyttävänä toimijana, joka kuuntelee herkillä korvalla ja on läsnä kentän suuntaan. Kainuun ELY-keskuksen hankevaiheen neuvonnan ja opastuksen joustavuus on tärkeää säilyttää myös tulevilla ohjelmakaudella. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että Kainuussa on tulevaisuudessakin erilaisia rahoituksen asiantuntijoita.

Kainuun maaseuturyhmän toimintaa toivotaan jatkettavan tulevilla kaudella. Tulevilla kaudella maaseuturyhmän toimintaan toivotaan strategisuutta ja systemaattisuutta, erityisesti maaseutuohjelman toteutumisen tarkasteluun. Toteutumisen seurannan lisäksi maaseuturyhmässä on tärkeää keskustella kehittämisen kohteista ja tarvittavista aktivointitoimista tai hankkeista.

Tulevilla ohjelmakaudella on tärkeää yhteistyön vahvistaminen, rahoituksen läpinäkyvä koordinointi ja teemapohjainen työskentely, jotta tuloksekkuutta ja vaikuttavuutta voidaan viedään yhdessä eteenpäin Kainuussa. Maaseutus suunnitelman ja muiden alueen kehittämisen kannalta keskeisten suunnitelmien tulee tehdä strategisia valintoja, jotta koko maakunta kehittyisi aidosti.

Yritysrhythankkeiden nähtiin olevan hyvä tapa kehittää yritysten verkostoitumista ja liiketoimintaosaamista sekä kansainvälistymistä. Niiden resurssit tulee varmistaa ja markkinoinnissa panostaa hyvien käytäntöjen esiin nostamiseen esimerkiksi yrittäjien omilla kasvoilla.

Toimintatavallisesti tulisi panostaa myös pysyvien rakenteiden luomiseen, jotka eivät pääty hankkeiden päättymiseen tai asiantuntijoiden lähtemiseen. Tukivälineitä tulisi hioa, jotta saataisiin tehtyä konkreettisempia ja vaikuttavampia asioita. Hakumenettelyjen ja -sovellusten toivottiin kehittyvän toimivammaksi ja yksinkertaisemmaksi.

5.5 Vastaukset arviointikysymyksiin

YLEISARVIO MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN TOTEUTUMISESTA KAINUUN ALUEELLA

Kuinka kehittämissuunnitelma vastaa maaseutuohjelman 2014-2020 kolmeen strategiseen painopisteeseen?

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmalle on asetettu kolme strategista painopistettä vuosille 2014-2020: 1) edistetään biotaloutta ja sen osana maataloutta harjoitetaan taloudellisesti, sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä ja eettisesti hyväksyttävällä tavalla, 2) monipuolistetaan maaseudun elinkeinoja ja parannetaan työllisyyttä kehittämällä yritysten kilpailukykyä, uutta yrittäjyyttä ja yritysten verkostoitumista ja 3) lisätään maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua. Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman mukaisesti Kainuun ELY-keskus on rahoittanut erilaisia hankkeita, mm. maatalouden investointihankkeita, maaseudun kehittämishankkeita ja yleishyödyllisiä kehittämishankkeita. Kehittämissuunnitelmasta rahoitetuilla yritystuilla on vahvistettu maaseudun elinkeinoja ja maataloutta. Kehittämishankkeet ovat työllistäneet ja vahvistaneet maaseudun elinvoimaa mm. lisäämällä toimijoiden osaamista ja vahvistamalla yritysten ja muiden toimijoiden välisiä verkostoja. Kehittämistoimenpiteillä on myös synnytetty uusia yrityksiä. Lisäksi maaseudun elinvoimaa ja elämänlaatua on parannettu yleishyödyllisten kehittämishankkeiden avulla.

Miten kehittämistoimia on kohdentunut erilaisille maaseutualueille?

Kainuun maaseutualueiden kehitystä haastavat väestökehityksen polarisoituminen ja maaseutualueiden haasteellinen elinkeinorakenne. Maaseudun kehittämissuunnitelmassa on painotettu harvaan asutun maaseudun ja ydimaaseudun alueita, mm. kohdentamalla sinne rahoitusta sekä aktivoimalla hankkeita. Yli

puolet (56 %) yritystukien rahoituksesta on suuntautunut harvaan asutulle maaseudulle ja ydinmaaseudun maaseudun paikalliskeskukseen, jonne on kohdistunut 56 % rahoituksesta. Lisäksi harvaan asutun maaseudun paikalliskeskukseen ja ydinmaaseudulle on suuntautunut 12 % rahoituksesta. Noin neljännes rahoituksesta on puolestaan suuntautunut ulommalla kaupunkialueella sijaitseville yrityksille. Kaupunkien kehysalueen, kaupungin läheisen maaseudun ja sisemmän kaupunkialueen yhteenlaskettu osuus rahoituksesta on 8 %. Hanketukien kohdentumisesta eri maaseutualueille ei ole käytettävissä tilastotietoa.

Miten toimenpiteet ovat edistäneet elinkeinotoiminnan kehittymistä?

Elinkeinotoiminnan haasteena on maakunnan kotimarkkinoiden ja yrityskannan pienuus sekä yleinen väestönkehitys. Hanke- ja yritystuista 20 suurimmalle toimialalle kohdentuu 87 % maksetusta julkisesta tuesta. Hanketukien osalta toimialakohdentumisessa näkyy julkisten hanketoteuttajien vahva rooli. Kuluvalla ohjelmakaudella luonnontuoteala on kasvanut. Yritystukien osalta marjanjalostukseen ja siihen liittyvät toimialat sekä moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus ovat merkittäviä tuettuja toimialoja. Näiden toimialojen yritystuet ovat tyypillisesti kohdentuneet muutamille yrityksille. Matkailuun liittyvät toimialat näyttäytyvät toimialatarkastelussa useampana pienempänä toimialana, jotka kuitenkin summattuna nostavat alan huomattavaksi tukea saaneeksi toimialaksi. Matkailualalla on onnistuttu luomaan myös yritysryhmähankkeita. Metsätalouteen liittyen puunkorjuu ja metsätaloutta palveleva toiminta muodostavat niin ikään huomattavan tukea saaneen kokonaisuuden. 20 suurimman toimialan ulkopuolella rahoitusta on kohdentunut monipuolisesti laajalle joukolle eri toimialoilla toimivia yrityksiä, mutta tukien kokoluokka on huomattavasti pienempi.

ALUEEN ERITYISPIIRTEET, TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN JA HYÖTY KEHITTÄMISTOIMINNASTA

Miten alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma ja rahoitetut toimet ovat vastanneet alueellisiin erityispiirteisiin?

Kainuun alueellisia erityispiirteitä ovat mm. maakunnan harva asutus, suuri pinta-ala, maaseutualueiden laajuus, metsä- ja maatalouden merkitys, maakunnan heikentynyt liikenteellinen saavutettavuus, nuorten ikäluokkien poismuutto ja väestön ikääntyminen. Suunnitelma on pystynyt kohtalaisesti vastaamaan alueellisiin erityispiirteisiin (mm. harva asutus, pinta-alaltaan laaja maakunta) esimerkiksi kohdentamalla yritystukia harvaan asutuille seuduille ja rahoittamalla yleishyödyllisiä laajakaista- ja reitistöhankeita. Rakennemuutoksesta johtuen tilamäärä on vähentynyt, mutta jäljelle jäävät tilat ovat kehittäneet toimintaansa. Esimerkiksi vaikka Kainuun maitotilojen määrä on laskenut, maidon tuotantomäärät ovat kasvaneet. Suunnitelma on vastannut maitotilojen kehittämistarpeisiin myöntämällä mm. investointitukea toimintaansa kehittäville maitotiloille.

Miten alueen elinkeinollinen kehittäminen on toteutunut suhteessa Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman painopisteisiin ja alueelliseen suunnitelmaan perustuen?

Tavoitteena oleva rahoituksen jakaantuminen suhteessa 50 % / 50 % yritys- ja hanketukien välillä luo rahoituksellisia edellytyksiä elinkeinotoiminnan kehittämiseksi. Yritystukien osuus myönnetystä rahoituksesta on n. 61 %. Alueellisen suunnitelman läpileikkaavana teemana oleva yrittäjyys ei ole noussut vahvasti esille muissa kuin yritystuella tuetuissa hankkeissa. Teemojen näkökulmasta elinkeinollisen kehittämisen resursseja on vahvimmin suunnattu maatalouden, metsä- ja puutalouden sekä luontomatkailun teemoihin.

Miten eri kohderyhmät ovat hyötäneet kehittämistoimista?

Kehittämishankkeet ovat lisänneet kohderyhmien, erityisesti yritysten kiinnostusta tuleviin kehittämistoimiin. Kehittämishankkeiden suunnitteluun ja toimintaan on otettu mukaan maaseudun asukkaita ja muita toimijoita, mikä on parantanut hankkeiden tarpeisiin vastaamista. Maaseuturahastosta rahoitetuilla kehittämishankkeilla on lisätty ja levitetty tietoa sekä yrittäjille että asukkaille, parannettu maaseudun infrastruktuuria sekä verkotettu toimijoita. Yleishyödylliset investoinnit (esim. reitistöjen kehittäminen) ovat hyödyttäneet sekä paikallisia ihmisiä että matkailijoita. Yleishyödyllisillä investoinneilla on vipuvaikutusta matkailukohteiden ja asuinalueiden viihtyisyyteen ja yritysten elinvoimaan.

TEEMASTRATEGIAT JA HANKETUET

Miten erilliseen teemastrategiaan pohjautuvat alkutuotannon kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet maatalouden kannattavuuteen ja kilpailukykyyn?

Maa- ja elintarviketalouden koordinaatiohanke ei ole onnistunut tavoitteessaan parantaa maatalouden kannattavuutta. Osittain epäonnistumista selittävät toimenpiteiden rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa päätavoitteeseen. Joissakin hankkeissa kehitettiin maatalousyritysten kilpailukykyä parantamalla toimintatapoja eli esimerkiksi säästämällä kuluissa. Jossakin määrin maatalousyritysten kilpailukyky parani hankkeisiin osallistuneilla yksittäisillä tiloilla, mutta ei maakunnan tasolla.

Miten kehittämishankkeiden keskinäinen yhteistyö toimii hankkeiden suunnitteluvaiheessa ja toteutuksessa? Mitä lisäarvoa se tuottaa?

Maa- ja elintarviketalouden koordinaatiohankkeessa on järjestetty koulutuksia ja yhteistyöhankkeita sekä kerätty toimijoiden tarpeita uusien kehittämistoimenpiteiden pohjaksi. Järjestetyt tilaisuudet ovat tarjonneet mahdollisuuden verkostoitua, saada tietoa ja mm. selkiyttää työnjakoa eri tahojen välillä. Myös Metsäbio-koordinaatiohankkeen sisäinen koordinaatio ja säännölliset hanketapaamiset ovat edistäneet toimijoiden välistä yhteistyötä. Yhteistyö ja verkostot ovat jääneet elämään hankkeen jälkeen.

Koordinaatiohankkeen sateenvarjon alla toimiminen on lisännyt toimijoiden välistä yhteistyötä ja näkyvyyttä, parantanut tiedonkulkua ja tietoisuutta muusta kehittämisestä, vähentänyt päällekkäistä toimintaa ja vahvistanut kainuulaisia maaseudun kehittäjäverkostoja. Teemastrategia on tuonut hanketoimijoille lisäarvoa parantamalla kehittämisen strategisuutta.

Miten muiden teemastrategioiden toteutuksessa on onnistuttu?

Teemaohjelmajoinen kehittäminen kokonaisuudessaan ei ole edennyt suunnitelmien mukaisesti kaudella 2014-2020, sillä teemoista on toteutunut vain kaksi. Maa- ja elintarviketalouden teemastrategian onnistumista ja hankekokoelman toteutumista suunnitelman mukaisesti voi selittää suunnittelun aloittaminen ennen ohjelmakauden alkua ja toimijajoukon vahva TKI-osaaminen. Voidaan kuitenkin myös kysyä, olisiko vahvaan kehittämisperinteeseen pohjautuva hankekokonaisuus kehittynyt ilman Kainuun maaseutus suunnitelman erillistä teemaa, esimerkiksi osana organisaatioiden omia TKI-toimintoja. Metsäbio-teemastrategia on onnistunut alan asiantuntijoiden kokoonkutsumisessa, osahankkeiden toteuttamisessa sekä yhteistyön jatkumisessa koordinaatiohankkeen päättymisen jälkeenkin. Ilman koordinaatiohankkeen tarjoamia resursseja ja asiantuntemusta aihealuetta olisi ollut vaikea kehittää organisaatioiden omana toimintana. Luontomatkailuteemaa on kehitetty erillisten hankkeiden kautta ja

hankenipuissa. Hankenippumainen kehittäminen on osittain parantanut teeman hankkeiden linjakkuutta, mutta luontomatkailua ei ole täysissä määrin voitu kehittää strategisesti.

Miten hanketuilla on edistetty maaseudun elinkeinojen kehittymistä?

Hanketukea on myönnetty hiukan yli 9,5 miljoonaa euroa, eniten maaseudun palvelujen ja kylien kehittämiseen ja yhteistyöhankkeisiin. Useassa hankkeessa on välitetty tietoa toimijoilta toisille. Lisäksi Kainuussa on toteutettu EIP-hankkeita, eli maaseudun innovaatioryhmähankkeita, joissa on ollut mukana yrittäjiä ja tutkijoita. Hankerahoituksella on kehitetty uusia liiketoimintamalleja ja ansaintalogiikkoja, tuotanto- ja jakeluketjuja sekä yritysryhmiä. Lisäksi yrityksiä on autettu esimerkiksi rahoitusmahdollisuuksien löytämisessä ja rahoitushakemusten laatimisessa. Maaseutuohjelman hanketuilla on oma paikkansa: tuella rahoitetaan sellaisia toimia, joita ei rahoiteta muista lähteistä. Suuri osa hankevetäjistä näkee, että kehittämistoimia ei olisi toteutettu lainkaan ilman saatua rahoitusta. Rahoitetuilla hankkeilla on parannettu osaamista ja otettu käyttöön uusia toimintatapoja sekä jossain määrin edistetty uusien tuotteiden ja palvelujen kehittämistä. Lisäksi hankkeissa on tehty yhteistyötä ja verkostoiduttu.

YLEISHYÖDYLLISEN KEHITTÄMISEN VAIKUTTAVUUS MAASEUDUN TOIMINTAMAHDOLLISUUKSIEN KEHITTÄMISEEN

Miten yleishyödylliset investoinnit (laajakaista-, reitistö- ja vesihuoltohankkeet) ovat edistäneet maaseudun yhteisöllisyyttä ja parantaneet palveluita?

Yleishyödylliset investoinnit, mm. reitistöhankkeet ovat synnyttäneet liikuntamahdollisuuksia sekä paikallisille että matkailijoille. Tulevaisuudessa tulee huomioda myös reitistöjen peruskorjaustarpeet ja esteettömyys. Reitistöjä on myös syytä täydentää digitaalisilla palveluilla. Erityisesti laajakaistainvestointeja pidetään vipuvaikutukseltaan vaikuttavina. Investoinnit luovat pohjaa maaseudun palveluiden kehittämiseksi. Laajakaistahankkeet ovat mahdollistaneet monipaikkaisen etätyön, maaseudun asukkaiden paremmat verkko- ja liikenneyhteydet ja yrittäjyyden myös harvaan asutulla maaseudulla.

Yleishyödyllisten investointien rahoittamisen yhteensovittaminen on parantanut ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien yhteistyötä. Ylipääntään toimijoiden välinen yhteistyö on toiminut hyvin.

Vastaavanko toimenpiteet alueiden erityispiirteisiin?

Pinta-alaltaan suuri ja väestöltään harvan asutuksen maakunta on saanut lisäarvoa vesihuolto- ja valokuituhankkeiden elinvoimaa ja infrastruktuuria kehittävien vaikutusten kautta. Lisäksi Kainuun kasvava kotimaan matkailu, liikunta- ja elämysmatkailu ja kansainvälisen matkailu on vahvistunut, kun yleishyödyllisillä investoinneilla ja hankkeilla on tuettu vahvasti reitistöjä, luontokohteita ja virkistysmatkailun olosuhteita Kainuussa.

Miten yleishyödylliset investoinnit ovat vaikuttaneet maaseutuun asuinympäristönä ja ovatko ne tuoneet sosiaalista pääomaa? Mikä on niiden vaikuttavuus?

Maaseudun kehittämisrahoituksella tuetut vesihuolto- ja laajakaistainvestoinnit ovat tuottaneet pitkävaikutteisia pysyväisluonteisia vaikutuksia Kainuun maaseutualueille. Kaiken kaikkiaan yleishyödylliset investoinnit ovat kestäviä ja positiivisia hankkeita, jotka lisäävät viihtyvyyttä, elämänlaatua ja hyvinvointia. Näin niiden voidaan arvioida lisänneen Kainuussa sosiaalista pääomaa.

ALUEIDEN VÄLISTEN HANKKEIDEN ONNISTUMINEN JA TARPEELLISUUS

Mitä lisäarvoa alueiden välisistä hankkeista on saatu kehittämistoimintaan?

Alueiden välisten hankkeiden lisäarvo syntyy skaalasta: alueiden väliset hankkeet suurempia kuin alueelliset hankkeet, ja niissä on tarpeeksi suuri määrä relevantteja osallistujia. Skaalaetuja syntyy myös materiaalien laadinnassa ja hallintokustannusten kohdistumisessa. Lisäksi lisäarvoa on saatu valtakunnallisen huippuosaamisen saamisesta Kainuuseen, uusien ideoiden ja esimerkkien sekä verkostojen kehittymisestä. Alueiden väliset hankkeet ovat laajentaneet alueellisten yritysten ja muiden toimijoiden verkostoja kansallisiksi, osassa hankkeissa myös kansainvälisiksi. Hankkeiden alueellisten hyötyjen puntarointi ja lisäarvoa alueellisen maaseudun kehittämisen painopisteisiin on sen sijaan ollut haastavaa.

Miten alueiden väliset hankkeet ovat onnistuneet kohderyhmien tavoittamisessa ja toimenpiteiden kohdentamisessa?

Kohderyhmien tavoittamisessa on onnistuttu pääosin hyvin. Haasteita on ollut kohderyhmien tavoittamisessa ja sitouttamisessa. Monikanavainen ja vuorovaikutteinen viestintä sekä hyvin verkottuneet hankevetäjät edistävät kohderyhmien sitouttamista. Toimenpiteiden (esim. konsultoinnit, lähikoulutukset, vierailut, sähköiset materiaalit) kohdentuminen eri kohderyhmille on onnistunut hyvin.

YRITYSTUKIEN VAIKUTTAUVUUS MAASEUDUN YRITYKSIIN

Miten maaseutuohjelmien toimenpiteet ovat vaikuttaneet alueen yrityksiin?

40 %:a kehittämistoimenpiteistä ei olisi toteutettu lainkaan ilman saatua rahoitusta. Ilman rahoitustakin toteuttavaksi suunnitellut kehittämistoimet olisi toteutettu pääosin suppeammin, pidemmällä aikavälillä tai vaatimattomammin tavoittein ilman rahoitusta. Hankkeilla on aikaansaatu melko monipuolisesti erilaisia vaikutuksia. Erityisesti hankkeet ovat vaikuttaneet uusien tuotteiden tai palveluiden kehittymiseen, liiketoimintaosaamisen parantumiseen, investointien lisääntymiseen ja liiketoimintamallien kehittämiseen. Hankkeissa on myös tehty innovatiivisia kokeiluja, vaikka ne eivät ole olleet ensisijaisesti tavoiteltuja toimia. Uusia työpaikkoja on syntynyt kyselyn tulosten perusteella vähintäänkin joka toisen toteutetun hankkeen vaikutuksena.

Kyselyyn vastanneiden yritysten osalta tuella on ollut myös vaikutusta yrityksissä tapahtuneeseen henkilöstömäärän kasvuun ja liikevaihdon kehitykseen. Kyselyn tulosten perusteella hankkeiden seurauksena yrityksissä on tunnistettu myös pidempikestoisia vaikutuksia. Yritykset ovat tuen myötä mm. päässeet kasvu-uralle ja tehneet lisäinvestointeja. Toimenpiteessä M16 *Yhteistyö* aikaansaadut uudet tuotteet, palvelut ja menetelmät ovat myös huomattavia hankkeiden tuloksia, joilla tulee olemaan vaikutuksia niitä kehittäneisiin yrityksiin pidemmällä aikavälillä.

Millainen työllisyysvaikutus toimenpiteillä on ollut?

Hyrrän indikaattoritietojen perusteella hankkeen aikana työllistyneiden lukumäärä on 87 ja hankkeiden asettamista tavoitteista on saavutettu kokonaisuudessaan 84 %. Uusia työpaikkoja hankkeiden vaikutuksesta on syntynyt 26 kappaletta, vaikka hankkeissa ei oltu asetettu lainkaan tavoitteita indikaattorin suhteen. Lisäksi uusia yrityksiä on syntynyt yli hankkeissa asetettujen tavoitteiden, kaikkiaan 47 kappaletta. Hankkeiden työllisyysvaikutuksia indikaattoritoteumien valossa tulkitessa on huomioitava indikaattoreiden raportoinnin keskeneräisyys ja työllisyysvaikutusten syntyminen monilta osin tyypillisesti pidemmällä aikavälillä, etenkin vasta hiljattain syntyneiden yritysten osalta.

Alatoimenpiteissä 6.2 ja 6.4 luotujen pysyvien työpaikkojen osalta toteuma on noin puolivälissä tavoitetasoa. Hyväksytyjen hankkeiden saavuttaessa tavoitteensa Kainuulle asetetut tavoitteet tulisi saavuttamaan. Kolmannes alatoimenpiteiden 6.3 ja 6.4 pysyvistä työpaikoista on Leader-hankkeissa aikaansaatuja ja neljänneksen tavoitelluista työpaikoista odotetaan syntyvän Leader-hankkeissa. Arvioinnin kyselyn tulosten perusteella uusia työpaikkoja on syntynyt vähintäänkin joka toisen kyselyyn vastanneen hankkeen vaikutuksena. Kyselyyn vastanneissa yrityksissä henkilöstön kasvua on tapahtunut keskimäärin 1,3 henkilöä ja tuen vaikutus tapahtuneeseen kasvuun oli keskimäärin 25 % eli noin 0,3 henkilötyövuotta.

HAVAINNOT JA HUOMIOT TULEVAN OHJELMAKAUDEN 2021-2027 VALMISTELUUN LIITTYEN

Miten Kainuussa on mahdollista aikaansaada nykyistä vaikuttavampaa kehittämistoimintaa?

Suunnitelman intervention logiikkaa, eli tarpeiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden jatkumoa tulee vahvistaa. Lisäksi tulee vahvistaa seuranta- ja arviointijärjestelmää, jossa säännöllisillä tarkastuspisteillä tunnistetaan tarvittavat aktivointitoimet. Laatimalla joustava maaseudun kehittämissuunnitelma voidaan tarvittaessa reagoida eläviin ja vaihteleviin maaseudun kehittämisen tarpeisiin. Läpileikkaavien teemojen tulee tukea varsinaisten painopisteiden edistämistä. Lisäksi hanke- ja yritystukien suuntaamisessa tulee panostaa uusien avauksien tekemiseen ja löytämiseen.

Mihin asioihin tulisi kiinnittää jatkossa enemmän huomiota?

Tulevan kauden sisältöteemat ovat pitkälti tuttuja kuluvalta kaudelta: osaamisen kehittäminen, yrittäjyyden edistäminen, maatalouden kannattavuuden parantaminen, työvoiman ja palvelujen saatavuuden parantaminen sekä tietoverkkojen ja digitalisaation edistäminen. Uutena suunnitelmassa korostuvat CAP:n ympäristö- ja ilmastopainotukset.

Jatkossa tulee vahvistaa yhteyttä muuhun aluekehittämiseen Kainuussa. Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman valmisteluun ja toimeenpanoon tulee ottaa ja houkutella mukaan uusia toimijoita. Avoin keskustelu strategisista painopisteistä on olennaisessa asemassa. Suunnitelman tulee olla kunnianhimoinen ja siinä tulee korostaa uudistumiskykyä ja vaikuttavuutta.

Mitkä ovat niitä hyviä käytäntöjä tai toimintatapoja, joiden säilymisestä tulee jatkossa huolehtia?

Teemapohjaisuus kokoaa kehittämistä. Tulevalla kaudella teemojen valintaan on kiinnitettävä enemmän huomiota ja tehtävä valinta avoimesti keskustellen. Teemojen tulee olla tarpeeseen pohjautuvia ja uusiutumista korostavia.

Kainuulaisten kehittäjien sujuvia yhteistyön tapoja kannattaa vaalia. Maaseuturyhmän toimintaa tulee jatkaa ja kehittää strategisempaan suuntaan (mm. säännölliset kokoukset, ohjelmien ja suunnitelmien toteutumisen systemaattisempi seuranta ja tarvittavat aktivointitoimet).

6 Arvioinnin päätelmät ja suositukset

MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN TAVOITTEIDEN TOTEUTUMINEN

Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteet noudattavat Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman prioriteetteja, joita ovat 1. Tietämyksen siirron ja innovaatioiden edistäminen maa- ja metsätaloudessa sekä maaseudulla, 2. Maatalouden kilpailukyvyyn ja maatilojen elinkelpoisuuden lisääminen, 3. Elintarvike ja non food -ketjun organisoitumisen ja maatalouden riskienhallinnan edistäminen, 4. Maa- ja metsätalouteen liittyvien ekosysteemien ennallistaminen, säilyttäminen ja parantaminen, 5. Voimavarojen tehokkaan käytön sekä vähähiiliseen ja ilmastoa säästävään talouteen siirtymisen edistäminen maatalous-, elintarvike- ja metsäsektoreilla sekä 6. Sosiaalisen osallisuuden, köyhyyden vähentämisen ja taloudellisen kehityksen edistäminen maaseutualueilla.¹³ Vastaavat alueelliset tavoitteet ovat 1. Innovaatorakenteiden kehittämisen edistäminen maaseudun elinvoiman lisäämiseksi Kainuussa, 2. Alueen maatalouden tuotantopotentiaalin säilyttäminen vähintään nykytasolla ohjelmakaudella 2014-2020. 3. Kainuun maa- ja elintarviketalouden tuotteet ovat tunnettuja, turvallisia ja haluttuja. 4. Maatalouden ympäristökuormituksen vähentäminen ja luonnon monimuotoisuuden lisääminen. 5. Kainuun maaseutuelinkeinot ovat tuotannossaan resurssitehokkaita ja ilmastoa säästäviä. Maakunnassa kootaan kriittistä osaamista kansallisen biotalousstrategian toteutukseen osallistumiseen. 6. Kainuulaisen luomu- ja lähiruuan tuotantoa lisätään, paikallista puunjalostusta edistetään, luontomatkailualaa kasvatetaan yrityksiä ja toimintaympäristöä kehittämällä, muita maaseudun palveluja kehitetään ja kaupallistetaan, maaseudun yhteisöjen elinvoimaisuutta ja toiminnallisuutta turvataan sekä kylien ja paikallisyhteisöjen turvallisuutta ylläpidetään. Asumisen edellytysten turvaaminen ja työmahdollisuuksien luominen maaseudulle ovat kehittämistoiminnan keskiössä.

Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma ei ole täysin onnistunut edistämään prioriteetti 1:n¹⁴ mukaista innovaatorakenteiden kehittymistä Kainuussa. Kainuulaisia toimijoita on ollut mukana kahdessa valtakunnallisesti rahoitetussa EIP-ryhmässä, minkä lisäksi alueiden väliset hankkeet ovat tuoneet Kainuuseen tietoa ja osaamista. Lisäksi yritysryhmähankkeilla on pystytty verkottamaan alueen yrityksiä. Innovaatorakenteiden synnyttämisessä ja osaamispääoman juurruttamisessa tarvitaan kuitenkin hankkeita pysyvämpää toimintaa ja organisoitumista.

Prioriteetti 2:n¹⁵ päätavoitteena on ollut ylläpitää päätuotantosuuntien tuotantopotentiaalia ja monipuolistaa tuotantoa (mm. avomaantuotanto, marjat ja luomutuotanto). Alueellisena tavoitteena on ollut pitää tuotanto vähintään nykyisellään. Prioriteetille 2 on kohdistettu vähiten hankkeita (3 kpl), joiden osuus kokonaisrahoituksesta on 22 %. Vuosina 2014-2019 kainuulaisten maatalous- ja puutarhayritysten määrä on laskenut viidenneksellä. Vaikka Kainuun maitotilojen määrä on laskenut huomattavasti, sen maidontuotanto on kasvanut. Avomaantuotantoon suuntautuneiden yritysten määrä on pysynyt lähes ennallaan. Marjojen jalostukseen, säilöntään ja tukkukauppaan on myönnetty lähes 1,2 miljoonaa euroa yritystukea. Luomutuotannon peltoala ja toimijoiden määrä on vähentynyt Kainuussa

¹³ Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020.

¹⁴ Prioriteetti 1 ei ole Hyrrän hankelistauksessa ensisijaisena kohdealana, joten sen edistymistä ei voida arvioida.

¹⁵ Tässä arvioinnissa ei arvioida maatalouden rakennetukia (alatoimenpiteet 4.1 ja 6.1), joiden osuus prioriteeteille 2 ja 5 kohdistuneista hankkeista on suuri.

kuluvalla ohjelmakaudella. Prioriteetteja on onnistuttu edistämään jossakin määrin, mutta tuotannon monipuolistamisessa ja luomutuotannon kasvattamisessa ei ole onnistuttu.

Prioriteetin 3 alueelliseksi päätavoitteeksi on nostettu alueen maa- ja elintarviketalouden imagon kuluttajamyönteinen kehitystyö toimintatapoja ja menetelmiä kehittämällä ja uudistamalla. Prioriteetille 3 on kohdistettu toiseksi eniten hankkeita (23 kpl), mutta niiden osuus rahoituksesta on vain 2 %. Maa- ja elintarviketalouden teeman MaaseutuHarava-koordinaatiohankkeen yhtenä tavoitteena on ollut lisätä maaseudun ja maa- ja elintarviketalouden positiivista imagoa. Hankkeessa on välitetty tietoa ja hyviä esimerkkejä maatalouden yrittäjyydestä muun muassa järjestämällä sukupolvenvaihdokseen liittyviä infoiloja. Eläinten hyvinvoinnin edistämiseen sitoutuneita maatiloja on Kainuussa 143 kappaletta. Energiatohokkuuteen ja paikallisten energialähteiden hyödyntämiseen liittyvää osaamista on kehitetty ohjelmakaudella toteutetulla Metsäbio-koordinaatiohankkeella.

Prioriteetti 4:n alueellisten tavoitteiden (maatalouden ympäristökuormituksen vähentäminen ja luonnon monimuotoisuuden lisääminen) toteutumista ei ole arvioitu tässä toimeksiannossa.

Prioriteetti 5:n toimenpiteissä tavoitellaan maatalouden ympäristökuormituksen vähentämistä kestävän kehityksen tuotantomenetelmiä käyttöönottamalla ja edistämällä luonnon monimuotoisuutta esimerkiksi ympäristö- ja luonnonmukaisia tuotantomenetelmiä edistävillä toimilla. Alueellisella tasolla tavoitteena on ollut Kainuun maaseutuelinkeinojen resurssitehokkuus ja ilmastoystävällisyys. Lisäksi maakunnassa on ollut tavoitteena koota kriittistä osaamista kansallisen biotalousstrategian toteutuksen osallistumiseen. Tätä prioriteettiä edistetään pääosin muilla kuin tässä arvioinnissa tarkastelluilla toimenpiteillä. Kainuussa toteutettu Metsäbio-koordinaatiohanke on koonnut kainuulaista osaamista biotalouden saralla. Hankkeessa on onnistuttu kokoamaan toteuttajaorganisaatioiden paras osaaminen koordinaatiohankkeen käyttöön.

Prioriteetti 6:n alueellisena tavoitteena on ollut lisätä kainuulaista luomu- ja lähiruuan tuotantoa, edistää paikallisen puunjalostusta, kasvattaa luontomatkailualaa yrityksiä ja toimintaympäristöä kehittämällä, kehittää ja kaupallistaa muita maaseudun palveluja, turvata maaseudun yhteisöjen elinvoimaisuutta ja toiminnallisuutta sekä ylläpitää kylien ja paikallisyhteisöjen turvallisuutta. Asumisen edellytysten turvaaminen ja työmahdollisuuksien luominen maaseudulle ovat kehittämistoiminnan keskiössä. Kun rakennetut jätetään tarkastelun ulkopuolelle, nähdään, että prioriteetille 6 on kohdistunut yli 80% kaikista hanke- ja yritystuista ja 75 % myönnetystä rahoituksesta. Kainuulainen luomutuotanto on laskenut kuluvalla ohjelmakaudella. Luontomatkailualaa oli tarkoitus kehittää teemastrategian mukaisesti, mutta teemaohjelmaa ei saatu synnytettyä. Luontomatkailuyrityksille ja alan kehittämiseen on kuitenkin myönnetty tukea Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelmasta. Maaseudun yhteisöjen elinvoimaisuutta ja yhteisöllisyyttä on edistetty tukemalla yleishyödyllisiä investointeja (mm. laajakaista- ja reitistöhankeet). Ikärakenne ja ennen kaikkea työikäisen väestön supistuminen on ollut Kainuussa pitkään haasteena. Kainuun työllisyysaste ja avoimen sektorin työpaikkojen aste on muuta maata matalampi. Vuosina 2014-2017 työpaikkojen määrä on kuitenkin kasvanut hieman erityisesti kaivostoiminnan ja louhinnan sekä informaation ja viestinnän toimialoilla. Kokonaisuudessaan prioriteetti 6:n alueelliset tavoitteet ovat monipuolisia ja niihin on voitu vaikuttaa maaseutusuunnitelmalla vain osittain.

Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelman alueelliset tavoitteet on määritelty laveasti ja yhden tavoitteen alla on voinut olla useita ala- tai rinnakkaistavoitteita. Lisäksi Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelmalla on teemakohtaiset tavoitteet, jotka osittain tukevat tai ovat yhdenmukaisia alueellisten tavoitteiden kanssa. Kun arvioidaan Manner-Suomen maaseudun kehittämissuunnitelman prioriteettien toteutumista Kainuussa, huomataan, että osa alueellisista tavoitteista on toteutunut toisia paremmin. Jokaisesta kokonaisuudesta (prioriteetit 1-6) osa alueellisista rinnakkaistavoitteista on toteutunut ja osan tavoiteindikaattorit kehittyneet negatiiviseen suuntaan. Esimerkiksi prioriteetin 2 osalta on onnistuttu teemaohjelman toteutuksessa, alkutuotannon tuotantopotentiaalin ylläpidossa ja

marja-alan yritysten tukemisessa. Sen sijaan luomutuotanto on laskenut. Prioriteetin 3 mukaisten tavoitteiden saavuttaminen on onnistunut hajanaisesti ja kohdealoilla on rahoitettu pienehköjä hankkeita. Prioriteetin 4 mukaisten tavoitteiden toteutumista ei ole arvioitu tässä arvioinnissa. Prioriteettiä 5 on toteutettu pääosin muilla kuin tämän arvioinnin kohteena olevilla toimenpiteillä. Prioriteetin 6 mukaisiin toimenpiteisiin on kohdennettu yli neljäsosa rahoituksesta ja neljä viidestä hankkeesta. Alueellisten tavoitteiden osalta on onnistuttu kehittämään luontomatkailualaa ja vahvistamaan elinvoimaisuutta ja yhteisöllisyyttä yleishyödyllisillä hankkeilla. Kaiken kaikkiaan koko suunnitelman tavoitteiden toteutumista on edistänyt sekä teemaohjelmien toteuttaminen, hanke- ja yritystuet sekä toimintaympäristön yleinen kehittyminen.

YLEISARVIO MAASEUDUN KEHITTÄMISSUUNNITELMAN TOTEUTUMISESTA KAINUUN ALUEELLA

Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelmalle varatuista varoista 19,6 miljoonaa euroa, eli n. 90 % suunnitelman toteutukseen kaavaillusta 21,6 miljoonan euron rahoituskehyksestä on hyväksytty (v. 2019 loppuun mennessä). Ohjelman toteutukseen myönnetystä siirtymäkaudesta eli toteutuksen lisävuosista johtuen rahoitus tullaan mitä todennäköisimmin käyttämään.

Myönnettyjen yritys- ja hanketukien keskinäisen suhteen on suunniteltu olevan 50 % / 50 %. Tällä hetkellä yritystuen osuus on lukumääräisesti n. 61 % ja euromääräisesti n. 38 %, joten tavoitteeseen päästäneen. Tukea on myönnetty eniten toimenpiteille 6.4, 4.2 ja 7.5. Maaseudun kehittämisen yritys- ja hanketuet kohdentuvat vahvasti tietyille toimijoille. Hanketuet ovat kohdentuneet julkisille toteuttajille, yritystuet taas erityisesti suurimmilla toimialoilla muutamille yrityksille.

Kainuussa on maaseuturahaston ohella käytettävissä merkittävä määrä rakennerahastovaroja. Työnjako eri rahastojen välillä on selkeä: maaseuturahastosta rahoitetaan investointeja sekä ensiasteen jalostukseen liittyviä hankkeita, joiden budjetti on alle 2 miljoonaa euroa. EAKR:stä taas rahoitetaan keskisuuria ja kansainvälistymiseen tähtääviä yrityksiä.

Indikaattorituotoksien toteumat vaikuttavat olevan hankkeiden asettamiin tavoitetasoihin nähden pääosin hyvällä tasolla. Muutamissa indikaattoreissa tavoitetasoja ollaan ylitetty reippaastikin ja toisaalta muutamissa indikaattoreissa tavoitteet eivät ole toteutuneet suunnitellusti. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman indikaattoreissa Kainuulle jyvitettyjen tavoitetasojen suhteen on huomioitava, että osa indikaattoreista ja niiden toteutumista liittyvät tämän arvioinnin ulkopuolelle rajattuihin toimenpiteisiin. Kokonaisuutta tarkasteltaessa Kainuulle jyvitettyjen tavoitteiden saavuttamisen taso tulee ratkeamaan useiden tämän arvioinnin piiriin kuuluvien indikaattorien osalta vasta hyväksytyjen, käynnissä olevien hankkeiden odotettavissa olevien tuotosten tason selvityksessä.

Kehittämishankkeiden ja yritystoiminnan tukemisen näkökulmasta maaseudun kehittämissuunnitelman nähdään pääosin onnistuneen kaudella 2014-2020 Kainuussa, vaikka trendit ja toimintaympäristön kehitys ovat kulkeneet maaseutua vastaan. Erityisesti polarisoitumisen nähtiin olevan haaste Itä-Suomen kehittymisen kannalta. Toisaalta Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteet on määritelty laveiksi ja mahdollistaviksi. Arvioinnin näkökulmasta on todettava, että osan tavoitteista osalta on epäselvää, missä määrin niihin voidaan vaikuttaa kehittämissuunnitelmalla. Kuten tavoitteita, myöskään alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman vaikutusketjuja ja interventilogiikkaa ei ole avattu selkeästi. Alueellisten tavoitteiden seurannan haastavuutta aiheuttaa erityisesti se, että ne eivät ole yhdenmukaisia Manner-Suomen maaseutuohjelman toimenpiteiden ja kohdealojen kanssa.

Tuensaajat pitävät yritystukien vaikuttavuutta merkittävänä. Tuen avulla käynnistetty liiketoiminta on monilta osin edelleen toiminnassa, yritykset ovat päässeet kasvu-uralle ja toimintaan on investoitu

suunniteltua enemmän. Tuella on ollut myös suunnittelemattomia positiivisia vaikutuksia: yrityksen näkyvyys ja kannattavuus ovat lisääntyneet ja yritykset ovat verkostoituneet keskenään.

LAAJA MAAKUNTA, TIIVIIT SUHTEET

Kainuun maaseudun ja aluekehittämistä leimaavat maa- ja metsätalouden vahva rooli, alkutuotantovaltaisuus, tilojen määrän väheneminen, väestön ikääntyminen, nuorten ikäluokkien poismuutto sekä maakunnan väestön muuta maata korkeampi maaseutualueilla asuvien osuus.

Kainuun maatalous ja maaseudun kehittäminen keskittyvät yhä harvempien toimijoiden käsiin. Yrittäjien määrä ja yrittäjyysinto noudattavat hyvän ja huonon kierrettä: mitä vähemmän alueella on yrittäjiä, sitä vaikeampi alueelle on saada uusia yrittäjiä. On kuitenkin poikkeuksia: esimerkiksi maitotilojen määrä on laskenut, mutta valopilkuna loistavat isot, jäljelle jääneet tilat, jotka ovat kehittäneet toimintaansa.

Alue- ja maaseudun kehittäjien toimijoiden (esim. ELY-keskus, Kainuun liitto, kunnat ja KAMK) yhteistyö on Kainuussa tiivistä ja toimivaa. Myös niiden hallinnoimien rahastojen (esim. EAKR, ESR ja maaseuturahasto) välinen yhteistyö ja synergia toimii hyvin. Siiloutuminen on kuitenkin tulevaisuuden haasteena pienessäkin maakunnassa.

Suositus: Kainuussa laadittavien kehittämisohjelmien (esim. rakennerahasto-ohjelmat, maaseudun kehittämissuunnitelma, maakuntaohjelma, toimialaspesifit ohjelmat, kuten Kainuun metsäohjelma, kuntastrategiat) synergiaa aluetasolla tulee vahvistaa mahdollisuuksien mukaan aikataulullisesti ja sisällöllisesti. Tavoitteiden yhdensuuntaisuuden varmistaminen vaatii työtä, resursseja ja osaamista. Valmisteluvaiheessa voidaan järjestää esimerkiksi yhteisiä tilaisuuksia tiedonkulun parantamiseksi. Myös hanketasolla tulee vahvistaa eri EU-rahoitusinstrumenttien välisiä yhteyksiä sekä niiden yhteyksiä aluetason omiin hankkeisiin.

Vaikka hanketoimijat ovat ammattimaisia ja toimijoiden välinen yhteistyö on sujuvaa, itse toimijoita on määrällisesti vähän. Maakunnallisen kehittämissyhtiön, Kainuun Etu Oy:n purkaminen voi vähentää hanketoimintaa ja pakottaa toimijat luomaan uusia verkostoja, sillä Kainuun Etu on ollut merkittävässä roolissa hankkeiden koordinoijana. Hankkeiden toteuttamista tulee tulevaisuudessa haastamaan myös ammattimaisten hanketoimijoiden eläköityminen ja osaavan työvoiman poismuutto Kainuusta.

Olemassa olevan osaamisen saaminen Kainuun maaseudun kehittämiseen on kriittistä. Tulevaisuudessa tulee panostaa osaavien hankevetäjien houkutteluun sekä hankekumppaniverkostojen aktivointiin ja esiintuontiin. Myös hankkeiden aktivoiminen neuvonnan ja palveluiden avulla parantaa hankkeiden laatua ja vaikuttavuutta.

Suositus: Olemassa oleville ja uusille hanketoimijoille tulee järjestää koulutuksia. Koulutusten avulla voidaan sekä välittää tietoa ja oppeja nykyisiltä hanketoimijoilta että lisätä tiettyjen teemojen osaamista. Koulutusohjelman lisäksi voidaan tarjota mahdollisuus hankekummille, jossa kokeneempi hankevetäjä tukee uutta hankevetäjää.

Suositus: Kehittämissuunnitelman laadintaan tulee ottaa mukaan eri-ikäisiä ja -taustaisia ihmisiä. Uusia toimintatapoja tulee kehittää erityisesti nuorten ikäryhmien houkutteluun maaseudun kehittämiseen. Käytännössä esimerkiksi kyläyhdistykset ja Leader-ryhmät voisivat aktiivisesti tarjota nuorille kesätyö- ja harjoittelupaikkoja, joilla voitaisiin tukea nuorten kesätyöllistymistä ja innostumista maaseudun kehittämisen tehtäviin. Kainuun lukiolaisia ja ammattiin opiskelevia voidaan ottaa mukaan maaseudun kehittämistyöhön

vahvemman oppilaitos- ja kouluyhteistyön kautta. Kainuun maakunnalliselle nuorisovaltuustolle voisi tuoda käsiteltäväksi teemoja ja painotuksia nuorten kylätoiminnasta. Nuoriso-Leader-toimintaa tulisi vakiinnuttaa ja vahvistaa Kainuussa.

Kainuun maaseuturyhmän ja muiden koordinaatioryhmien toimintaa pidetään merkittävänä. Tulevalla kaudella maaseuturyhmän toimintaan toivotaan strategisuutta ja systemaattisuutta, erityisesti maaseutuohjelman toteutumisen tarkasteluun. Toteutumisen seurannan lisäksi maaseuturyhmässä on tärkeää keskustella kehittämisen kohteista ja tarvittavista aktivointitoimista tai hankkeista.

Suositus: Maaseuturyhmän toimintaa tulee jatkaa tulevalla ohjelmakaudella. Tapaamisten tulee olla säännöllisiä ja strategisia. Maaseuturyhmän keskustelujen perusteella tulee viestiä myös hanketoimijoille kehittämisen teemojen tilanteesta: missä teemoissa on ylitarjontaa, missä aukkopaiikkoja.

Maaseudun kehittäminen on Kainuussa uuden edessä. Koronapandemian vaikutuksia on vielä vaikea ennustaa, mutta varmaa on, että korona tulee muuttamaan myös kainuulaisten asukkaiden ja yritysten elämää. Kriisistä selviytyjät tarttuvat uusiin mahdollisuuksiin ja pyrkivät kääntämään uhat voitoiksi. Yksi Kainuun alue- ja maaseudun kehittämisen kiperimpiä haasteita on nuoren väestön poismuutto. Maaseudun kehittämissuunnitelmalla on mahdollista tarttua ongelmaan mm. suuntaamalla suunnitelmaa tulevaisuuden ratkaisuihin, rohkaisemalla nuoria yrittäjyyteen ja parantamalla yritysten toimintaedellytyksiä.

TEEMASTRATEGIAT KOKOAVAT KEHITTÄMISTÄ, VALMISTELUUN LISÄÄ AVOIMUUTTA

Kuluvalla kaudella Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelmaan valitut teemat olivat pitkälti samat kuin kaudella 2007-2013. Teemastrategiapohjainen kehittäminen ei kuitenkaan toteutunut suunnitelman mukaisesti, sillä teemoista toteutettiin vain kaksi, maa- ja elintarviketalouden sekä metsäbiotalouden teema, joista kumpaakin kehitettiin maakunnallisena koordinaatiorahankkeena. Vaikka kyläteema ja luontomatkailun teema eivät toteutuneet, niitä pidetään edelleen keskeisinä kehittämisen kohteina Kainuussa tulevallakin kaudella.

Teemastrategia on toteutuessaan mielekäs kehittämisen väline, joka edistää kokonaisvaltaista suunnittelua, strategisten painopisteiden edistämistä, hankkeiden välistä yhteistyötä ja poistaa päällekkäisyyksiä. Teeman valinnan ja teemastrategian laatimisen onnistuminen on kuitenkin avainasemassa. Teemastrategioiden teemojen valintaan kaivataan lisää avoimuutta, avointa keskustelua ja strategisten painopisteiden tunnistamista.

Teemastrategioiden kehittymistä on seurattu muun muassa ELY-keskuksen vuosiraporteissa, mutta ELY-keskus ei ole ohjannut tai aktivoinut teemastrategioiden toteuttamista tai toteutumista. Ohjelmakaudella ei ole aktivoitu valittuja painopisteitä kohdennetuilla teemahauilla, eikä teemastrategioilta ole vaadittu selkeää raportointia tai arviointitoimia. Teemastrategian rooli alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman tavoitteiden saavuttamisessa ei myöskään ole ollut selkeä.

Suositus: Teemapohjaisen kehittämisen mielekkyydestä ja tehokkuudesta tulee keskustella avoimesti. Teemapohjainen kehittäminen ei välttämättä edellytä nykyisenkaltaista omaa rakennettaan, vaan kehittämisen painopisteet voidaan myös organisoida verkostomaisesti siten, että nimetty verkosto koordinoi toimintaa.

Suositus: ELY-keskuksen ohjausvaikutusta ja seurannan työkaluja teemojen kehittämiseen tulee vahvistaa. Esimerkiksi teemojen organisointi koordinaatiorahankkeiksi vahvistaa

teemojen kehittämistä. Mikäli koordinaatiohanke ei onnistu edistämään teemaa tavoiteaikataulussa, ELY-keskuksen tulee keskeyttää hanke ja vaihtaa toimijaa sekä tehdä aktivointitoimia teeman edistämiseksi.

Suositus: Teemastrategioiden koordinaatiohankkeiden rooli ja vastuu alueellisten tavoitteiden saavuttamisessa täytyy olla selkeä. Teemastrategioiden interventiotilalogiikan ja valittujen toimenpiteiden tulee olla sellaisia, että niiden avulla voidaan saavuttaa sovittu osa tavoitteista.

Suositus: Teemastrategioilta tulee edellyttää loppuraportoinnin lisäksi määrällisiä ja laadullisia kysymyksiä tarkastelevaa arviointia.

Teemaohjelmien suunnitteluun ja toteutukseen tulisi ottaa vahvemmin mukaan erilaisia sidos- ja ammattiryhmiä ja jo ohjelman laadintaprosessin tulisi hitsata kehittäjiä yhteen, motivoida, koordinoita ja luoda uskoa.

Suositus: Teemojen verkostoitumista tulee vahvistaa. Kehittämisteemoista tulee järjestää säännöllisin väliajoin sidosryhmille avoimia keskustelutilaisuuksia, joissa tehdään katsaus teeman nykytilaan ja kehittämistarpeisiin. Yhteisen pöydän ääreen kokoutuminen jalkauttaa teemoja kenttätoimijoille ja houkuttelee mukaan uusia hakijoita. Teemapöydän ääreen tulee kutsua erityisesti ne tahot, joilla ko. teeman kehittäminen on strategisena painopisteenä. Myös palautetta tulee kerätä tiuhempaan tahtiin

Suositus: Tulevaisuudessa mahdollisten kehittämisteemojen tunnistamista ja valintaa tulee selkeyttää ja keskeiset sidosryhmät tulee osallistaa prosessiin tarpeeksi aikaisessa vaiheessa. Teemojen välistä yhteistyötä tulee lisätä. Teemaohjelmien lisäksi tulee miettiä, onko teemaa mahdollista kehittää alueiden välisenä hankkeena.

KEHITTÄMISHANKKEISSA LISÄTTY YHTEISTYÖTÄ JA HERÄTETTY KIINNOSTUSTA

Kehittämishankkeiden tavoitteiden saavuttamisessa on pääosin onnistuttu. Hankkeissa on välitetty tietoa ja kehitetty liiketoimintamalleja, ja ne ovat edistäneet uusien tuotteiden ja palveluiden kehittämistä. Suorien hyötyjen lisäksi kehittämishankkeiden avulla on tuotu toimijoita yhteen ja verkotettu niitä keskenään. Ennalta suunnittelemttomia vaikutuksia tunnistettiin mm. kuntien välisen yhteistyön lisääntymisessä ja uusien kohderyhmien kiinnostumisessa.

Kehittämishankkeiden onnistumista ovat selittäneet sekä osaavat ja sitoutuneet hankevetäjät ja muut hanketoimijat että hanketoimijoiden kannustavuus ja innostavuus. Myös ELY-keskuksen tukiohjeistuksen koetaan onnistuneen.

Yritysten motivoimisessa ja osallistamisessa hanketoimintaan on havaittavissa laajemminkin tunnistettuja haasteita. Yritykset odottavat kehittämistoiminnasta suurempia liiketoiminnallisia hyötyjä ja kehittämishankkeiden tuomat hyödyt voidaan kokea kaukaisiksi ja liian hitaalla syklillä toteutuviksi. Yrityksien saama rahoitus on Kainuussa mahdollistanut laajamittaisempien kehittämistoimien toteuttamista ja aikaistanut sekä nopeuttanut suunniteltuja kehittämistoimia. Aikaansaadut vaikutukset ovat myös olleet yleisesti melko monipuolisia. Yrityshankkeen onnistumista edesauttoi hyvä suunnittelu, korkea osaaminen sekä riittävä tuki ja ohjeistus.

Suositus: Tulevalla kaudella hanketoimijoita tulee ohjata strategisten painopisteiden suuntaan. Käytännössä voidaan järjestää kohdennettuja hakuja ja aktivointihankkeita.

Myös uusien hanketoimijoiden mukaan houkuttelu ja olemassa olevien aktivointi on keskeistä Kainuun maatalouden ja maaseudun kehittämisen uudelleensuuntaamisessa. Hankekumppaniverkostoja tulee kehittää ja vahvistaa erityisesti syrjäseuduilla.

YLEISHYÖDYLLISET HANKKEET MERKITTÄVIÄ ELINVOIMAN KANNALTA

Yleishyödyllisten kehittämishankkeiden työnjako ELY-keskuksen ja Leader-toimintaryhmä välillä on koettu erittäin toimivaksi. Erityisesti laajakaistahankkeet on koettu tärkeiksi ja merkittäviksi Kainuun maaseudun elinvoiman ja saavutettavuuden takia. Monipaikkaisuuden yleistyessä ja erityisesti koronapandemian myötä loma-asuntojen muuttuessa myös etätyöpisteiksi tarve laadukkaille tietoliikenneyhteyksille kasvaa. Yleishyödylliset kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet positiivisesti niin vakituisten asukkaiden, loma-asukkaiden kuin matkailijoidenkin mahdollisuuksiin luonto- ja retkiliikuntaan, kun Kainuun seudulla on kunnostettu luontoreitistöjä, entisöity ja tuotettu uusia levähdyspaikkoja ja kulkureittejä kehittämishankkeilla.

Suositus: ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien toimivaa ja hyvää yhteistyötä tulee jatkaa yleishyödyllisten investointien rahoittamisessa. Lisäksi tulee varmistaa, että yritys- ja hanketuet rakentavat lisäarvoa jo rahoitetulle infrastruktuurille.

VIESTINTÄ SELKEÄÄ, PANOSTUSTA KOORDINAATIOON JA VAIKUTTAVUUTEEN

Kainuun maaseutusuunnitelman viestintä on arvioitu kohtalaisen tavoittavaksi ja selkeäksi. Poiketen useista muista alueista, Kainuussa ei ole toteutettu kuluvalle kaudella koko maakunnan kattavaa viestintähanketta. Viestinnän resursseja on kohdennettu viestintähankkeen sijaan mm. Vekkar-lehden toteuttamiseen ja yritys- ja hanketukien aktivointiin.

Suositus: Hankkeiden tuloksista ja toiminnasta viestimiseen tarvittaisiin koordinoitumpaa viestintää. Kainuun ELY-keskuksen tulisi vahvemmin varmistaa, että hanketoimijoilla on mahdollisuus saada koulutusta viestinnän kanavien valinnoista, viestintäkampanjojen suunnittelusta ja viestinnän toteuttamisesta.

Suositus: Viestintää tulee painottaa onnistumis- ja vaikuttavuusviestintään, jossa nykyistä vahvemmin esiteltäisiin hankkeiden tuloksia ja vaikuttavuutta alueelle.

Suositus: Painetun viestintämateriaalin lisäksi tulee vahvistaa maaseudun kehittämissuunnitelman läsnäoloa ja vuorovaikutusta myös sosiaalisen median kanavissa. Kainuun maaseutuviestinnässä voitaisiin päivittää kuvapankkia nuorten kuvakilpailulla, järjestää vuosittainen viestintäkoulutus hanketoimijoille ja koordinoita vahvemmin viestintää Leader-toimintaryhmien kanssa.

SUUNNITELMAN LOGIikkaa SELKEYTETTÄVÄ, SEURANNAN SYSTEMATISOINTIIN PANOSTETTAVA

Kainuun maaseutusuunnitelmaan kirjatut tavoitteet pohjautuvat Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelmaan ja niiden toteutumista seurataan kansallisen ohjelman tasolla ja indikaattoreilla. Lisäksi suunnitelmaan on kirjattu viisi keskeistä kehittämisen teemaa ja niiden tavoitteet. On epäselvää, missä määrin muilla tavoin kuin teemaohjelmilla edistetään teemakohtaisten tavoitteiden toteutumista. Kainuun ELY-keskus vastaa suunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden ja kehittämisen painopisteiden toteutumisesta. Suunnitelman tai sen keskeisten teemojen toteutumista ei saa jättää osatoteutusten, esimerkiksi teemaohjelmien varaan. Teemaohjelmakoordinaatio on sinänsä looginen, mutta strategisen

tavoitteiden asettelun ja niitä vastaavien toimenpiteiden tulee tapahtua ELY-keskuksen tasolla. Tällöin olennaista on miettiä, miten Kainuun ELY-keskus aktivoi hankkeita tai tavoitteita, jos painopiste ei etene.

Ohjelmakauden vielä ollessa käynnissä tässä vaiheessa ei voida täysimääräisesti arvioida hankkeiden tai kehittämissuunnitelman vaikutuksia ja vaikuttavuutta. Seurannan välineillä ja mittareilla on merkitystä tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arvioinnissa. Nykyisellään seuranta, esimerkiksi vuosiraporteissa, painottuu vahvasti indikaattoritarkasteluun ja panos-tuotos-näkökulmaan, jolloin kehittämisen laadulliset ulottuvuudet eivät välttämättä tule esille.

Suunnitelman laadinnassa olennaista on fokuksen löytäminen: Mitä tällä suunnitelmalla halutaan saada aikaan? Mitä Kainuun maaseudun kehittämisessä pitäisi muuttaa? Yhteisesti löydetty ja muotoiltu fokus ja kriittisten kehittämiskohteiden tunnistaminen kirkastaa suunnitelman toimeenpanoa, eli ongelmien ratkaisua ja tarpeisiin vastaamista yhdessä. Avoin keskustelu on olennaisessa asemassa. Tavoitteiden asettamisessa ei tulisi rajoittaa ajattelua vain rahoituskehityksen sisälle, vaan uskaltaa asettaa tavoitteet kunnianhimoiselle, maakuntaa aidosti kehittäväälle tasolle.

Suositus: Alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman interventiologiikkaa, eli tarpeiden, tavoitteiden ja toimenpiteiden jatkumoa tulee vahvistaa ja selventää. Tulee kriittisesti tarkastella, kuinka tehokasta ja mielekästä on rakentaa suunnitelma, jossa on sekä alueellisia tavoitteita että teemakohtaisia tavoitteita, mikäli ohjelman seuranta tapahtuu ainoastaan maaseudun kehittämisohjelman tasolla ja indikaattoreilla.

Suositus: Suunnitelman seuranta- ja arviointijärjestelmän vahvistamisella voidaan tunnistaa ajoissa muuttuneet tarpeet, suunnata suunnitelmaa ja aktivoida toimijoita. Intervention logiikan kirkastaminen auttaa myös yksittäisiä maaseutusuunnitelmaa toteuttavia organisaatioita ja toimijoita suunnittelemaan ja arvioimaan toimintaansa.

Suositus: Tulevalla kaudella Kainuun alueelliseen maaseudun kehittämissuunnitelmalle tulee luoda interventiologiikkaan pohjautuva tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden arviointimalli. Pelkän indikaattoriseurannan sijaan looginen seuranta- ja arviointimalli parantaa seurannan tehokkuutta, ajantasaisuutta, kokonaiskuvan saamista ja vaikuttavuutta sekä kohdistuu Kainuun alueellisen suunnitelman tavoitteisiin.

Suositus: ELY-keskuksen tulee tehdä riskikartoitus tai suunnitelma B teemaohjelmille, eli suunnitella, mihin mennessä niiden pitää olla alkanut, mitä teemaohjelmilta vaaditaan, ja jos teemaohjelma ei lähde käyntiin, ELY-keskuksella tulee olla selkeä suunnitelma siitä, miten painopisteen tavoitteiden toteutumista edistetään.

7 Liitteet

Liite 1. Tilastotarkastelu kuntatasolla

Taulukko 20 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan väestönkehitys ja -muutokset vuosina 2010-2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

Alue	2010	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019	Absoluuttinen muutos 2010-2019	Suhteellinen muutos 2010-2019
Hyrnsalmi	2736	2490	2271	-219	-8,8 %	-465	-17,0 %
Kajaani	38157	37791	36709	-1082	-2,9 %	-1448	-3,8 %
Kuhmo	9492	8950	8190	-760	-8,5 %	-1302	-13,7 %
Paltamo	3884	3564	3273	-291	-8,2 %	-611	-15,7 %
Puolanka	3063	2824	2528	-296	-10,5 %	-535	-17,5 %
Ristijärvi	1513	1416	1272	-144	-10,2 %	-241	-15,9 %
Sotkamo	10702	10598	10336	-262	-2,5 %	-366	-3,4 %
Suomussalmi	9156	8486	7727	-759	-8,9 %	-1429	-15,6 %
KAINUUN MAAKUNTA	78703	76119	72306	-3813	-5,0 %	-6397	-8,1 %
KOKO MAA	5375276	5471753	5525292	53539	1,0 %	150016	2,8 %

Taulukko 21 Väestönkehityksen osatekijät yhteensä vuosina 2014-2019 ja 2010-2019 Kainuun maakunnassa, sen kunnissa sekä koko maassa (Tilastokeskus; StatFin, väestö, muuttoliike)

Alue	LUONNOLLINEN VÄESTÖNLISÄYS		KUNTIEN VÄLINEN NETTOMUUTTO		NETTOMAAHANMUUTTO	
	Yhteensä 2014-2019	Yhteensä 2010-2019	Yhteensä 2014-2019	Yhteensä 2010-2019	Yhteensä 2014-2019	Yhteensä 2010-2019
Hyrnsalmi	-181	-312	-136	-241	19	30
Kajaani	-255	33	-1698	-3033	821	1518
Kuhmo	-546	-867	-427	-671	60	94
Paltamo	-218	-295	-146	-392	14	37
Puolanka	-246	-388	-133	-260	24	47
Ristijärvi	-108	-192	-57	-75	2	9
Sotkamo	-252	-363	-175	-198	93	170
Suomussalmi	-561	-916	-479	-834	104	137
KAINUUN MAAKUNTA	-2367	-3300	-3251	-5704	1137	2042
KOKO MAA	-11770	22147	0	0	87569	153602

Taulukko 22 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan väestö aluetyypeittäin vuonna 2019 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, väestörakenne)

Alue	KAUPUNKIALUEET				MAASEUTUALUEET				
	Kaupunki-alueet yhteensä	Sisempi kaupunki-alue	Ulompia kaupunki-alueita	Kaupungin kehysalue	Maaseutu-alueet yhteensä	Maaseudun paikalliskeskukset	Kaupungin läheinen maaseutu	Ydinmaa-seutu	Harvaan asuttu maaseutu
Hyrnsalmi	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,2 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,2 %
Kajaani	88,9 %	42,9 %	37,6 %	8,4 %	10,1 %	0,0 %	5,8 %	0,0 %	4,3 %
Kuhmo	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	99,1 %	63,4 %	0,0 %	0,0 %	35,7 %
Paltamo	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,5 %	0,0 %	15,0 %	58,1 %	25,4 %
Puolanka	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,3 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,3 %
Ristijärvi	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,6 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,6 %
Sotkamo	1,4 %	0,0 %	0,0 %	1,4 %	97,3 %	59,8 %	3,2 %	19,8 %	14,6 %
Suomussalmi	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,8 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	98,8 %
KAINUUN MAAKUNTA	45,3 %	21,8 %	19,1 %	4,4 %	53,5 %	15,7 %	4,1 %	5,5 %	28,3 %
KOKO MAA	71,7 %	37,1 %	23,8 %	10,8 %	27,0 %	5,6 %	7,1 %	9,4 %	4,9 %

Taulukko 23 Kainuun maakunnan, sen kuntien ja koko maan 18-64-vuotiaiden työllisyysaste (%) vuosina 2010-2018 sekä vuosien 2014-2018 ja 2010-2018 väliset muutokset (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Alue	2010	2014	2018	Muutos (%-yks.) vuosina 2014-2018	Muutos (%-yks.) vuosina 2010-2018
Hyrnsalmi	54,6 %	55,7 %	61,9 %	6,2	7,2
Kajaani	63,7 %	62,3 %	69,3 %	7,0	5,6
Kuhmo	57,1 %	58,4 %	64,9 %	6,6	7,8
Paltamo	64,6 %	55,2 %	63,8 %	8,6	-0,9
Puolanka	54,1 %	55,1 %	57,2 %	2,1	3,1
Ristijärvi	62,5 %	62,2 %	71,4 %	9,1	8,8
Sotkamo	65,7 %	66,4 %	73,2 %	6,8	7,5
Suomussalmi	57,8 %	56,8 %	63,4 %	6,6	5,6
KAINUUN MAAKUNTA	61,9 %	61,1 %	68,0 %	6,9	6,1
KOKO MAA	68,9 %	68,0 %	72,1 %	4,1	3,2

Taulukko 24 Kainuun maakunnan, sen kuntien ja koko maan 18-64-vuotiaiden työttömien osuus työvoimasta (%) vuosina 2010-2018 (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Alue	2010	2014	2018	Muutos (%-yks.) vuosina 2014-2018	Muutos (%-yks.) vuosina 2010-2018
Hyrnsalmi	17,8 %	22,6 %	14,0 %	-8,6	-3,8
Kajaani	14,1 %	18,3 %	10,9 %	-7,4	-3,2
Kuhmo	19,6 %	23,2 %	15,3 %	-7,9	-4,3

Paltamo	6,5 %	22,0 %	15,0 %	-7,1	8,5
Puolanka	18,7 %	22,7 %	18,9 %	-3,9	0,2
Ristijärvi	11,2 %	15,3 %	9,8 %	-5,5	-1,4
Sotkamo	12,2 %	15,4 %	8,7 %	-6,7	-3,5
Suomussalmi	18,2 %	24,2 %	16,3 %	-7,9	-1,9
KAINUUN MAAKUNTA	14,8 %	19,4 %	12,0 %	-7,4	-2,8
KOKO MAA	10,4 %	13,9 %	9,8 %	-4,0	-0,6

Taulukko 25 Kainuun maakunnan, sen kuntien ja koko maan avoimen sektorin osuus (%) alueen työpaikoista sekä vuosien 2014-2017 ja 2010-2017 väliset muutokset (Tilastokeskus; StatFin, väestö, työssäkäynti)

Alue	2010	2014	2017	Muutos (%-yks.) 2014-2017	Muutos (%-yks.) 2010-2017
Hyrnsalmi	59,1 %	57,0 %	58,1 %	1,1	-1,0
Kajaani	59,3 %	59,0 %	58,6 %	-0,4	-0,7
Kuhmo	64,8 %	62,4 %	62,3 %	-0,1	-2,6
Paltamo	49,1 %	59,3 %	57,1 %	-2,2	8,0
Puolanka	64,3 %	71,8 %	74,1 %	2,3	9,7
Ristijärvi	66,5 %	60,7 %	62,0 %	1,4	-4,5
Sotkamo	76,1 %	73,3 %	60,9 %	-12,3	-15,2
Suomussalmi	67,6 %	62,4 %	63,1 %	0,7	-4,5
KAINUUN MAAKUNTA	62,9 %	62,1 %	60,1 %	-2,0	-2,8
KOKO MAA	68,6 %	68,5 %	69,7 %	1,2	1,1

Taulukko 26 Kainuun maakunnan, sen kuntien sekä koko maan toimivien yritysten määrä (lkm) eli yrityskanta ja sen muutos vuosilta 2013/Q1-2019/Q3 (Tilastokeskus; StatFin, yritykset, aloittaneet ja lopettaneet yritykset)

Alue	2013/Q3	2014/Q3	2015/Q3	2016/Q3	2017/Q3	2018/Q3	2019/Q3	Muutos (%-yks.) 2013/Q3-2019/Q3
Hyrnsalmi	50,3	51,8	52,9	53,4	-	57,7	60,6	10,2
Kajaani	43,0	42,4	42,0	42,8	-	42,2	44,5	1,6
Kuhmo	50,2	51,8	52,7	54,0	-	54,9	58,4	8,2
Paltamo	51,6	51,5	53,0	53,3	-	55,2	58,1	6,5
Puolanka	66,1	64,9	63,2	65,0	-	63,4	65,2	-0,9
Ristijärvi	54,9	54,9	52,0	53,4	-	55,3	56,3	1,3
Sotkamo	69,7	69,6	69,3	70,4	-	75,1	76,8	7,1
Suomussalmi	47,5	48,3	49,3	50,8	-	53,0	54,3	6,8
KAINUUN MAAKUNTA	49,8	49,8	49,7	50,7	-	51,6	53,8	4,0
KOKO MAA	66,0	66,0	66,0	66,7	-	68,7	71,6	5,5

Taulukko 27 Kainuun maakunnan, sen seutukuntien sekä koko maan bruttokansantuote (€/as.) vuosina 2010-2017 sekä muutokset vuosien 2014-2017 ja 2010-2017 (Tilastokeskus; StatFin, kansantalous, aluutilinpito)

Alue	2010	2014	2017	Suhteellinen muutos 2014-2017	Suhteellinen muutos 2010-2017
Kajaanin seutukunta	27825,9	28648,9	33155,5	15,7	19,2
Kehys-Kainuun seutukunta	18766,2	24189,2	26357,8	9,0	40,5
KAINUUN MAAKUNTA	24996,2	27308,4	31166,9	14,1	24,7
KOKO MAA	35079,4	37882,7	40990,6	8,2	16,9

Taulukko 28 Kainuun maakunnan ja koko maan käytössä olevan maatalousmaan määrä (ha ja ha/tila) vuosina 2010-2019 sekä muutokset vuosina 2014-2019 ja 2010-2019 (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

	2010	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019	Absoluuttinen muutos 2010-2019	Suhteellinen muutos 2010-2019
Käytössä oleva maatalousmaa KAINUUSSA (ha)	30 680	31 540	25 831	-5 709	-18,1 %	-4 849	-15,8 %
Käytössä oleva maatalousmaa KAINUUSSA (ha/tila)	34	40	41	1	2,5 %	7	20,6 %
Käytössä oleva maatalousmaa KOKO MAASSA (ha)	2 261 538	2 267 171	2 273 386	6 215	0,3 %	11 848	0,5 %
Käytössä oleva maatalousmaa KOKO MAASSA (ha/tila)	39	43	49	6	14,0 %	10	25,6 %

Taulukko 29 Kainuun maakunnan sekä koko maan viljelijät ikäluokittain vuosina 2010-2019 ja muutokset vuosina 2014-2019 (Luke; Tilastotietokanta, maataloustilastot, rakenne)

Ikäluokka	KAINUUN MAAKUNTA				KOKO MAA			
	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019	2014	2019	Absoluuttinen muutos 2014-2019	Suhteellinen muutos 2014-2019
Alle 25	4	1	-3	-75,0 %	358	225	-133	-37,2 %
25-34	46	33	-13	-28,3 %	3834	3031	-803	-20,9 %
35-44	124	93	-31	-25,0 %	8759	7221	-1538	-17,6 %
45-54	214	132	-82	-38,3 %	14825	10678	-4147	-28,0 %
55-64	221	196	-25	-11,3 %	13544	12420	-1124	-8,3 %
Yli 64	58	87	29	50,0 %	4401	6637	2236	50,8 %
IKÄLUOKAT YHTEENSÄ	667	542	-125	-18,7 %	45721	40212	-5509	-12,0 %

Liite 2. Kysely hanketuen saajille, Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020

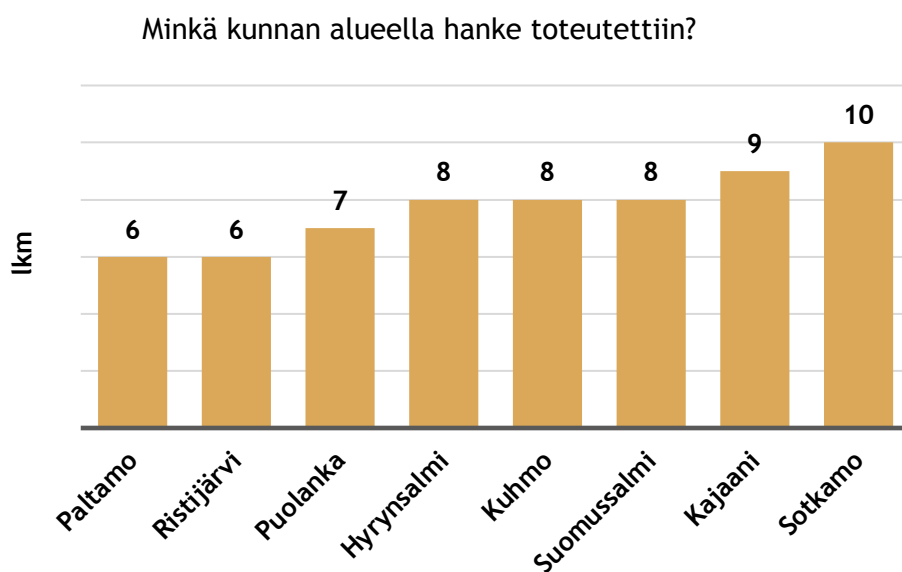
TAUSTATIEDOT

Kysely oli auki 20.5.-8.6.2020 välisenä aikana. Kysely lähetettiin 58 henkilölle, joista 15 vastasi. Vastausprosentti on 26 %.

Taulukko 30 Vastaajat toimialoittain

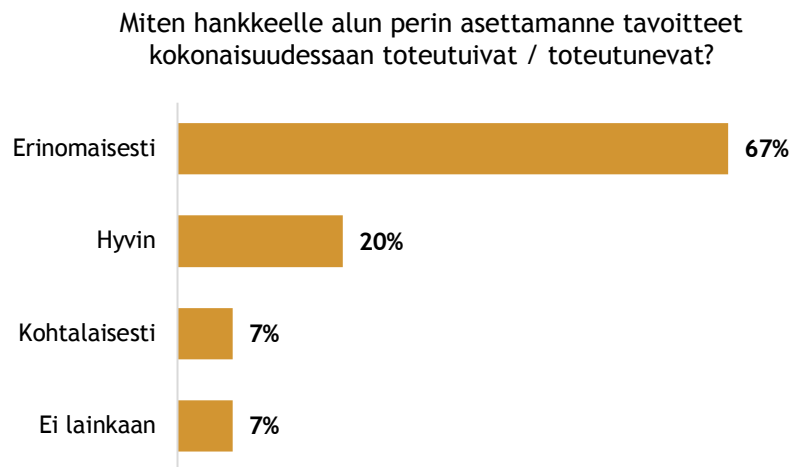
Hakijatoimiala	Vastaajien lkm
Elinkeinoelämän ja työnantajajärjestöjen toiminta	2
Julkinen yleishallinto	4
Korkea-asteen koulutus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa	1
Langallisen verkon hallinta ja palvelut	1
Metsätaloutta palveleva toiminta	1
Muu liikkeenjohdon konsultointi	1
Muu luonnontieteellinen tutkimus ja kehittäminen	1
Puunkorjuu	1
Urheilu- ja liikuntakoulutus	1
Vesirakentaminen	1
Yleisten jakeluverkkojen rakentaminen nestemäisiä ja kaasumaisia aineita varten	1
Kaikki yhteensä	15

Suurin osa hankkeista toteutettiin usean kunnan alueella. Hankkeista kuusi toteutettiin kaikkien kuntien, eli Hyrynsalmen, Kajaanin, Kuhmon, Paltamon, Puolangan, Ristijärven, Sotkamon sekä Suomussalmen alueella. Eniten hankkeita toteutettiin Sotkamon alueella (10 hanketta).

Kuva 6 Hankkeen toteutuskunta

KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET, TAUSTA JA TULOKSET

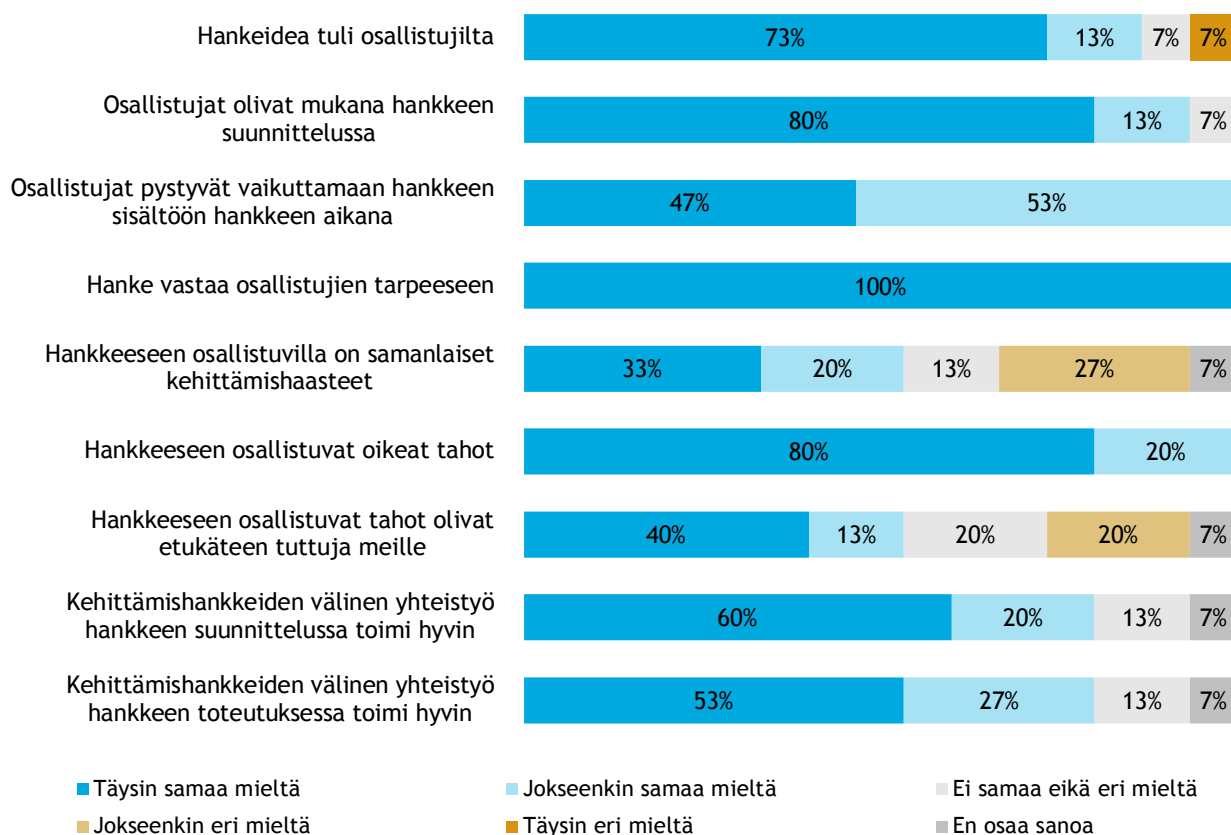
Kuva 7 Hankkeiden tavoitteiden toteutuminen

Suurin osa kokee, että hankkeelle alun perin asetetut tavoitteet saavutettiin kokonaisuudessaan erinomaisesti (67 %). Osa vastaajista näki, että hankkeelle asetetut tavoitteet jopa ylitettiin. Yksi vastaajista näki, ettei tavoitteet toteutuneet lainkaan ja yksi näki, että tavoitteet toteutuivat kohtalaisesti.

Perustele halutessasi edellistä vastausta

- Hyvää: Kehitystavoitteet saavutettiin. Heikkoa: Työnjohdollisesti ja hankeprosessin osalta jäi toivomisen varaa
- Maaseudulla asuvat ja maaseudun vaikutuksessa olevat ihmiset tarvitsevat ja haluavat lisätietoa maaseudun mahdollisuuksista tarjota toimeentuloa.
- [...] hanke on usean vuoden hanke. Toteutuskesä on pääosin [...]. Tähän saakka on suunnitellut toimet toteutuneet.
- Hanke perustui siihen, että on yrityksiä, jotka haluavat ostaa maanviljelijöiltä raaka-ainetta. Hankkeen aikana Suomen johtava [...] meni konkurssiin ja paikallinenkin [...] yritys ajautui maksuvaikeuksiin. Vaikea motivoida viljelijöitä uuteen [...], jos ostajat kuolevat ympärillä.
- Kaikki tekemiset saatiin tehtyä ja budjetissa pysyttiin. Pystyimme kunnostamaan [...] Kainuussa turvallisuutta ja saavutettavuutta parantaen.
- Hankkeessa on pystytty saavuttamaan asetetut tavoitteet ja osin ylittämäänkin ne.
- Asetetut tavoitteet ja kattavuus saavutettiin.
- Määrälliset tavoitteet saavutettiin ja ylitettiin. Saimme valmisteluavulla vaikutettua yritysten investointien määrään. Yrittäjien osaamista mm. liiketoimintaosaamisen tai digiosaamisen osalta saatiin vahvistettua. Maakunnallisesti merkittävä vaikutus maaseudun yritystoiminnan aloituksiin, saatu työpaikkoja yrityksiin. Hanke on vahvistanut erityisesti [...] kehittymistä. On vahvistettu yritysten innovaatiokykyä. Omistajanvaihdosten onnistumisiin vaikuttaminen yrityksillä. Yritysten tietoisuutta eri rahoitusmahdollisuuksista on lisätty, ja on autettu yrityksiä kokonaisrahoitusten löytämisessä. On verkostoiduttu alueellisiin kehittäjäverkostoihin, joka on näkynyt asiakkaalle tehostuneena toimintana.
- Määrälliset tavoitteet ollaan saavuttamassa yli tavoitellun. On autettu yrityksiä investointi- ja kehittämishakemusten hakemisessa. On onnistuttu verkottumisessa eri sidosryhmien kanssa, ja yhteisesti heidän kanssaan on saatu välitetyksi tietoa yritysten kehittämispoluista. On vaikutettu yrittäjien osaamiseen ja autettu heitä kehittymispolkujen aluissa. Yhteistyö yritysrahoitusta myöntävien viranomaisten kanssa on onnistunut.

Mitä mieltä olet seuraavista kehittämishanketta koskevista väittämistä

Kuva 8 Kehittämishankkeen valmistelua ja toimeenpanoa koskevat väittämät

Selvästi suurimmassa osassa hankkeista hankeidea saatiin osallistujilta ja osallistujat olivat mukana hankkeen suunnittelussa. Ainoastaan yhden hankkeen hankeidea ei tullut osallistujilta. Osallistujat pystyivät kaikissa hankkeissa vaikuttamaan hankkeen sisältöön hankkeen aikana ainakin jossain määrin. Noin puolella hankkeeseen osallistuvista oli ainakin jokseenkin samanlaiset kehittämishaasteet. Kaikki vastaajat olivat yksimielisiä siitä, että hanke vastasi osallistujien tarpeeseen ja hankkeisiin osallistuneet tahot olivat ainakin jossain määrin oikeita kaikissa hankkeissa. Noin puolessa hankkeista hankkeisiin osallistuneet tahot olivat etukäteen tuttuja hankkeen vetäjille, kun viidenneksessä hankkeista hankkeeseen osallistuvat tahot eivät olleet etukäteen tuttuja. Vastaajista 80 % koki, että sekä kehittämishankkeiden välinen yhteistyö hankkeen toteutuksessa että suunnittelussa toimi hyvin.

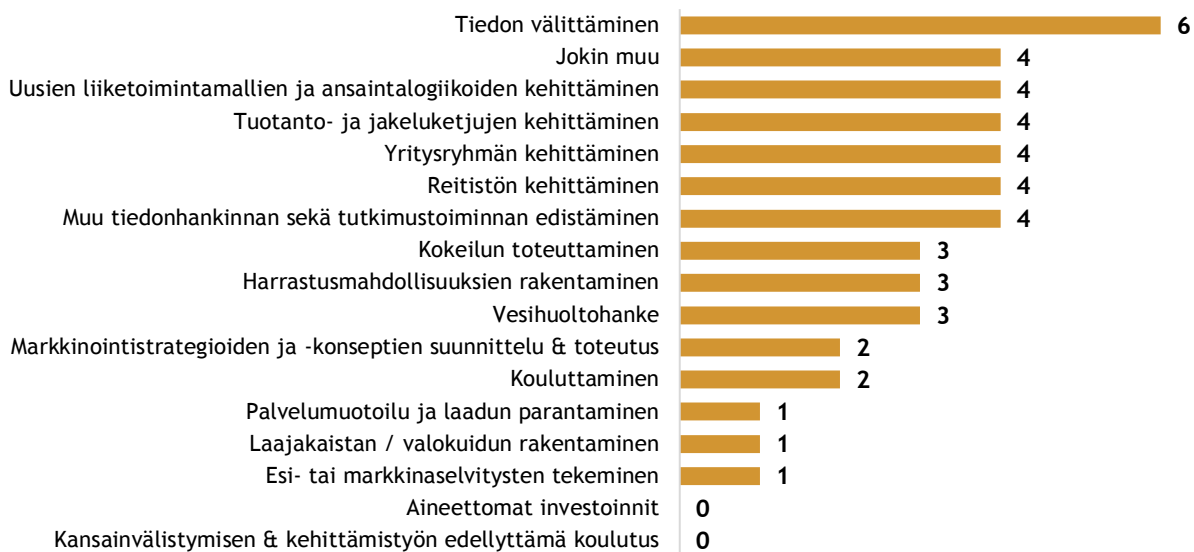
Perustele halutessasi vastauksia

- Hankepäälliköllä ei ollut riittävää halua kuulla hankekokemuksista. On kuitenkin todettava että päällikön omasta mielestä hänelle ei annettu luvattua apua. Vastuullinen johto koki, että ongelmat palautuivat enimmäkseen hankepäällikön viestintätaitojen puutteeseen.
- Hankeiden yhteistyössä on paljon voimaa käyttämättä
- Hankkeessa on nimetty ohjausryhmä, joka kokoontuu muutaman kerran vuodessa. Suurin osa yhteistyökuvioista käydään läpi sähköpostilla tai puhelimella. Yhteydenpito toimii hyvin.
- Hankkeen suunnitteli ja toteutti yksi taho eli [...]. Hankeidea tuli myös organisaation sisältä. Hankkeen tuotokset palvelevat [...], joten siinä mielessä hanke suuntautui ulospäin. Hanketta toteuttavat henkilöt tekivät samaan aikaan muitakin töitä ja myös työskentelivät eri hankkeissa, joihin kahden em. viimeisen kysymyksen osalta viittaen. Sinänsä myös ne muut samanaikaiset hankkeet olivat suurimmaksi osaksi [...] hankkeita, mutta niissä yhteistyötahojen määrä oli

erittäin suuri ja ideoiden esittäjiä ja hyödynsääjia iso joukko. Tämä koskee ennen muuta [...] tähtääviä, eri lähteistä rahoitettuja hankkeita.

- Hanke liittyi isompaan / tulevaan kokonaisuuteen ja molemmissa käytettiin samoja suunnittelutahoja, jotta nämä edistyisivät joustavasti.
- Hankkeen osallistujakirjo ja yritysten eri tilanteet ja elinkaaret sekä toimialaerot ovat tehneet työn hyvin monimuotoiseksi Hanke pystynyt aloittamaan yhteistyöketjuja muiden kehittämishankkeiden suuntaan (asiakkuuksiksi).
- Hanke on pohjannut kohderyhmältä tulleisiin sisältötoiveisiin (edellisessä hankkeessa toteutettu arviointikysely). Hankkeen kohderyhmä on ollut keskenään hyvin erilaista (erilaiset kehittämistarpeet ja -haasteet, yritysten elinkaarivaiheet, on ollut alkavia sekä kehittäviä yrityksiä).

Mitä kehittämistoimia hanketuella on toteutettu? (lkm)

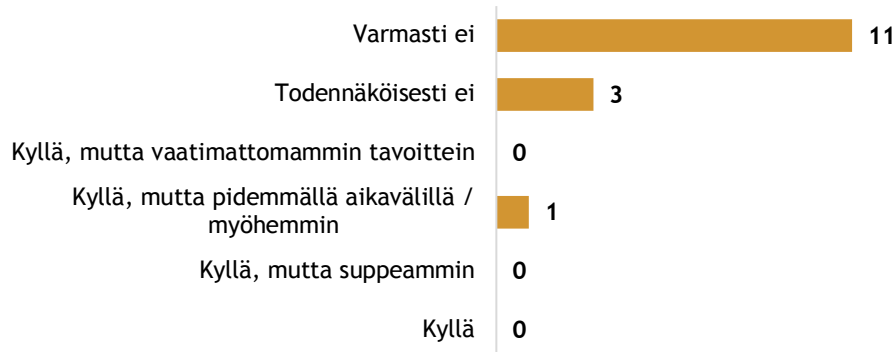

Kuva 9 Hanketuella rahoitetut kehittämistoimet

Kyselyyn vastaajilta kysyttiin, millaisia kehittämistoimia hanketuella on toteutettu. Vastaajat saivat valita useamman vaihtoehdon. Hanketuella toteutettiin erityisesti tiedon välittämiseen liittyviä kehittämistoimia: yhteensä kuudessa hankkeessa kehittämistoimet liittyivät tähän. Neljässä hankkeessa kehittämistoimia toteutettiin uusien liiketoimintamallien ja ansaintalogiikoiden, tuotanto- ja jakeluketjujen sekä yritysryhmän kehittämiseen. Neljässä hankkeessa hanketukea käytettiin muun tiedonhankinnan ja tutkimustoiminnan edistämiseen. Yhdessäkään hankkeessa hanketuella tehtävät kehittämistoimet eivät liittyneet aineettomiin investointeihin tai kansainvälistymisen ja kehittämistyön edellyttämään koulutukseen. Neljä vastaajaa olivat vastanneet, että kehittämistoimet olivat jotain muita, kuin valmiiksi annetussa listassa. Nämä toimet liittyivät alkuvaiheen neuvontaan ja tukeen, kulttuurikohteen saavutettavuuden parantamiseen sekä esteettömän luontoliikunnan edistämiseen.

Selvästi suurin osa vastaajista (11) oli sitä mieltä, ettei kehittämistoimenpidettä olisi toteutettu ilman saatua rahoitusta. Kolme vastaajaa koki, että kehittämistoimenpidettä ei todennäköisesti olisi toteutettu ilman saatua rahoitusta ja yksi vastaaja näki, että kehittämistoimenpide olisi toteutettu pidemmällä aikavälillä tai myöhemmin.

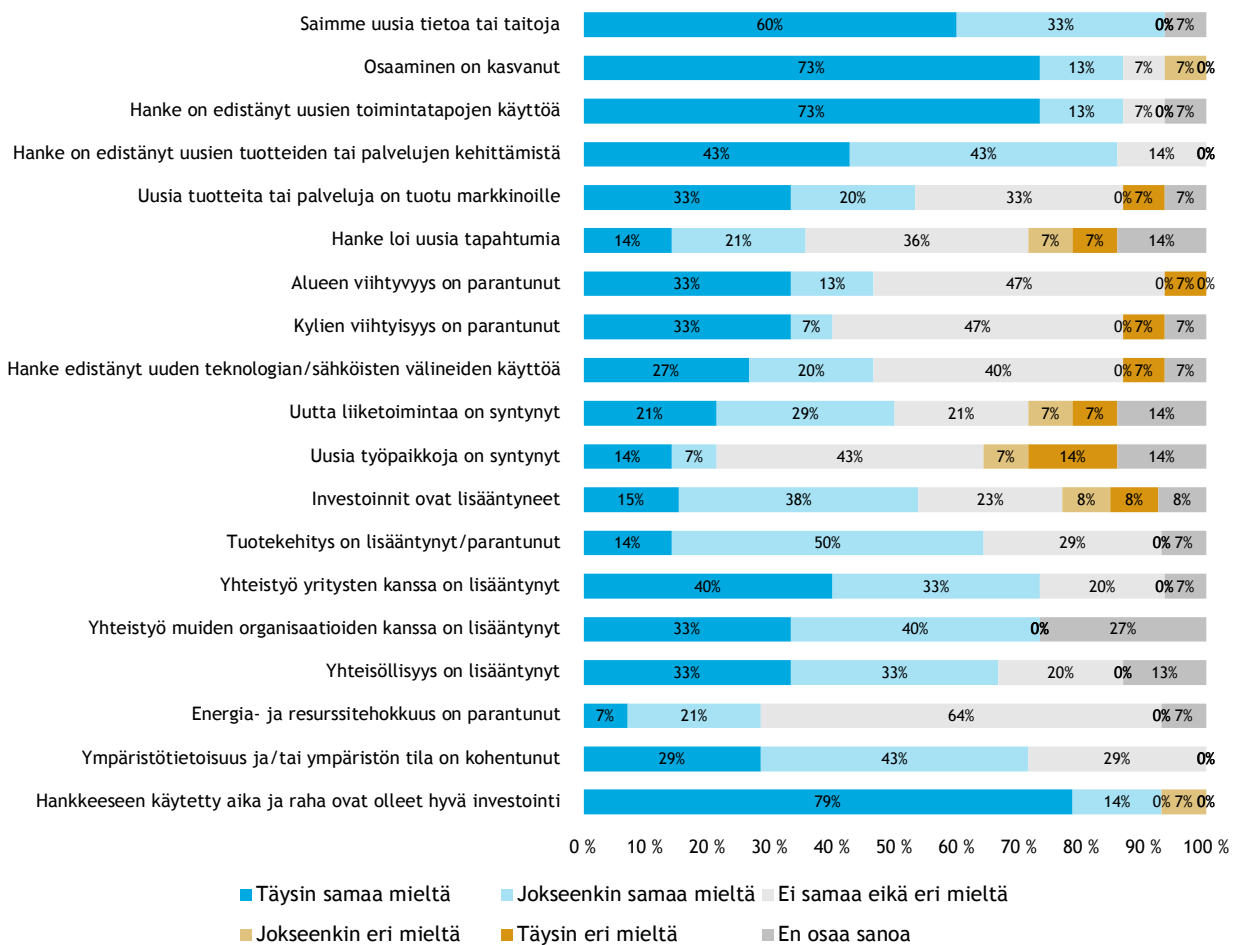
Olisiko kehittämistoimenpide toteutettu ilman saamaanne rahoitusta? (lkm)

Kuva 10 Hanketuen merkitys

KEHITTÄMISHANKKEEN VAIKUTUKSET

Mitä mieltä olet seuraavista kehittämishankkeen tuloksia koskevista väittämistä?
Hankkeen myötä...

Kuva 11 Kehittämishankkeen tuloksia koskevat näkemykset

Kaikkein eniten kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet uusien tietojen ja taitojen saantiin, osaamisen kasvuun sekä uusien toimintatapojen käyttöönottoon. Hankkeet ovat myös edistäneet uusien tuotteiden tai palvelujen kehittämistä. Toisaalta suurin osa hankkeista on myös ainakin jossain määrin lisänneet yhteistyötä muiden organisaatioiden ja yritysten kanssa sekä lisänneet yhteisöllisyyttä. Myös ympäristötietoisuus tai ympäristön tila on kohentunut ainakin jollain tasolla 72 prosentilla hankkeista. Vähiten kehittämishankkeet ovat vaikuttaneet uusien työpaikkojen syntyyn, uusien tapahtumien syntyyn sekä energia- ja resurssitehokkuuden parantumiseen. Selvästi suurin osa vastaajista, eli 93 prosenttia, kokivat hankkeeseen käytetyn ajan ja rahan olleen hyvä investointi.

Miten eri kohderyhmät ovat hyötäneet kehittämishankkeesta?

- *Kiinteistöt on voitu liittää kunnalliseen vesihuoltoverkkoon.*
- *Edeltävän hankkeen toteuttajat kohtasivat vaikeuksia useammalta taholta. Tämä johti siihen, että tavoitteenasettelua jouduttiin muuttamaan. Tämän hankkeen kautta voitiin täyttää nostatettuja toiveita ja viedä loppuun aloitettua työtä. Näin muutamia vuosia hankeinvestoinnista voi sanoa, että sen lisäksi että alueella on käytössä nopeata, korkeatasoisesti tuotettua laajakaistaa niin satsaus on osoittautunut odotettua mielekkäämmäksi. Liikkuvan laajakaistan laatu on osoittautunut heikoksi (4G alaspäinen nopeus on parhaimmillaan jopa 30 mbit/s mutta ylöspäinen on useimmiten vajaat 1 Mbit/s, laatu on hyvin vaihtelevaa). Samaan aikaan liikkuvan laajakaistan hinnat ovat nousseet jokseenkin samalle tasolle kuin 100/100 Mbit/s kuituliittymän.*
- *Liikevaihto on kehittynyt myönteisesti, saatu uusia asiakkaita.*
- *Hankkeen kehitystyöt ovat vielä keskeneräisiä. Yritykset olleet kiinnostuneita useista kehittämistoimista, lopulliset tulokset nähdään vasta 2021.*
- *Alueella toimivat maatalousalan asiantuntijat oppivat paljon. Yrityksiä hanke ei suoraan yllä olevasta syystä johtuen (konkurssit) hyödyttänyt.*
- *Em. kysymykset liiketoiminnan, työpaikkojen ja investointien lisääntymisestä ovat yhteydessä siihen, että tällä hankkeella valmisteltiin osittain [...], [...] on tuonut alueelle kasvavan [...] myötä lisää työpaikkoja palveluihin, lisää liiketoimintaa ja varovaisesti jo myös uusia investointeja. Uudeksi tuotteeksi lasken tässä [...], jotka ovat tuoneet alueelle uusia kävijäryhmiä. [...] on tärkeää [...] kunnalle, jotta tätä [...] voidaan markkinoida matkailijoille.*
- *Mahdollistaa liikunnan harrastamisen lisääntymisen. Mahdollistaa uusia liiketoiminnan muotoja alueella.*
- *Kuntalaiset ja matkailijat, jotka käyttävät ko. reittiä. [...] harjoittelevat urheilijat. Tapahtumajärjestäjät. [...] asukkaat/lomalaiset.*
- *Yritykset ovat saaneet apua aloittamiseen, kehittämiseen sekä omistajanvaihdostilanteeseen liittyvissä asioissa. Olemme valmistelleet hankkeet hakijan kanssa hyvin, jolloin rahoittajaviranomaisen työ on helpottunut.*

Tarkenna halutessasi kehittämishankkeen muita vaikutuksia

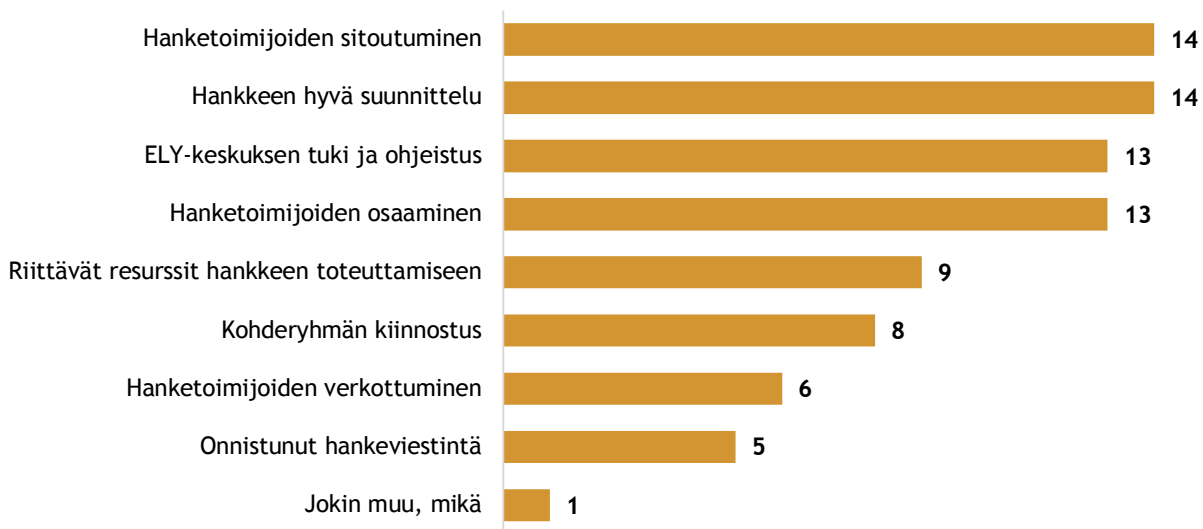
- *Investointi oli osa pyrkimystä tuottaa [...] kattava palveluverkko. Negatiivista on että julkiset tahot (kaupunki, sote-viranomainen) eivät ole kehittäneet korkeata palvelutasoa vastaavia julkisia palveluita. Olosuhteet ovat kuitenkin juuri nyt nopeassa muutostilassa. Koronatilanteessa verkkoneuvottelujen tietoinen tarve on kasvanut suuresti. [...] suunnittelee tulevaa syysyä varten verkko-opetustoteutuksia. Verkkoneuvottelut yhteistyössä viranomaisten kanssa ovat melkein pä arkipäiväistyneet.*
- *Matkailussa vaikutus on merkittävä, kun Kainuun moottorikelkkareitit ja -urat saadaan hyvään kuntoon. Kiinnostus muilta alueilta suomesta varmasti lisääntyy vaara- ja metsäkainuuseen.*
- *Liittymäkohdat [...] toivat hankkeeseen uutta painoarvoa. Hankkeen kohdealueet olivat sitä suunniteltaessa ja vielä enemmän tällä hetkellä Kainuun tärkeimpiä [...], joten rahoitus niiden yleisöpalvelujen kunnossa pitämiseen on ensiarvoisen tärkeää. On hyvä voida todeta ja kertoa kävijöille, että pystymme myös pitämään kohteita kunnossa!*
- *Edesauttaa [...] mahdollisesti nousevan uuden [...] välistä kulkemista.*

- *Yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa olemme saaneet aktivoituksi elinkeinojen kehittämistä ja jakaneet aihepiiriin liittyvää tietoa. Olemme aktivoineet yrityksiä eri rahoitusmuotojen hakemisessa.*
- *On saatu pidetyksi aktivointi- ja tiedotustilaisuuksia yhdessä sidosryhmien kanssa, tiedotettu mm. rahoitusmahdollisuuksista, elinkeinojen kehittämisen toimintaympäristöasioista ja toimijaverkostoista jne.*

Kahdestatoista vastaajasta tasan puolet näkivät, että toteutetun hankkeen myötä syntyi ennalta suunnittelemattomia vaikutuksia. Vaikutukset liittyivät kuntien välisen yhteistyön lisääntymiseen ja uusien kohderyhmien kiinnostukseen hankkeesta ja alueesta. Hankkeesta syntyi myös digitaalisen markkinoinnin koulutusta, omistajanvaihdoscaseja sekä arvonmäärittäjiä ja yrityskauppoja. Koronan aiheuttamissa haasteissa pystyttiin nopeaan apuun ja reagointiin. Toisaalta yhdessä hankkeessa hankkeen negatiiviset kokemukset olivat hyödyksi toimintamallien kehittämisessä.

Hankkeen onnistumiseen vaikuttavia tekijöitä olivat erityisesti hanketoimijoiden sitoutuminen, hankkeen hyvä suunnittelu, ELY-keskuksen tuki ja ohjeistus sekä hanketoimijoiden osaaminen. Lähes jokainen vastaaja katsoi näiden tekijöiden edesauttaneen hankkeen onnistumista. Yksi vastaaja myös mainitsi, että hankkeen onnistumiseen vaikutti se, että hän oli itse hankkeen suunnittelija, mutta toinen henkilö veti toteutuksen. Hankkeen toteutusta sen sijaan haittasivat erityisesti koronaviruksesta johtuvat muutokset ja epävarmuus, joka hankaloitti kahdeksan hankkeen toteutusta. Yleinen taloustilanne hankaloitti kuuden hankkeen toteutusta.

Mitkä tekijät ovat edesauttaneet hankkeen onnistumista? (lkm)

Kuva 12 Hankkeen onnistumista edistäneet tekijät

Mitkä tekijät ovat hankaloittaneet hankkeen toteutusta? (lkm)

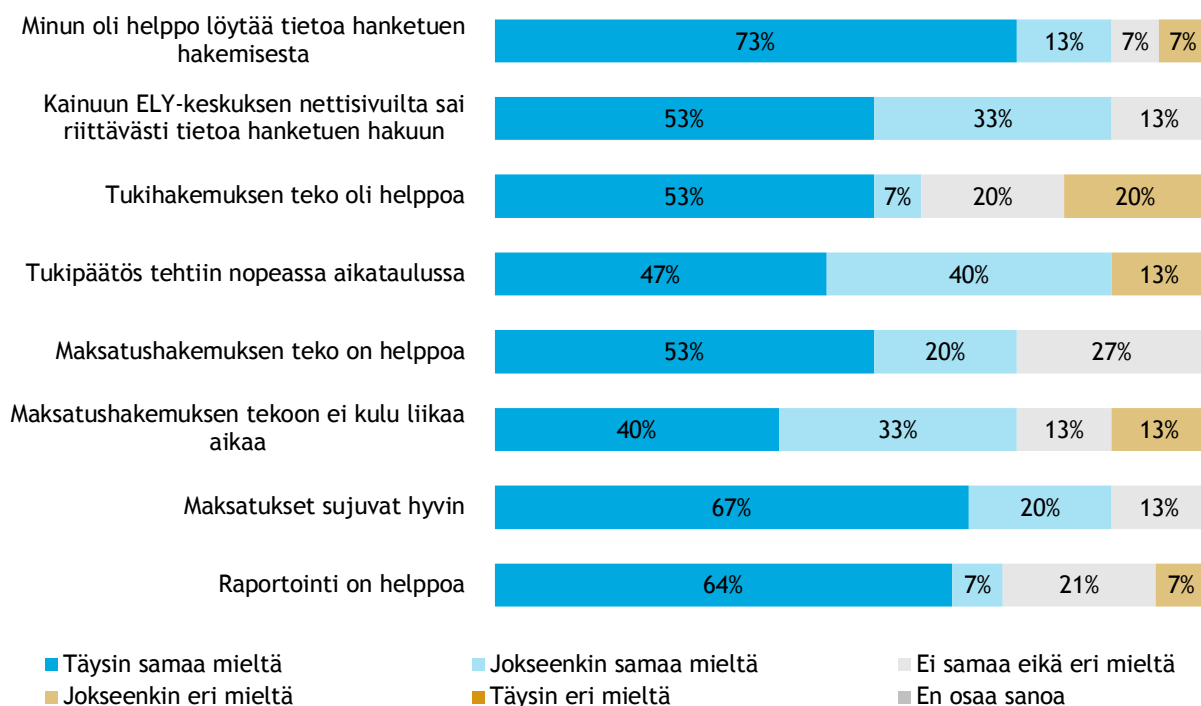

Kuva 13 Hankkeen toteutusta hankaloittaneet tekijät

Perustelee halutessasi vastauksia

- *Epäonnistumisia on vaikea selittää. Valtapyrkimykset loivat jänniteitä, joita oli vaikea dokumentoida ja ymmärtää. Eripura kasvattaa joka tapauksessa suuresti työmäärää. Vaikeuksien voittaminen on voimakkaasti tietoisuutta ja uutta liike-energiaa tuottava tapahtuma.*
- *Koronaviruksen vaikutukset näkyvät kunnissa, joista töitä ohjataan käytännön tasolla. Etätöissä olevat ihmiset on jonkin verran "lukossa", miten mennään eteenpäin. Hankekoordinaattori on toiminut kannustajana koko ajan ja asiat ovat menneet eteenpäin hyvin, pienellä viiveellä. Aikataulut kuitenkin pitävät ja asioita viedään eteenpäin suunnitelmien mukaan.*
- *Viljelijöillä tuntuu olevan hankeväsymystä. Harva jaksaa innostua enää uusista asioista. Uusien ideoiden on tullava kaupallisilta tahoilta. Jos kaupallinen näkökulma ei ole mukana jo hankesuunnittelussa, niin on toivotonta. Vaikka kaupallinen näkökulma olisikin mukana, niin silti ilman valmista onnistunutta esimerkkiä on vaikea saada ketään innostumaan.*
- *Hankkeen toteutusvaiheen aikana organisaatiossamme tapahtui vastuuhenkilöiden eläköitymisiä ym. henkilöstömuutoksia, mutta asiat saatiin hoidettua siitä huolimatta. Hankkeen hallinnointia en pysty arvioimaan.*
- *Erittäin paljon pikkutarkkaa nyanssia liittyy hallinnointiin ja asiakirjoihin ja (reitti)sopimusteksteihin, joiden säätämiseen ja selvittämiseen menee kohtuuttomasti aikaa. Hanketekijöitä auttaisi tarkempi Check-lista projektin etenemisessä.*
- *Resurssien vähyys = neuvonnan tarve maaseutuyrityksissä on osoittautunut ennakoitua suuremmaksi, kun myös tietoisuus hankkeesta on lisääntynyt. Yleinen taloudellinen tilanne, mm. kiinteistöjen vakuusarvojen lasku, aiheuttavat kokonaisrahoituksen järjestymiselle haasteita. Korona lykkää hankkeen vaikuttavuuden toteutumista (yritysten mahdollisuuksia toteuttaa suunnittelussa ajassa investoinnit).*

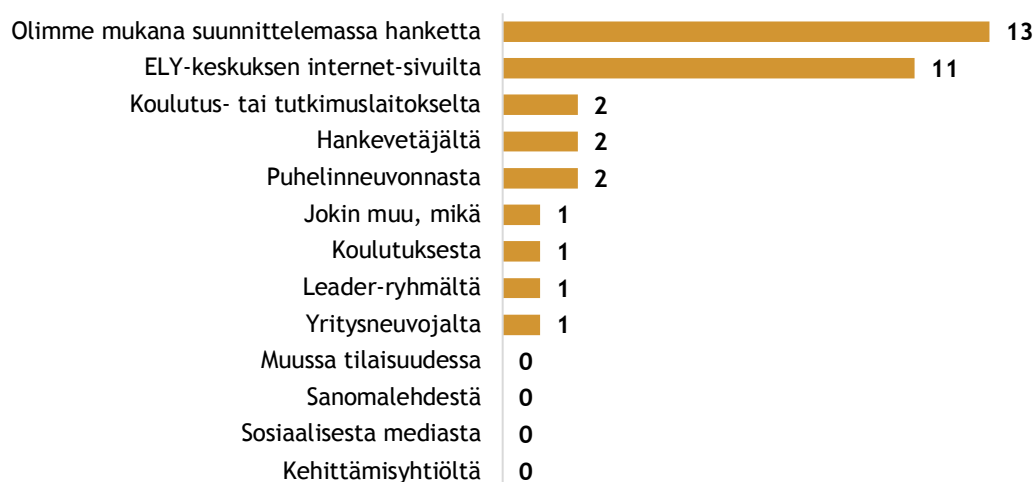
Arvioi seuraavia tukihallintoa koskevia väitteitä

Kuva 14 Hanketuen saajien näkemykset hallinnosta

Kokonaisuudessaan tukihallintoon liittyvät asiat koettiin pääasiassa toimiviksi. Erityisesti toimivaa oli tiedon löytäminen hanketuen hakemiseen liittyen, maksatushakemukset sekä tiedon saanti hanketuen hakuun Kainuun ELY-keskuksen nettisivuilta. Vastaajista 80 prosenttia oli myös ainakin jokseenkin sitä mieltä, että tukipäätös tehtiin nopeassa aikataulussa, mutta 13 prosentin mielestä tukipäätöksen tekoon kului aikaa. Tukihakemuksen teko oli ainakin jokseenkin helppoa vastaajista 60 prosentin mielestä, mutta 20 prosenttia kokivat sen jokseenkin haastavaksi.

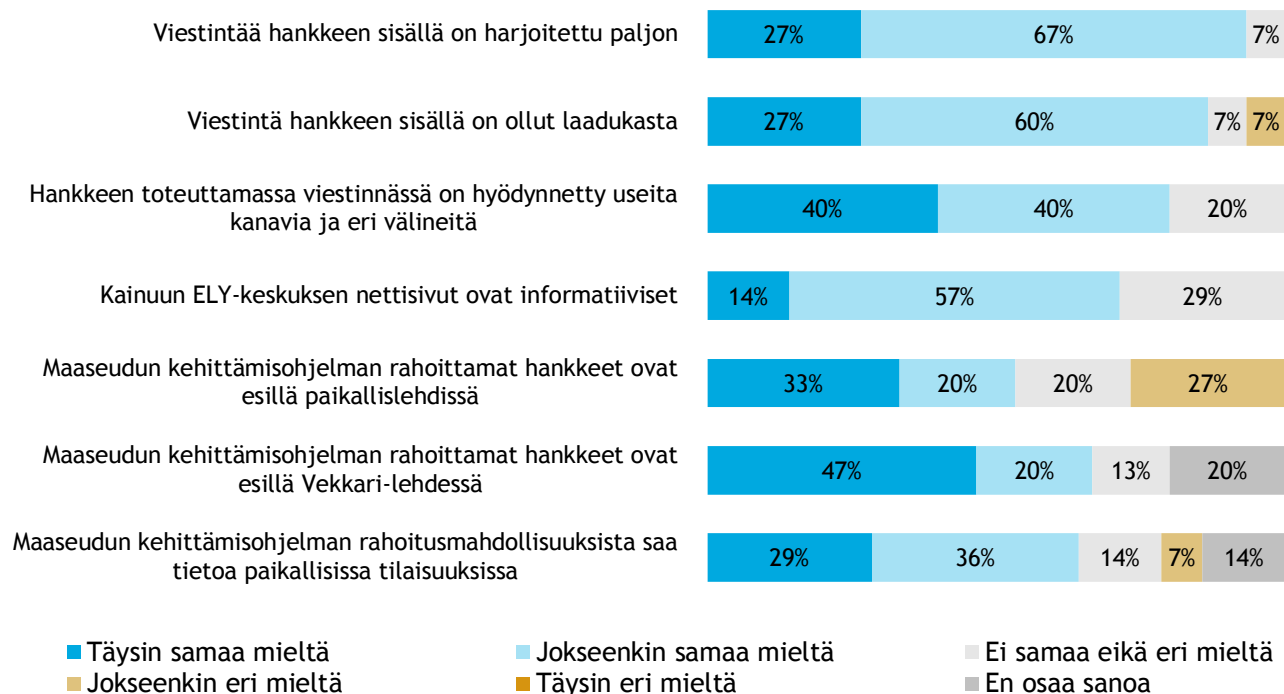
Mistä sait tietoa hanketuesta? Valitse kaikki käyttämäsi tietolähteet(lkm)

Kuva 15 Tuen tiedonsaantikanavat

Suurin osa vastaajista (13) sai tietoa hanketuesta, koska olivat mukana suunnittelemassa hanketta. Myös ELY-keskuksen internet-sivuilta saatiin useassa tapauksessa tietoa.

Arvioi seuraavia viestintää koskevia väitteitä

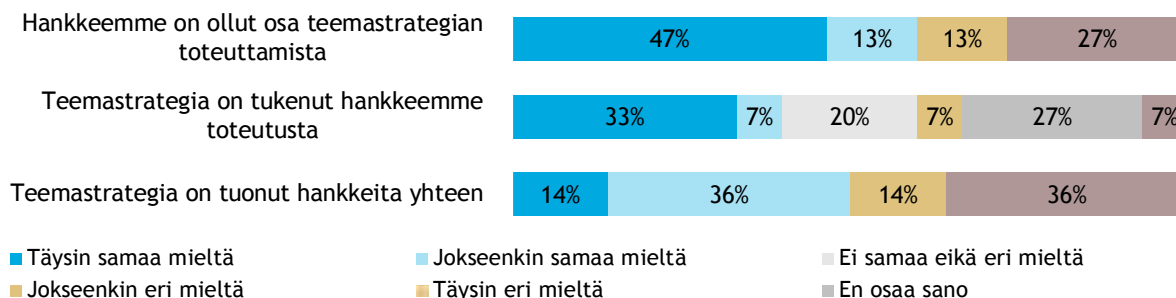

Kuva 16 Hanketuen saajien näkemykset viestinnästä

Viestintään liittyen 94 prosenttia vastaajista oli vähintään jokseenkin sitä mieltä, että viestintää on harjoitettu paljon hankkeen sisällä ja 87 prosenttia oli sitä mieltä, että viestintä on ollut ainakin jossain määrin laadukasta hankkeen sisällä. Kainuun ELY-keskuksen nettisivut nähdään pääasiassa informatiivisina. Vastaajista 53 prosenttia kertoi, että maaseudun kehittämisohjelman rahoittamat hankkeet olivat esillä paikallislehdissä, kun 27 prosenttia olivat tästä jokseenkin eri mieltä. Vekkar-lehdessä maaseudun kehittämisohjelman rahoittamat hankkeet olivat esillä ainakin jollain tasolla 67 prosentin mielestä. Yhteensä 65 prosenttia vastaajista koki, että maaseudun kehittämisohjelman rahoitusmahdollisuuksista sai tietoa paikallisissa tilaisuuksissa. Kaksi vastaajaa kertoivat myös näkemyksensä siihen, miten hankkeen viestintää voisi parantaa. Toisen vastaajan näkökulmasta viestintää voisi parantaa käymällä paikan päällä, sillä työmaakokoukset ovat päteviä hallinnon kehittämiskeinoja. Toinen taas koki, että ELY-keskuksen nettisivut ovat epäselvät ja parhaiten saa tietoa olemalla suoraan yhteydessä ELY-keskuksen asiantuntijoihin. Myös eri ohjelmien ja hankekausien esittelytilaisuudet nähdään tärkeinä.

TEEMASTRATEGIAT

Mitä mieltä olet seuraavista teemastrategioita koskevista väittämistä

Kuva 17 Näkemykset teemastrategioista

Vastaajista 60 prosenttia koki, että heidän hankkeensa oli ainakin jokseenkin teemastrategian toteuttamista. Yhteensä 40 prosenttia vastaajista kokivat, että teemastrategia oli tukenut hankkeen toteutusta jossain määrin ja puolet vastaajista oli ainakin jokseenkin sitä mieltä, että teemastrategia toi hankkeita yhteen.

Mikäli hanke on ollut osa teemastrategian toteuttamista, mitä lisäarvoa teemastrategiasta on tullut? Ohjelmalliset tavoitteet terävöittävät toimintaa tekemällä tietoiseksi sekä meneillään olevan hankkeen tavoitteet, että niiden yhteyden ohjelmallisiin tavoitteisiin. Nähdään, että tietoisuutta kehittämisestä voi olla vaikea saavuttaa muuta, kuin onnistuneesti toteutuneen käytännön työn kautta. Teemastrategia myös tarjosi selkeän tavoitteen maaseudun elinkeinojen monipuolistamisen ja yritystoiminnan kehittämiseen liittyen. Lisäksi maa- ja elintarvikealan hanketoimijoille pidettiin yhteisiä infotilaisuuksia, joissa on voinut verkostoitua sekä saada tietoa. Yksi vastaaja koki teemaohjelman epäonnistuneeksi, eikä nähnyt teemaohjelman vaikuttaneen hankkeeseen millään tavalla.

Miten teemastrategioita tulisi kehittää?

Teemastrategia nähdään mielekkäänä kehittämisen välineenä, jolla päästään kokonaisvaltaiseen suunnitteluun. Teeman valinnan onnistuminen on kuitenkin avainasemassa. Teemaohjelmien suunnitteluun ja toteutukseen voisi ottaa vahvemmin mukaan esimerkiksi psykologeja ja sosiologeja ja ohjelman tulisi hitsata porukkaa yhteen, motivoida, koordinoita ja luoda uskoa. Koetaan, että tämä ei ole toteutunut. Koordinoivat hankkeet nostettiin myös esille: ne näyttivät tuoneen muissa maakunnissa onnistumisia valituissa teemoissa, erityisesti elintarvikealalla. Tarvitaan myös toimialojen ja maakuntien rajojen ylitystä. Ehdotettuja teemoja olivat infra (tieyhteydet, sähkö, tietoliikenne, logistiikka, ruokajakelu) sekä luontomatkailu. Mainittiin myös, että tarvitaan enemmän teemojen välistä ristipölytystä. Uudet strategiat, kuten Pellolta pöytään ja Grean deal tulisi huomioida tulevalle rahoituskaudella.

MAASEUDUN KEHITTÄMINEN KAINUUSSA

Miten maaseudun kehittäminen on onnistunut tällä kaudella (2014-2020) kehittämishankkeiden näkökulmasta?

Kokonaisuudessaan nähtiin, että maaseudun kehittäminen on onnistunut pääasiassa hyvin kehittämishankkeiden näkökulmasta. Toisaalta vaikka aikaskaala on laajahko (2014-2020) on usein onnistumisiin tarvittavat ajanjaksot tätäkin pidempiä. Nähdään myös, että maaseudun ihmisillä on kohtuullisesti mahdollisuuksia osallistua hankkeiden toimintaan ja hyötyä siitä. Yritysrhythankkeet ovat hyvä tapa kehittää yritysten verkostoitumista ja liiketoimintaosaamista sekä kansainvälistymistä.

Kehittämishankkeista tulee poimia onnistumiset ja toimivat välineet, jotta seuraavalla ohjelmakaudella saadaan tuloksia.

Toisaalta nostettiin esille, että koska ELY-viranomaisen seuranta perustuu indikaattoriajatteluun, on sen avulla vaikeaa saada otetta kehitysprosesseista. Tässä suhteessa toivottiin, että hankkeiden sisäisen logiikan seuranta olisi tiiviimpää. Eräs vastaaja nosti esille huolen siitä, miten asioita viedään eteenpäin samassa hengessä hankkeiden loputtua. Myös hanketoiminnan ikärakenne huolettaa, kun kymmenen vuoden kuluttua Kainuussa nykyiset iäkkäät toimijat siirtyvät oikeasti eläkkeelle. Toisaalta nostettiin myös esille, että maaseutu kehittyy kehittämishankkeista huolimatta: paljon on saatu aikaiseksi, mutta paljon on menty myös tyhjäkäynnillä. Yksi vastaaja nosti esille, että ohjelmakaudella isot trendit ja toimintaympäristö ovat olleet maaseutua vastaan. Polarisoituminen on erityisen iso haaste Itä-Suomen kehittymisen kannalta.

Mitä asioita sinun mielestäsi tulisi huomioida Kainuun maaseudun kehittämisohjelmassa tulevalla kaudella (2021-2027) kehittämishankkeiden näkökulmasta?

Kyläverkkohanke nostettiin esille erinomaisena keinona rakentaa tietoyhteiskunnan yhteiskunnallistaloudellista muodostumaa. Nähtiin tärkeäksi, että paikalliset viranomaiset sitoutuvat taloudellisesti rahoitukseen, koska ilman sitoutumista paikalliset johtajat eivät ymmärrä hyödyntää pitkäaikaisuudestaan johtuen kallista investointia. Kehittämisohjelman hahmotteluiden pitäisi olla analyyttisempia: erityisesti tulisi hahmottaa selkeämmin eri alojen vuorovaikutussuhteita, jotta tarkastelu olisi kokonaisvaltaisempaa.

Joustavuuden neuvonnassa ja päätöksenteossa tulisi jatkua myös tulevalla kaudella. Nuorten ikäryhmien innostaminen kehittämisasioiden innovointiin tulisi huomioida seuraavalla kaudella. Kehittämisasioissa tulisi pyrkiä luomaan pysyviä rakenteita, joita kukaan ei vie mennessään pois.

Nostettiin myös esille, että yrityksiä on vaikeaa saada osallistettua mukaan hanketoimintaan. Toisaalta yritykset, niin isot kuin pienetkin, odottavat monesti valmista pöytää, mutta toisaalta monet eivät halua osallistua, koska hankkeiden tuomat hyödyt koetaan niin kaukaisiksi, ettei niistä haluta maksaa. Haaste on, kuinka saadaan yritykset uskomaan, että toimintaa kannattaa kehittää hankkeilla.

Kestävään kehitykseen, luomuun, hakkuiden vähentämiseen, ympäristöön ja luonnon kuntoon tulee kiinnittää huomiota. Ihmisten luontokiinnostukseen vastaamiseen on Kainuussa erinomaiset mahdollisuudet. Nähdään, että Kainuun tulee ottaa oma osansa lisääntyvästä kotimaanmatkailusta. Eri tahojen, maakunta mukaan luettuna, tulee olla mukana Kainuun luontomarkkinoinnissa ja Kainuun kuvan luonnissa. Nostettiin esille, että erilaiset rahoitusmahdollisuudet ovat avainasemassa ja on ehdottoman tärkeää, että Kainuussa on jatkossakin paikalla rahoitusasiantuntijoita.

Maaseudulla nähdään olevan monesta näkökulmasta poikkeuksellinen merkitys ja vaaditaan vahva ja itseensä uskova kehittämisohjelma. Maaseutuelinkeinojen rakenteita tulee tarkastella vastuullisesta ja riskienhallinnan näkökulmasta. Myös digitaalisuuden mahdollisuudet maaseudulle nähdään erittäin suurina (esim. monipaikkaisuus ja monipuoliset sekä esteettömät tavat tehdä työtä). Koetaan myös, että maaseudulla on aiemmin paremmin tunnistettuja ja tunnustettuja mahdollisuuksia (huoltovarmuus, biotalouden mahdollisuudet, etätyön mahdollisuudet, monipaikkaisuus). Nämä tulisi ottaa huomioon hankeaiheina ja ohjelmaan kiinnittää vahva usko Kainuun maaseudun mahdollisuuksista.

Liite 3. Kysely yritystuen saajille, Kainuun maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020

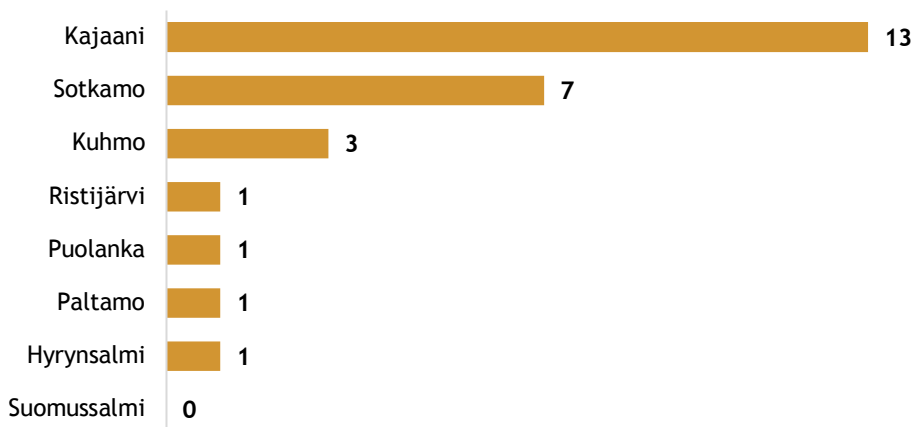
TAUSTATIEDOT

Kysely oli auki 20.5.-8.6.2020 välisenä aikana. Kysely lähetettiin 87 henkilölle, joista 22 vastasi. Vastausprosentti on 25 %.

Taulukko 31 Vastajat toimialoittain

Hakijatoimiala	Lkm
Eläinlääkintäpalvelut	2
Hotellit	2
Moottoriajoneuvojen huolto ja korjaus (pl. renkaat)	2
Kaukolämmön ja -kylmän erillistuotanto ja jakelu	1
Kuntokeskukset	1
Maa- ja metsätalouskoneiden korjaus ja huolto	1
Marjojen, pähkinöiden ja muiden puissa ja pensaissa kasvavien hedelmien viljely	1
Metallien työstö	1
Moottoriajoneuvojen osien ja varusteiden tukkukauppa (pl. renkaat)	1
Muiden konetyökalujen valmistus	1
Muiden puutuotteiden valmistus; korkki-, olki- ja punontatuotteiden valmistus	1
Muiden sähkölaitteiden valmistus	1
Muu ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta	1
Muu hedelmien, marjojen ja kasvien jalostus ja säilöntä	1
Muulla luokittelematon huvi- ja virkistystoiminta	1
Ohjelmatoimistot ja manageripalvelut	1
Puunkorjuu	1
Tavanomaisen jätteen keruu	1
Varauspalvelut, matkaoppaiden palvelut ym.	1
Kaikki yhteensä	22

Minkä kunnan alueella yrityksesi toimii? Voit valita halutessasi monta.

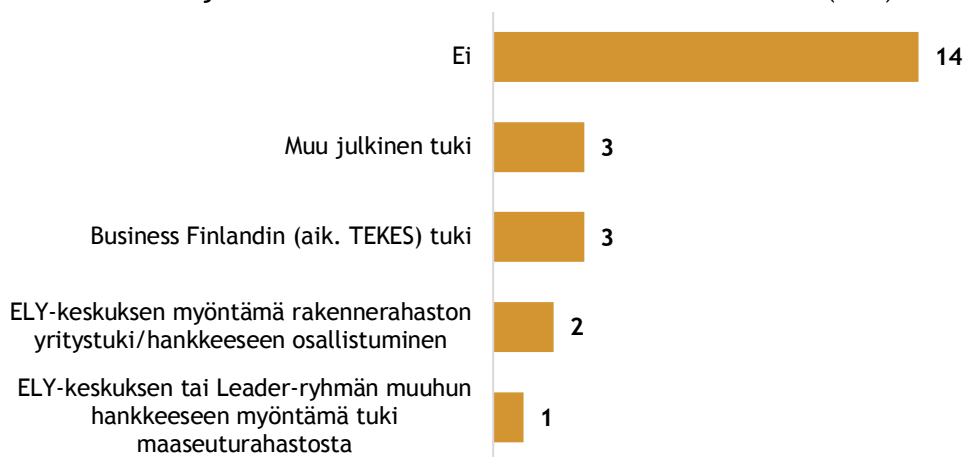

Kuva 18 Kunta, jossa vastaajan yritys toimii

Selvästi suurin osa vastaajien yrityksistä toimii Kajaanin alueella (13 yritystä). Sotkamossa toimii seitsemän yritystä ja Kuhmossa kolme. Suurin osa yrityksistä (18 yritystä) työllistää alle 10 henkilöä. Neljä yritystä työllistää 10-49 henkilöä.

Yrityksistä isoin osa ei ole saanut yritystuen lisäksi muuta rahoitusta vuosien 2014-2020 -välisenä aikana. Kolme vastaajaa vastasivat saaneensa muuta tukea, kuin listassa olleet tuet. Nämä olivat innovaatioaseteli, maataloustuet sekä yritysten lainahankinnat -tuki ja tukkivannesaha- sekä sähköistystuki.

Onko yrityksesi saanut toteuttamanne hankkeen lisäksi muuta julkista rahoitusta vuosien 2014 - 2020 aikana? (lkm)

Kuva 19 Muut rahoituslähteet

Mitä kehittämistoimia olet toteuttanut yritystuen avulla? Voit valita useita vaihtoehtoja.

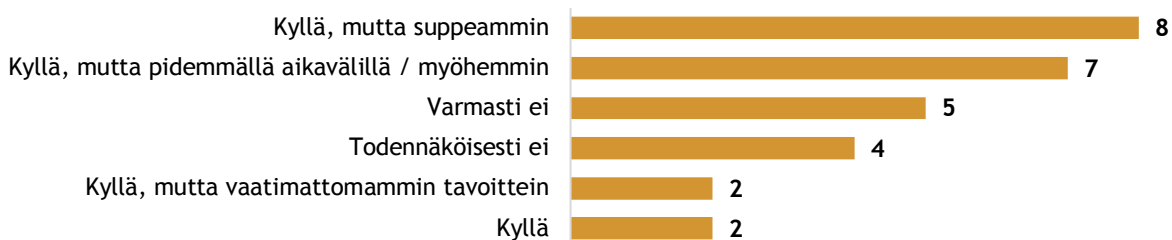

Kuva 20 Yritystuilla toteutetut kehittämistoimenpiteet

YRITYSTUEN TULOKSET

Yritystuen avulla toteutetut kehittämistoimet liittyivät erityisesti investointeihin koneisiin ja laitteisiin, tuotannon tai toiminnan kasvattamiseen ja monipuolistamiseen sekä yrityksen toimi- tai tuotantotilojen rakentamiseen tai parantamiseen. Yhteensä neljä vastaajaa vastasivat kehittämistoimien liittyvän johonkin muuhun, kuin listan kehittämistöimiin. Nämä kehittämistoimet olivat ohjelmiston koodaaminen, yritystoiminnan normaalit kulut, hirsirakentamiseen liittyvien toimen kehittäminen ja kengityskorjaukset sekä uuden verkkokaupan perustaminen.

Olisiko kehittämistoimenpide toteutettu ilman saamaanne rahoitusta?

Kuva 21 Tuen vaikutus toimenpiteen toteuttamiseen

Suurin osa kehittämistoimenpiteistä olisi toteutettu joko suppeammin tai pidemmällä aikavälillä ilman saatua rahoitusta (15 vastaajaa). Kehittämistoimenpiteitä ei olisi toteutettu varmasti tai todennäköisesti yhdeksässä tapauksessa.

YRITYSTUEN VAIKUTUKSET

Arvioi seuraavia toteuttamanne hankkeen vaikutuksia koskevia väittämiä yrityksesi näkökulmasta?
Hankkeen myötä...

Kuva 22 Yritystuen vaikutukset

Erityisesti hankkeilla on ollut vaikutusta uusien tuotteiden tai palveluiden kehittämiseen vastaajien organisaatiossa. Hankkeet ovat parantaneet liiketoimintaosaamista ainakin jossain määrin 91 prosentilla. Hankkeet ovat myös vaikuttaneet investointien lisääntymiseen ja liiketoimintamallien kehittämiseen ainakin jossain määrin 77 prosentilla vastaajista. Vähiten hankkeet ovat vaikuttaneet kansainvälisen toiminnan ja kansainvälistymisvalmiuksien kehittämiseen. Yhteensä 45 prosenttia vastaajista koki, ettei hankkeet vaikuttaneet juurikaan vientiin ja 32 prosenttia koki, etteivät hankkeet vaikuttaneet kansainvälistymisvalmiuksiin.

Perustele halutessasi vastauksiasi

- Hanke on vielä osittain kesken
- Tuetut investoinnit ovat edistäneet ja nopeuttaneet asiakkaiden palveluja, [...] asiakaskunta on laajentunut. Töitä olisi [...] vieraallekin työvoimalle esim. etelä suomessa, mutta [...] vaativat ammattilaista ja kokemusta kyseisistä töistä, joten kännyköiden plärääjät ja tietokonepelejä pelaavat nuoret ja vanhemmatkin "nuoret" eivät ikävä kyllä, halua "[...] hommiin" kun yöt pelataan, niin aamulla ei jaksa nousta "[...]" töihin. [...] työt ovat fyysisesti raskaita ja vaativia töitä.
- Ulkomaan kauppaa teen [...] alalla paikallisen [...] kautta
- Kohteliaasti sanon, että lopettakaa rahoitukset noihin pelialan koulutuksiin, siinä nuoret menevät pilalle kun eivät osaa muuta kuin "huppu päässä" paeta normaalia elämää. Pelit sitovat jo 4v. eteenpäin ja kehitys on alaspäin.
- Tarvitsemme nuoria, jotka osaavat tarttua myös tarvittaessa normaali töihin. Ei kaikkien tarvitse olla tohtoreita ja professoreja 23-vuotiaina, ja vielä ilman minkään laista työkokemusta.

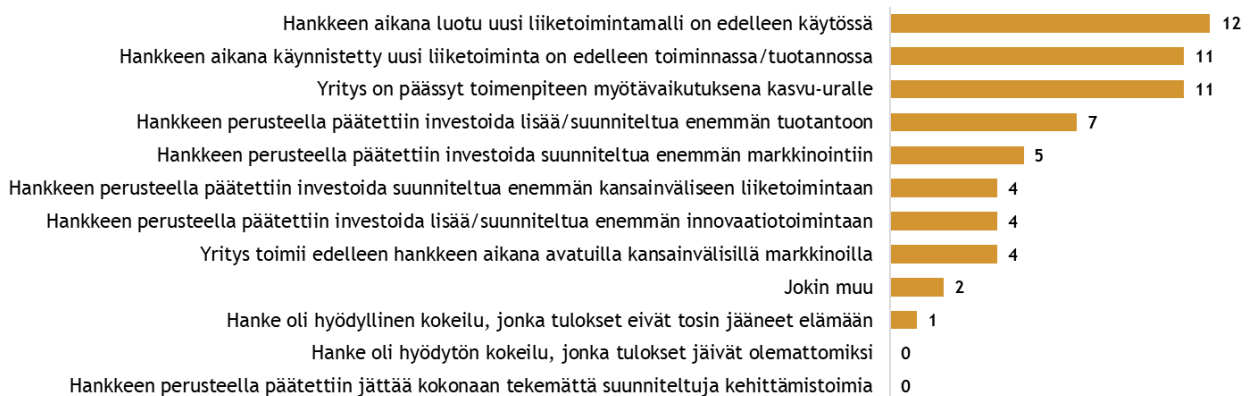
- *Olin [...] töissä [...] hommissa ja sanon, että nuorisotyöttömyyttä siellä ei ollut, lapset tuotiin "leikin" varjolla oppimaan normaali työelämään liittyviin työtehtäviin mistä he sitten suuntautuvat eri ammattialojen osajiksi. Lisäksi heillä oli käytössä monin paikoin kuusi (6) päiväinen työviikko, ahkera kansa. [...] suurin työllistäjä ryhmä olivat yritykset jotka työllistivät 3-9 henkilöä.*
- *ELY-tuki on ollut meille ratkaisevan tärkeä. Olemme saaneet liiketoimintaa kasvatettua ja tulevaisuuden näkymät ovat todella hyvät. Kauppa käy hyvin ja uskomme, että myös jatkossa tulemme toimimaan entistä kannattavammin.*

Yritystuki vaikutti henkilöstömäärään keskimäärin nostavasti. Keskimäärin henkilöstömäärä kasvoi yrityksissä 1,3 henkilön verran hankkeen aikana. Keskimäärin vastaajat arvioivat henkilöstömäärän kasvaneen 33 % hankkeen aloitusvuoden ja lopetusvuoden välillä. Yritystuki vaikutti myös liikevaihdon määrään nostavasti. Keskimäärin liikevaihto kasvoi hankkeen aloitus- ja lopetusajankohdan välillä 0,42 miljoonaa. Vastaajat arvioivat keskimäärin yritysten liikevaihdon kasvaneen 33 % hankkeen aikana.

Tarkenna halutessasi yritystuen aikaansaamia vaikutuksia

- *Ilman yritystukea tuskin olisi koko yritystä ei olisi todennäköisesti olemassa*
- *Olemme melkein kaksinkertaistaneet liikevaihtomme.*

Arvioi toimenpiteen pitkäaikaisia vaikutuksia yrityksen liiketoimintaan.

Kuva 23 Tuen pitkäaikaiset vaikutukset

Kyselyyn vastaajia pyydettiin arvioimaan toimenpiteen pitkäaikaisia vaikutuksia yrityksen liiketoimintaan. Yhteensä 12 hankkeessa luotiin uusi liiketoimintamalli, joka on edelleen käytössä ja 11 hankkeessa käynnistetty uusi liiketoiminta on edelleen toiminnassa tai tuotannossa. Toimenpiteen myötävaikutuksena yritys on päässyt kasvu-uralle yhteensä 11 hankkeessa. Kukaan vastaajista ei kokenut, että hanke olisi ollut hyödytön kokeilu, jonka tulokset jäivät olemattomiksi, tai että hankkeen perusteella jätettiin kokonaan tekemättä suunniteltuja kehittämistoimia. Kuudessa hankkeessa syntyi ennalta suunnittelelmattomia vaikutuksia. Nämä vaikutukset liittyivät kohderyhmään ja ohjelmiston rakenteen muutokseen, yrityksen näkyvyyden lisääntymiseen ja kannattavuuden lisääntymiseen sekä parempaan verkostoitumiseen alihankkijoiden kanssa. Toisaalta myös uusia alihankkijoita on löytynyt. Hanke on työllistänyt yrittäjän lisäksi myös paikallisia suunnittelualan osajia ja rakennusliikettä maanrakennustöissä. Yhdessä hankkeessa saatiin vesipesuri puulämmitykseen.

HANKKEEN ONNISTUMISEN EDISTÄJÄT JA ESTÄJÄT

Mitkä tekijät ovat edesauttaneet yritystukihankkeen onnistumista? (lkm)

Kuva 24 Hankkeen onnistumista edistävät tekijät

Yrityshankkeen onnistumiseen vaikuttivat erityisesti yrityshankkeen hyvä suunnittelu, oma osaaminen sekä muiden toimijoiden tuki ja ohjeistus. Hankkeen toteutusta haittasivat useimmiten koronaviruksesta johtuvat muutokset ja epävarmuus. Yleinen taloustilanne, tuen hallinnointi ja sähköinen tuenhaku hankaloittivat neljässä tapauksessa hankkeen toteutusta.

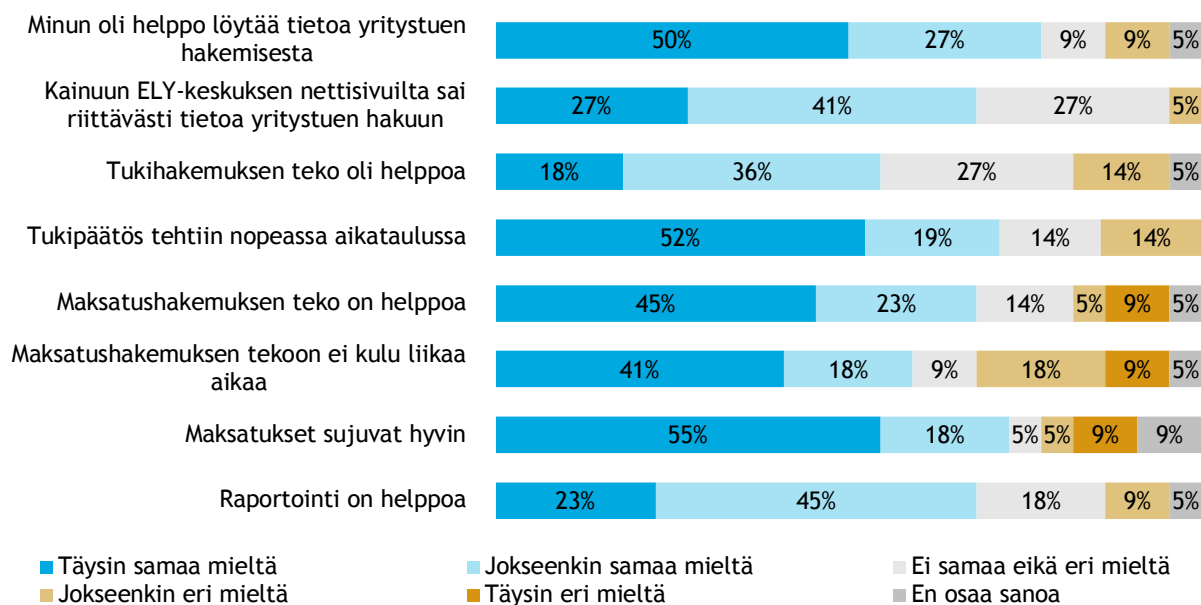
Mitkä tekijät ovat hankaloittaneet hankkeen toteutusta? (lkm)

Kuva 25 Hankkeen onnistumista estävät tekijät

HANKEHALLINTO JA VIESTINTÄ

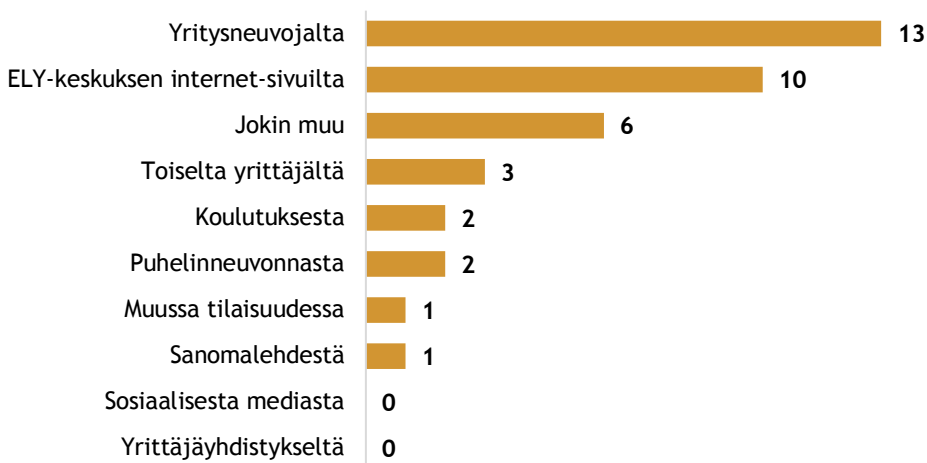
Arvioi seuraavia tukihallintoa koskevia väitteitä

Kuva 26 Näkemykset tukihallinnosta

Tukihallintoon liittyen 77 prosenttia vastaajista koki, että yritystuen hakemisesta oli helppoa löytää tietoa. Vastaajista 71 prosenttia olivat ainakin jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa, että tukipäätös tehtiin nopeassa aikataulussa. Maksatushakemusten teko koettiin myös pääasiassa helppona ja nähtiin, että maksatukset sujuivat hyvin, mutta kuitenkin 14 prosenttia kokivat ne ainakin jossain määrin hankalina. Vastaajista suurin osa, eli 59 prosenttia, kokivat ettei maksatushakemusten tekoon kulunut liikaa aikaa, mutta kuitenkin 27 prosenttia näkivät ne ainakin jossain määrin aikaa vieviksi.

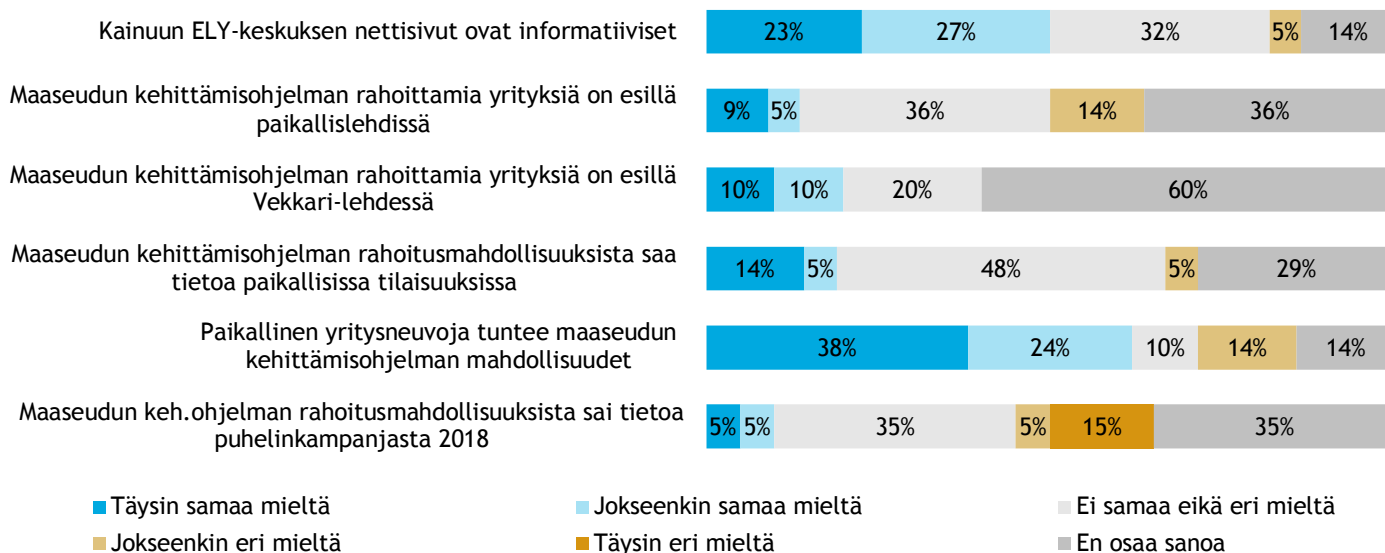
Mistä sait tietoa yritystuesta? (lkm)

Kuva 27 Tuen tiedonsaantikanavat

Vastaajista suurin osa sai tietoa yritystuesta yritysneuvojalta. Myös ELY-keskuksen internet-sivuilta saatiin useassa tapauksessa tietoa. Kuusi vastaajaa olivat saaneensa tietoa myös jotain muuta, kuin listattujen vaihtoehtojen kautta. Nämä olivat Kainuun etu, pankki, Business Finlandin internet-sivut, ELY-keskus, Pro Agria.

Arvioi seuraavia viestintää koskevia väitteitä

Kuva 28 Näkemykset viestinnästä

Viestintää koskeviin väittämissä yleinen vastaus oli ”en osaa sanoa”. Väitteeseen ”maaseudun kehittämisohjelman rahoittamia yrityksiä on esillä Vekkar-lehdessä” jopa 60 prosenttia vastaajista ei osannut sanoa mitä mieltä oli väitteestä. Eniten samaa mieltä oltiin sen kanssa, että paikallinen yritysneuvoja tuntee maaseudun kehittämisohjelman mahdollisuudet. Puolet vastaajista näkivät, että Kainuun ELY-keskuksen nettisivut ovat informatiiviset.

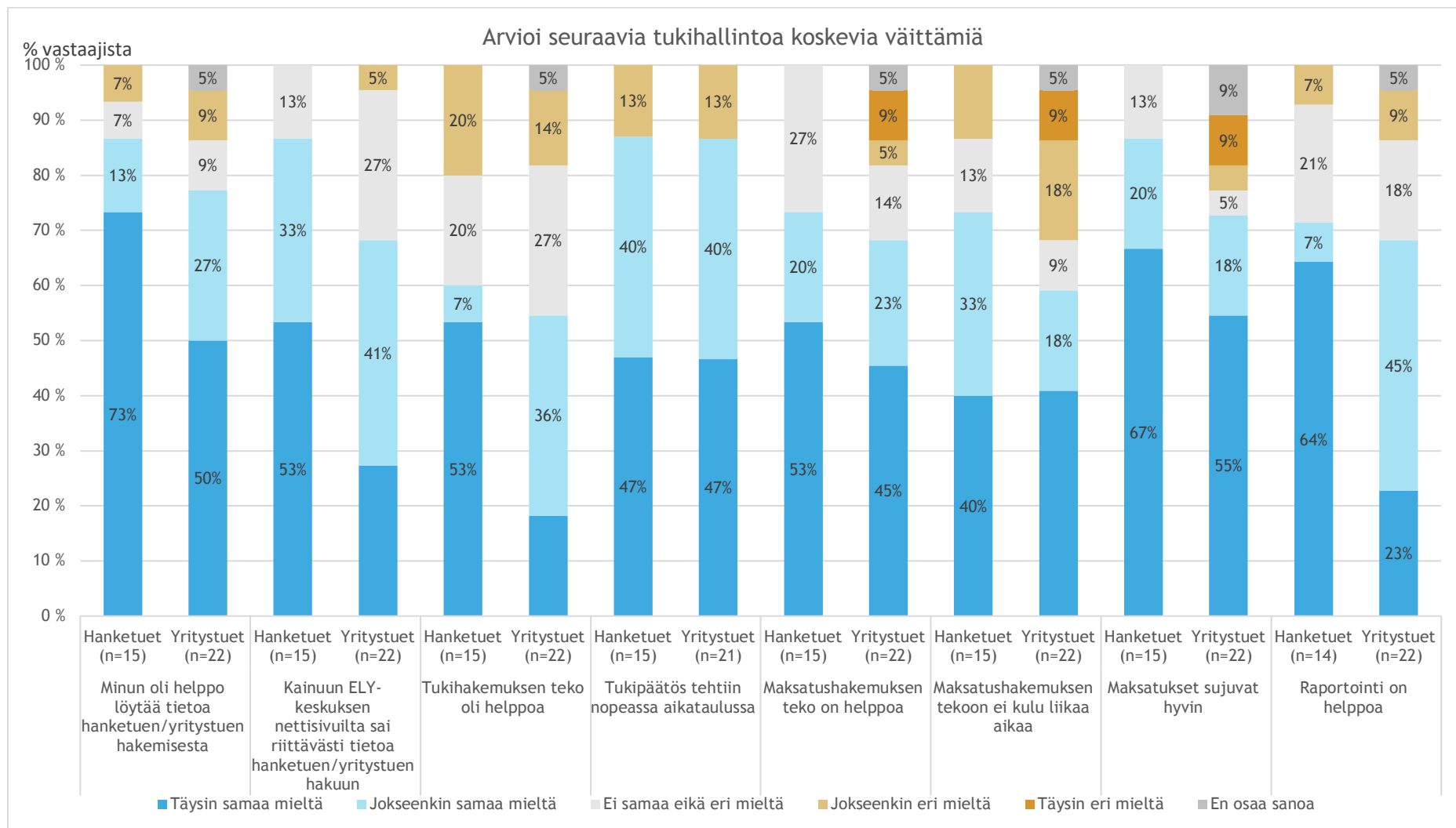
MAASEUDUN KEHITTÄMINEN KAINUUSSA

Miten maaseudun kehittäminen on onnistunut tällä kaudella (2014-2020) yritystoiminnan tukemisen näkökulmasta?

Monet vastaajista kokivat, että maaseudun kehittäminen on onnistunut pääasiassa hyvin kaudella 2014-2020 yritystoiminnan tukemisen näkökulmasta. Erään vastaajan kohdalla tuki oli hyvin ratkaiseva ja mahdollisti investoinnin tekemisen tarpeeksi suurena. Kainuussa yrittäminen tuntuu turvalliselta, koska on tieto, että hankkeisiin on mahdollista hakea tukea. Toisaalta nähtiin, että tuet ovat työläitä hakea muun muassa paperisodan takia. Covid-10-tukirahoitusmahdollisuuksista olisi myös pitänyt saada täsmällisempää tietoa. Nähtiin myös, että maaseutu on kehittynyt siitä huolimatta, että sitä yritetään kehittää julkisella rahalla.

Mitä asioita sinun mielestäsi tulisi huomioida Kainuun maaseudun kehittämisohjelmassa tulevalla kaudella (2021-2027) yritystoiminnan tukemisen näkökulmasta?

Tulevalla kaudella tulee varmistaa maatalouden toimivuus ja jatkuvuus sekä omavaraisuus maataloudessa. Koettiin, ettei tällä kaudella sähköinen kirjautuminen toiminut kunnolla, joten tulevalle kaudelle toivotaan sovellusta, joka toimisi helpommin ja nopeammin. Hakumenettelyä toivottiin myös yksinkertaisemmaksi. Toimialarajoituksia toivottiin myös lievennettävän. Tukea toivottiin yrittäjän omaan työpanokseen, koneiden ja laitteiden hankintaan sekä suoraan ostoksiin eikä takautuvasti. Rahallinen tuki yrittäjälle mahdollistaisi sen, että yrittäjä voisi opettaa työmiehet perusteellisesti. Yrityksiä tulisi myös informoida suoraan, jotta tieto saataisiin kaikille ajoissa perille. Eräs vastaaja näki, että matkailun painopistettä tulisi siirtää kotimaan matkailuun ja luksusmatkailuun. Eräs vastaaja myös mainitsi, että kestävään kehitykseen sitoutumisen tulisi olla kynnyskysymys tuen saamiseksi.

Kuva 29 Tukihallintoa koskevat väittämät

Liite 4. Kainuun ELY-keskuksen rahoittamat alueiden väliset hankkeet

Taulukko 32 Kainuun ELY-keskuksen rahoittamat alueiden väliset hankkeet

Hankkeen nimi	Hakija	Hankkeen teema	TP	Rahoittavat ELYt (hallinnoiva mainittu ensimmäisenä)	Kainuu, julkinen tuki €	Kaikki ELYt, julkinen tuki €
Katras	ProAgria Etelä-Savo ry	Lammastalous	1	Etelä-Savo, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Kainuu	65165	485033
SieVi -Sientenviljely biotalouden toimenpiteenä	Luonnonvarakeskus	Sienet	16	Pohjois-Karjala, Kainuu, Pohjois- Pohjanmaa, Lappi	51164	241200
Kyläpaikat kartalle!	Humanpolis Oy	Matkailu, kylien palvelut	7	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu	43890	210000
KANTAMA	Oulunkaaren kuntayhtymä	Elintarvikeyritykset	16	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu	30392	126721
Pohjoisen puun tiet	Suomen metsäkeskus	Metsätalous	16	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu, Lappi	26800	99760
Uudistuva metsäyrittäjä	Hämeen ammattikorkeakoulu Oy	Metsätalous	16	Häme, Varsinais-Suomi, Kaakkois-Suomi, Pohjois-Pohjanmaa, Pohjois-Karjala, Kainuu, Uusimaa	26202	258573
Tallitoimijan verkkoluennot	Suomen Hevostietokeskus ry	Hevostalous	1	Lappi, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu, Keski- Suomi, Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Etelä-Savo ja Kaakkois-Suomi	7327	183183
Parasta poroa -koulutushanke - Erityisosaamisalueena poro arktisessa ruoantuotannossa	Rovaniemen Koulutuskuntayhtymä	Porotalous	1	Lappi, Kainuu	10662	297000
EuroMaito	Luonnonvarakeskus	Lypsykarjatalous	16	Pohjois-Savo, Kainuu, Pohjois-Karjala, Etelä-Savo	60876	244278
Taimikon varhaishoito - Alku nuorten metsäyrittäjyydelle	Suomen 4H-liitto r.y.	Metsätalous	16	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu	88617	253190
Hossan kansallispuistoa tukevan matkailuyhteistyön aktivointihanke (Hossa+)	Koillis-Suomen kehittämissyhtiö Naturpolis Oy	Matkailu	16	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu	39144	82409

Umpi - Hyvinvoiva umpilehmä	Savonia-ammattikorkeakoulu oy	Lypsykarjatalous	16	Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Kainuu	40981	146074
Umppari - Onnellinen umpilehmä	Savonia-ammattikorkeakoulu oy	Lypsykarjatalous	1	Pohjois-Savo, Pohjois-Karjala, Kainuu	15801	103140
Pakuri ja metsien erikoissienet - nimisuojan turvin vientiin	Pro Pakuri Finland ry	Sienet	16	Pohjois-Karjala, Kainuu, Etelä-Savo	13107	106551
Puun tiet digiaikaan	Suomen metsäkeskus	Metsätalous	16	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu	22736	248160
Älykkäät tietovarannot	ProAgria Keskusten Liitto ry	Digitalisaatio	16		25396	45472
MARJAKOPTERI - Miehittämättömät ilma-alukset marjasatoseurannassa, esiselvitys	Luonnonvarakeskus	Digitalisaatio	16	Kainuu, Lappi, Pohjois-Karjala	96326	76958
Rahanarvoisia vaihtoehtoja syväturpeisten viljelysmaiden käsittelyyn (RATU)	Luonnonvarakeskus	Maaperä	16	Kainuu, Keski-Pohjanmaa	72000	247931
Verkostot maatilainvestointien voimaksi- kehittämishanke	ProAgria Itä-Suomi ry	Lypsykarjatalous	16	Pohjois-Karjala, Kainuu	25024	288000
Digitalisaatio maatalan arjessa, liiketoiminnan osaamisen kehittäminen digitalisaation avulla	ProAgria Keskusten Liitto ry	Digitalisaatio	16	Pirkanmaa, Uusimaa, Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu	50122	250610
Digiloikka metsäasiointiin	Suomen metsäkeskus	Metsätalous	1	Pohjois-Pohjanmaa, Kainuu, Lappi	96977	447008
Kuituhampun tuotantoketjun käynnistäminen Kainuussa ja Pohjois-Savossa	Luonnonvarakeskus	Erikoiskasvit	16	Kainuu, Pohjois-Savo	40740	67900
Marjaito 2	Luonnonvarakeskus	Marjat	16	Kainuu, Pohjois-Karjala	104376	157500
Vapaa-ajan asumisesta liiketoimintaa (VALTO)	Kajaanin Ammattikorkeakoulu Oy	Matkailu	7	Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa	115167	177400
Lisäpotkua Porosta	Suomussalmen kunta	Porotalous	16	Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa	18080	36160
Poron Polulla	Suomussalmen kunta	Porotalous	16	Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa	27660	57626
Rajaton verkosto	Kainuun Nuotta ry	Digitalisaatio	7	Kainuu, Pohjois-Pohjanmaa	224070	448140
Yhteensä					1438801	5385978

8 Lähteet

Hirvonen, Timo ; Kahila, Petri; Koivisto, Aleks; Pyykkönen, Sinikukka; Rannanpää, Sari; Sillanpää, Keimo; Ålander, Tommi (2019). Maaseutuohjelma 2014-2020 - arviointi innovointi-, koulutus- ja yhteistyövaikutuksista. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2019:20. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-010-6>

Kainuun alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2014-2020, Kainuun ELY-keskus (2015), https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/103546/Nakymia_02_2015.pdf?sequence=2

Kainuun liitto. Kainuun aluekehityksen tilannekuva (luonnos) 9.9.2020.

MaaseutuHarava-hankkeen hankesuunnitelma. MTK Pohjois-Suomi ry

MaaseutuHarava-hankkeen loppuraportti 2019. MTK Pohjois-Suomi ry

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020. 18.2.2020

Saari, Arto; Karjalainen, Timo; Roininen Katri; Wideman John (2019). Kainuun metsäbiotalouden ja uusiutuvan energian teemahanke. Loppuraportti. 1.1.2017 - 28.2.2019

Väliarvio Kainuun alueellisen maaseutusuunnitelman toteutuksesta 2014-2017. Näkymiä, maaliskuu 2018. Kainuun ELY-keskus.